

Újabb interjú Detrekői Ákos akadémikussal

Prof. em. Joó István Dr. Sc.

A címből kitűnik, hogy a Geodézia és Kartográfiaiban már a második alkalommal jelenik meg interjú Detrekői akadémikussal. Annak érdekében, hogy elkerüljük valamiféle személyi szimpátia gyanúját is, a következőkre szeretnénk felhívni a figyelmet.

A nyolc évvel ezelőtt megjelent interjú (Geod. és Kart. 1996/11, 11–14. oldal) az akkori MFTTT elnökével készült, és a kérdések jelentős része is az MFTTT-vel, a MTESZ-szel foglalkozott, illetőleg a szakterület egyes perspektivikus fejlesztési irányait érintette.

A mostani megkeresés valóságos oka abban áll, hogy a magyar geodézia történetében először látta el a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) rektori teendőit (két egymást követő cikluson keresztül) ugyanaz a geodéta szakember. Ez a tény önmagában is kifejezi egyrészt a személy, másrészt a magyar geodézia elismertségét.

A hazai műszaki felsőoktatás történetében *Hazay István* akadémikus volt az első, aki az egykori ÉKME (Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem) rektora volt. Később (már a BME keretében) *Biró Péter* akadémikus érdemelte ki ezt a megtiszteltetést, és őt követte *Detrekői Ákos* kétszeres (hét évig tartó) megbízása, amely ez év július 31-ig tartott.

Mindezt azért volt fontos elmondani, mert a folyóiratnál az a gyakorlat alakult ki, hogy csupán egy alkalommal közlünk személyes interjút ugyanazzal a személlyel. A mostani interjú alanyának a többirányú, rangos (és sikeresen ellátott) megbízatása indokolta, hogy eltérjünk a kialakult gyakorlattól.

Mindenesetre az 1996-ban közölt interjú egyúttal segít is bennünket abban, hogy a korábban már leírtakat a mostani alkalommal összefoglalóbb jelleggel adjuk meg.

A következőkben tömören, „felsorolásszerűen” bemutatjuk *Detrekői* akadémikus szakmai-tudományos életútját, majd kiemeljük tevékenységének legfőbb elemeit; beleértve publikációit és a megérdemelt elismeréseket is. Ezt követően ismertetjük az érintett kérdéseket az arra adott válaszokkal együtt.

*

Detrekői Ákos 1939-ben született. Apja maga is mérnök volt (a Szolnoki Földmérési Felügyelőség vezetője).

Kitüntetéses mérnöki oklevelét az ÉKME-n szerezte (1963). Ezt követően a *Rédey István* prof. vezette Általános Geodézia Tanszékre került, majd ipari gyakorlatát Drezdában végezte (1964–65-ben). 1965 őszén már a Felsőgeodézia Tanszéken találjuk. Aktív angol, német és orosz nyelvismérettel rendelkezik.

A „dr. Technikus” címet 1967-ben szerezte meg. 1967-től egyetemi adjunktus, 1971-ben már a „műszaki tudományok kandidátusa”. 1972–73-ban bekapcsolódott a felsőrendű vízszintes alaphálózat kiegyenlítési munkáiba. 1973-tól „egyete-

mi docens”. 1974–75-ben Humboldt ösztöndíjasként Bonnban dolgozott. 1978-ban nyerte el a „műszaki tudományok doktora” fokozatot (MTA). Még 1978-ban átvette a Fotogrammetriai Tanszék vezetését.

1980-ban egyetemi tanári kinevezést kapott. Az MTA keretében 1990-től levelező tag, 1995-től pedig az akadémia „rendes tagja”-vá választották.

1963–65 között az ÉKME Diákköri Tanács titkára, 1973–76 között a Tudományos és Nemzetközi Kapcsolatok Osztályát vezette (BME), az 1986–90-es időszakban kari dékán; 1990–96 között az Építőmérnöki Kar Doktori Bizottság elnöke; 1994–97 között pedig a BME Habilitációs Bizottság és Doktori Tanács elnöke.

1995-től az Egyetemi Tanács tagja, 1997-től pedig a BME rektora (2004. július végéig).

Hazai és nemzetközi szakmai-társadalmi tevékenységének főbb területei a következők.

– MTA Geod. Tud. Biz. tag 1975-től, alelnök 1990–96, elnök 1990–96 között. Az MTA Informatikai Bizottság tagja (1990–96), az MTA Felügyelő Bizottság tagjává választották 2000-ben.

– A GKE/MFTTT keretében főtitkár (1976–86), majd alelnök; 1995–2003 közötti időszakban az MFTTT elnöke.

– 1991-től a HUNGIS térinformatikai alapítvány kuratóriumának elnöke, 2000-től a Magyar Innovációs Szövetség elnökségi tagja.

– A FIG 6. sz. szekciójában titkár, alelnök, 1985–87 között pedig elnök. Az ISPRS Magyar Nemzeti Bizottság vezetője (1980–83). 1990-től részt vett az IAG munkájában is.

– Az OMF, továbbá a MEM/FVM több bizottságában tevékenykedett. 1990-ben megbízták a Földmérési Igazságügyi Szakértői Bizottság vezetésével. Három szakfolyóirat szerkesztőbizottságának tagja (Acta Geodetica, Geophysica et Montanistica; Geodézia és Kartográfia, valamint Zeitschrift für Photogrammetrie).

– Tagja volt az Országos Doktori Bizottságnak (és Habilitációs Tanácsnak), továbbá az OFB földtudományi albizottságának, az MTA Doktori Tanács egyik szakbizottságának. 1991-ben lett a Magyarországi Humboldt Egyesület elnöke, 1998-tól pedig annak tiszteleti elnöke. 1992–98 között alelnöke volt az Európai Építő-, és Földmérőmérnöki Karok Szövetségének.

Az itt leírt (erősen sűrített) szakmai-tudományos és felsőoktatási tevékenység alapján a következőket állapíthatjuk meg.

Detrekői akadémikus eddigi 41 éves munkálkodása igen széles területre terjedt ki. Szakmai-

tudományos tevékenysége az első időszakban előbb a földmérés területén realizálódott: alkalmasított geodézia, mozgásvizsgálatok, kitérők megbízhatósága, mérnökgeodézia, kiegyenlítő számítások, majd távérzékelés. Később tudományos eredményei bázisán egyre rangosabb testületek tagságára, majd annak vezetésére kérték fel. Így tevékenységi köre kiterjedt az MTA, a műszaki fejlesztés, a nemzetközi szervezetek (FIG, ISPRS, IAG) és különösen a műszaki felsőoktatás területére is; továbbá a hazai kutatási-fejlesztési és szakemberképzés országos hatáskörű területeire.

Publikációs tevékenysége gazdag és igen széles körre terjed ki. Publikációinak száma ≈ 152. Ebből kiemelést érdemelnek a következők:

- könyv, tankönyv, egyetemi jegyzet: 11
- disszertáció: 3
- tudományos-szakmai publ.: 112
- ismertetés és egyéb: 26

Hangsúlyos kiemelést érdemlő művek:

– **Kiegyenlítő számítások** c. tankönyve (685 oldal, 1991); amely máig alapvető a magyar geodéziában,

– a **Deformation Measurements** angol nyelvű könyv szerkesztése (*Joó, I.–Detrekői, Á.*; 900 oldal, Akadémiai Kiadó, 1983),

– **Bevezetés a térinformatikába** tankönyv (1995, pp.250),

– **Térinformatika** c. tankönyv (társszerzővel, 2002, 380 oldal), amely nagy hozzájárulás a térinformatika hazai elterjesztéséhez.

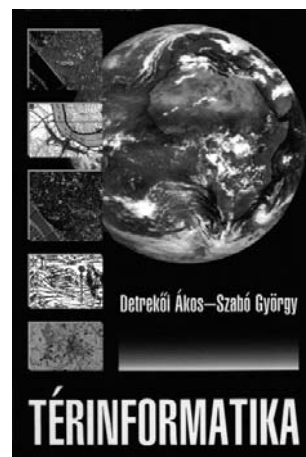
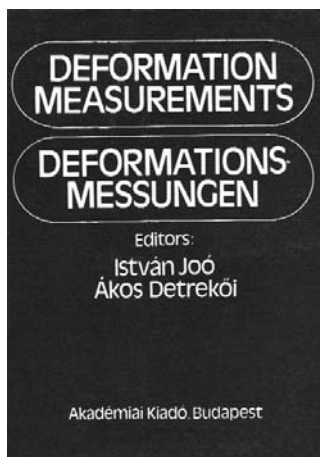
Indokolt külön is kiemelni *Detrekői* akadémikus szerepét a térinformatikában és a műszaki szakemberképzésben.

Úttörő szerepet vállalt a térinformatika hazai bevezetésében és elismertetésében. Emellett ebben a tárgykörben egyetemi jegyzetek és tankönyvek készültek.

Dr. Detrekői Ákos szakmai tevékenységének legfontosabb területe a műszaki szakemberképzés. Az ÉKME/BME-n belül végigjárta az ismert ranglétrát, és annak minden fokán eredményesen tevékenykedett, segítve a célirányos fejlesztéseket.

Az eddigi termékeny évtizedek munkájának (eredményeinek) szakmai-állami elismerését az alábbiak is bizonyítják.

- Felsőoktatási Tanulmányi Érdemérem (1964)
- Kiváló dolgozó kitüntetés (1976)
- MTESZ Díj (1982)
- Fasching Antal Emlékérem (1988)
- Lengyel Geodéziai és Kartográfiai Egyesület Tiszteleti Tagság (1988)

- FIG emlékérem (1990)
- Lázár-deák Emlékérem (1993)
- Szent-Györgyi Albert Díj (1996)
- Humboldt Emlékérem (1996)
- Pázmány Péter Díj (2000)
- I. osztályú Szövetségi Érdemkereszt (2002)
- Szolnok város Díszpolgára (2002)
- Magyar Köztársasági Érdemkereszt Középkeresztje, Polgári Tagozat (2003)
- Modenai Tudományos Akadémia Tiszteleti Tagja (2003)
- Európai Tudományos és Művészeti Akadémia tagja (2004)

Megállapítható, hogy *Detrekői Ákos* jól hasznosította (apjától örökölt) kiemelkedő szervező, kapcsolatteremtő képességét is. Ez az adottság nem csupán saját feladatainál realizálódott, de jelentősen segítette azon szervezetek munkáját is, amelyekben rendszeresen részt vett (vagy azt maga vezette); mind a hazai, mind pedig a nemzetközi szervezetek esetében.

*

Tisztelt Akadémikus Úr! Életútjának e vázlatos bemutatása után a következő kérdésekkel kapcsolatos véleményét szeretnénk megismerni.

A magyar műszaki felsőoktatásban csak ritkán látta el az érintett egyetem rektori teendőit geodéta. Ez első alkalommal az ÉKME keretében történt (*Hazay I.* akadémikus). Újabbán *Biró Péter* akadémikus, majd pedig *Detrekői Ákos* akadémikus következett; méghozzá két cikluson keresztül!

Ez a tény kiemelkedő elismerést jelent *Detrekői Ákosnak*, de a magyar geodéziának is!

Hét éves rektorságának melyek a hozadéakai egyrészt a BME, másrészt a magyar geodézia számára?

*Szerencsés időszakban vettem át a rektorságot. Egyrészt az ország gazdasága fejlődött, másrészt elődöm *Biró Péter* akadémikus olyan változtatási folyamatokat indított meg, amelyekkel egyetértetem, s ezért szívesen folytattam.*

*Az elmúlt hét évben a Műegyetem egyetemi jellege erősödött. Jól tükrözi ezt az új név: *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem*, továbbá a két új kar *Gazdaság- és társadalomtudományi kar*, *Természettudományi kar* létrejötte. Az egyetemi jelleg erősödése megmutatkozik a képzési profil bővülésben. Megindult a közgazdasági és a matematikus képzés. Előreléptünk a média oktatás és kutatás területén is. A képzési profil bővülése vonzóvá tette a Műegyetemet. Olyan kiváló professzorok választottak minket mind *Tarafás Imre*, *Pléh Csaba*, *Sárközy Tamás*, *Szász Domokos*, *Verecs József*.*

*Az egyetem infrastruktúrája bővült. Új informatikai épületünk a *Mindentudás Egyeteme* következtében országosan is ismertté vált. Létrejött az ország legnagyobb műszaki könyvtára a *BME-OMIKK*.*

A változások és a mérnöki munka fokozatos felértékelődése vonzóvá tették a Műegyetemet. Növekedett a hozzánk jelentkező hallgatók száma. Általában javult a Műegyetem presztízse.

A felsorolt általános változások áttételesen hatottak a magyar geodéziára. Két geodéta rektor egymás után óhatatlanul növeli a geodézia ismertségét. Konkrét esetekben segíthetjük a szakterület igényeit. Ezen kívül – bár ez nem a rektorságom eredménye – mindkét szaktanszék munkakörülmé-

neyei javultak. Például permanens GPS állomás és korszerű térinformatika laboratórium jött létre.

Miképpen tudná vázolni a magyar műszaki felsőoktatás jelenlegi helyzetét (eredmények, gondok, kilátások)?

A magyar műszaki felsőoktatás jelenlegi helyzetét egyrészt az ország gazdasági helyzete, másrészt az értékes felsőoktatási hagyományok határozzák meg. A rendszerváltozást követően a magyar ipar jelentős mértékben meggyengült. Ez tükröződött a műszaki felsőoktatás helyzetén is. A gazdaság 1995 óta tartó fejlődése és a multinacionális cégek megjelenése változtatott a kedvezőtlen állapotban.

A magyar műszaki felsőoktatás – bár némi színvonal csökkenéssel – sikerrel oldotta meg a közel háromszor annyi hallgató képzését. A viszonylag kisszámú felmérés azt mutatja, hogy a műszaki felsőoktatásban végzetek elhelyezkedési lehetőségei nem rosszak. A kezdő mérnökök fizetése dinamikusan növekedett az elmúlt években.

A műszaki felsőoktatás kiveszi részét a kutatásból és műszaki fejlesztésből. Személy szerint nagyon fontos eredménynek tartom, hogy egyre több multinacionális cég telepít kutató-fejlesztő részleget Magyarországra.

A műszaki felsőoktatás eredményesen kapcsolódott be az európai szakmai vérkeringésbe. Sikeresen vett részt az európai oktatási (például TEM-PUS) és kutatási projekteknél.

A műszaki felsőoktatás gondjai között egyrészt a finanszírozási kérdéseket (mind összegszerűen, mind az elosztás módját illetően), másrészt az intézmények irányítási módját tartom a legjelentősebbnek.

Az informatika (térinformatika) hazai dinamikus fejlődése összeesett az Ön hét éves rektori megbízásával. Miben látja az informatika/térinformatika jelentőségét a magyar műszaki életben és a geodéziában (és a fejlesztés eddigi eredményeit)?

Közhely számba megy, hogy az információs társadalom korszakában élünk. Az elmúlt évek változásai – amelyek közül a mindennapok emberének feltehetően a mobil távközlés és az Internet elterjedése tűnhet a legjelentősebbnek – alapvetően megváltoztatták életünket. Szakterületünk kivételes szerencséje, hogy az információk jelentős része helyhez kötött, ezért a helymeghatározás tudománya, a geodézia óhatatlanul felértékelődik.

A magyar informatika – amely fokozatosan

összenő a telekommunikációval és a médiával – a rendszerváltás óta rohamos fejlődésen ment keresztül. Az embargó megszüntetése a külföldiekkel egyenlő esélyeket teremtett a magyar szakembereknek. Számos értékes fejlesztés született az élet legkülönbözőbb területein.

A térinformatika is egyenletesen fejlődött az elmúlt években. Megszűnt a 90-es évek – minden új technológia esetén jelentkező – csodavarása. Komoly eredménynek érzem, hogy a csak nyilvántartási célt szolgáló rendszerek mellett egyre többször találkozhatunk a különböző célú elemzéseket szolgáló megoldásokkal is.

Miképpen ítéli meg a magyar földmérés (geodézia-térképészet és földügy) mostani állapotát (gondjait, lehetőségeit) mind általános társadalmi vonatkozásban, mind pedig a tudományos-technikai fejlődés tekintetében?

Már az előző kérdésre válaszolva is utaltam arra, hogy a helyhez kötött információk jelentőségének növekedése komoly lehetőséget nyújt szakterületünknek. Azonban a helyhez kötött információk jelentőségének növekedése együtt jár azzal is, hogy az ilyen információk gyűjtésébe, kezelésébe, megjelenítésébe nemcsak a szűken vett szakma képviselői vesznek részt. A megnövekedett lehetőségekhez tehát új kihívások, a versenyhelyzet erősödése is kapcsolódik.

A megváltozott helyzetre az eddiginél nagyobb nyitottsággal, a felhasználói igények fokozott figyelembevételével válaszolhatnak eredményesen szakembereink.

A szakterület hagyományos feladatai közül a referencia rendszerek biztosítását, mint szakmai feladatunkat senki sem kérdőjelezheti meg. (Azonban nem ártana, ha ennek alapvető fontosságát jobban tudatosítanánk). Az ingatlan-nyilvántartással kapcsolatos helyzet valószínűleg ismert a Geodézia és Kartográfia olvasói előtt. Jó lenne, ha minél hamarabb sikerülne felszámolni a meglévő hátralékokat. Nagy kihívás a szakma előtt, hogy megkezdjük a felkészülést a térbeli (3D) kataszter bevezetésére. A topográfia és kartográfia a nemzetközi trendeknek megfelelően fejlődik.

A szakterületen folyó tudományos kutatás megfelel mind szakmai hagyományainknak, mind az ország gazdasági fejlettségi szintjének. Pozitív érték, hogy fiatal kutatóink jelentős része bekapcsolódott a nemzetközi szakmai vérkeringésbe.

Bár a kialakult társadalmi gyakorlat szerint az alkotó emberek munkássága érdemi megítélését mások (pályatársak, utókor) végzik el,

mégis szívesen vennénk, ha vállalkozna eddigi tevékenysége kiemelkedő fázisainak (és azok eredményeinek) vázolására.

Alapvetően szerencsés embernek tartom magamat, hiszen egész életemben olyan dolgokkal foglalkozhattam, amik érdekelték. Kiváló professzoraim voltak (Hazay, Homoródi, Rédey), akik fegyelmezett gondolkodásra tanítottak.

Szakmai munkám első fázisa a mérnökgeodéziához kötődik. Részben kitűzésekkel, részben mozgásvizsgálatokkal foglalkoztam. Nagyon szerettem mérni. Talán a mozgásvizsgálati eredmények feldolgozásával kapcsolatos vizsgálataim váltották ki a legnagyobb nemzetközi visszhangot. Részem volt az M.I. Mérnökgeodéziai Szabályzat létrehozásában. Jó Istvánnal együtt szerkesztett *Deformations Measurements* című könyvüknek komoly nemzetközi visszhangja volt. Ódor Károllyal írt *Ipari geodézia jegyzetünket* mindmáig használják. Számos gyakorlati munkám közül arra vagyok a legbüszkébb, hogy én tűztem ki a Paksi Atomerőmű 1. számú reaktorának tengelyét.

A mérnökgeodéziában megtanult matematikai statisztikai ismereteimre figyelt fel Hazay professzor úr, aki megbízott a kiegyenlítő számítások előadásainak tartásával. Ennek a tantárgynak az oktatásában elsőként használtam mátrixokat a földmérőmérnök képzésben. Ebből a tantárgyból több egyetemi jegyzetet és egy tankönyvet írtam.

Kiegyenlítő számítási ismereteimnek köszönhettem, hogy 1978-ban megbíztak a Fotogrammetria tanszék vezetésével. A tanszék vezetőjeként az 1990-es évek elején fordult érdeklődésem a térinformatika felé. A térinformatikán belül elsősorban a minőségi kérdésekkel foglalkoztam. Ilyen jellegű vizsgálataim beépültek a megfelelő magyar szabványokba. Szabó György kollegámmal írt „Bevezetés a térinformatikába” és „Térinformatika” című könyveink számos kiadást éltek meg. Részem volt abban, hogy szakterületünk oktatási profilja és neve a térinformatikával bővült.

Konkrét szakmai munkám mellett megtiszteltetésnek éreztem, hogy bekerültem a szakmai szervezetek vérkeringésébe. Szakmai egyesületünknek két perióduson keresztül főtitkára, majd később ugyancsak két perióduson keresztül elnöke voltam. Főtitkári munkám talán legfontosabb eredménye az volt, hogy külföldi műszergyártó cégeknek rendszeresen szervezett szakmai bemutatók segítségével egy többé-kevésbé elzárt ország geodétái is megismerhették a legkorszerűbb technológiát. (Remélem ez a mondat a fiatalabb olvasóknak már teljesen idegen). A FIG az 1980-as évek

ben a mérnökgeodézia bizottság alelnökévé, majd elnökévé választott. Vezettem az MTA Geodéziai tudományos bizottságát is.

A Műegyetemen különböző vezető feladatokat láttam el. Voltam az Egyetemi Tudományos Diákköri Tanács elnöke, az Építőmérnöki kar dékánja, majd az utolsó hét esztendőben az egyetem rektora. Ebben a minőségemben a 2003/2004-es tanévben én láttam el a Magyar Rektori Konferencia elnöki teendőit.

Akadémikus úr az emberi mértékkel vállalható munkák (harcok) nagyobbik részén már túl van, ugyanakkor korára – és a megszerzett ismeretekre (tapasztalatokra) – tekintettel bizonyára rendelkezik még „további kapacitással”! Ezek hasznosításának módja valószínűleg érdekelné a kollégákat, a lap olvasóit.

Röviden fogalmazva: mi az elképzelése, célja a további évek hasznosítása vonatkozásában?

Érdekes módon fejeztem be a rektorságomat. Külföldi felkérésre az utolsó napokban szakmai cikket írtam a német Humboldt Alapítvány Kosmos folyóiratának a mesterséges holdak geodéziai felhasználásáról. Szimbolikusan éreztem ezt a felkérést, amely visszavezet a koncentráltabb szakmai munkához. Közvetlen célom most a tanszéki munka. (Az oktatást rektori megbízatásom idején sem szüneteltettem.) Közvetlen oktatási feladatként adódik a felkészülés az új kétlépcsős (BSc, MSc) képzésre.

Szabó Györggyel írt utolsó könyvünk 2002-ben jelent meg. Nemzetközi tapasztalat, hogy 4–5 évenként átdolgozzák az ilyen jellegű könyveket. Nem távoli feladatot jelent ez is.

Ha olyan oktatás, vagy egyéb jellegű felkérést kapok, amely érdekes és tanszéki munkám mellett ellátható, akkor feltehetően azt is elvállalom.

Tisztelt Akadémikus Úr! A lap nevében megköszönjük a kapott információkat, egyúttal kívánunk Önnek további alkotókedvet és újabb sikereket!

Interview with Academician Á. Detrekői

I. Józ
Summary

Academician Á. Detrekői, rector of the TUBp, these summer accomplished his second mandat. Using the oppurtunity has been asked Á. Detrekői about his most important results and future activity.

5. OMH (1998): Határozat országos etalonná nyilvánításról. Mérésügyi Közlemények, XXXIX., 4., 75–76.

6. Csapó G.–Völgyesi L. (2002): A nehézségi erő vertikális gradiensének mérése és szerepe a

nagypontosságú graviméteres méréseknél magyarországi példák alapján. Magyar Geofizika, Vol. 43, Nr. 4, pp. 151–160 { 271 kB}, Budapest

Német helységnevéadás és névhasználat a XIX. századi Erdélyben

Bartos-Elekes Zsombor egyetemi tanársegéd,
Babes-Bolyai Tudományegyetem

Hivatalos névéadás történhet úgy, hogy valamely – a földrajzi részletre korábban többé-kevésbé használt – természetes nevet (melynek születése, akár bármely népköltészeti darabé, a ködbe veszett) kanonizálják: változatlan formában hivatalossá emelik, esetleg változtatnak a helyesírásán. De a hatóság módosíthat is rajta, sőt létre is hozhat egy előzmény nélküli, új nevet. Ez utóbbi módon születik a mesterséges nevek legnagyobb része; a mesterséges nevek e csoportját a szakirodalom hatósági neveknek nevezi [Mező 1982, 34. o.]. Kérdés, hogy hogyan folytatódik e hatósági nevek élete. A név átmásolódik-e, és ha igen, akkor mennyi idő alatt a hivatalos síkból a közösségi síkra? Illetve: a közösség megőrzi-e a nevet, a név hivatalos státusának esetleges megszűnése után – és ha igen: mennyi ideig? Tehát milyen az átjárás a névéadás és a névhasználat között?

A hatalmi átrendeződéseket hamarosan a földrajzi nevek átszervezése követi, melyet mindig is a hatalmi önigazolás eszközének tekintettek. Így történt ez Erdélyben először az osztrák közigazgatás részéről az abszolutizmus korában, majd (néhány évtizeddel) a kiegyezés után megtörtént a magyar névrendezés, illetve az első világháború után a román névváltoztatások sora.

Erdély az említett időszakban többnyelvű: lakosságának abszolút többsége román; továbbá szász (német) kisebbség lakja, a magyar mellett. Míg a magyar névéadásokról több részletes dolgozat is született [pl. Mező 1982, 1999], addig a má-

sik két népcsoport helységneveiről, névhasználatukról szegényes az elérhető szakirodalom – annak ellenére, hogy a magyar nevekhez hasonlóan esetükben is jelentős a változás, és e hatások máig tartóak. A román szakirodalom ezzel a témával szinte alig foglalkozik: történeti helységnevtár utoljára a hatvanas években jelent meg (az is csupán ezer példányban) [Suciu 1967]. Németországban ugyan jelent meg részletes történeti helységnevtár a területről [Wagner 1977, Wildner 1996], de a korabeli névhasználatot ezek nem vizsgálták.

A következőkben az erdélyi német helységnevek XIX. századi sorsát szeretnénk figyelemmel követni: milyen hatással volt egymásra esetükben a Bach-korszakbeli hatósági névéadás és a közösségi névhasználat. A német lakosság Erdélyben eleinte ugyan számbelileg kisebbség volt, de hatalmi szempontból fontos szerepet játszott; majd fontossága és később számaránya is drasztikusan csökkent. A hasonló jelleg miatt számos párhuzam figyelhető meg a mai romániai magyar földrajzi neveket érintő névhasználattal.

***

Az ezernyolcszázötvenes évek osztrák névrendezéséről Kálmán Béla a következőket írja [Kálmán 1973, 141. o.]: „A Bach-korszakban minden nagyobb helységnek német nevet adtak hivatalosan. (...) Így néha komikus városnevek keletkeztek, mint (...) Wütender Armenier (Böszörmény, amit 'bösz-örmény'-nek értelmeztek). Ezek a meszteltek nevek persze 1867 után eltűntek.”¹

Kérdés, hogy a nevek mekkora részét adták valóban mesterségesen a hatóságok. Mi az alapjuk ezeknek a neveknek? Illetve, hogy mennyire vál-

1) A nevek lefordításáról már Pesty Frigyes is értekezett (Pesty 1888, bevezető), ugyancsak Hajdúböszörmény példáját felhozva, mint a mesterséges névéadások hiteltelenségének kirívó példáját.

tak elfogadottá e mesterkéltnévek, mi az utóéletük, mennyire tűntek el? *Kálmán Béla* állításait a törvény és a korabeli, illetve mai térképek névhasználatának összehasonlításával próbáljunk aláhúzni vagy cáfolni.

Az abszolutizmus korában két közigazgatási átszervezés történt: az első, az ideiglenesség jegyében született 1851-ben, majd ezt átszervezték 1854-ben [*Köpeczy 1987, 1432–1437. o.*]. Mindkét rendeletet a háromnyelvű (latin betűs magyar, gót betűs német és cirill betűs román) Országos Törvény- és Kormánylapban (a továbbiakban: OTK) hirdették ki. A három nyelven egymástól különböző neveket jelöltek meg ugyanarra a településre, melyek sok esetben nemcsak átirásban különböztek: tehát a kerületeknek és a helységek-

nek három hivatalos nevük volt (magyar, német és román).²

Az **1851. évi közigazgatási átszervezés**³ teljesen felborítja a hagyományos szék- és vármegyerendszert: 5 kerületet hoz létre, azokat összesen 36 járásra bontja. Az OTK a kerületi és járási székhelyeket sorolja fel. A magyar szövegben a nevek többnyire megegyeznek a későbbi törzskönyvezett nevekkel. A 36 székhely közül mindössze két név tér el, nemcsak helyesírásban⁴ a törzskönyvezettől: Szeben és Károly-Fejérvár (Nagyszeben és Gyulafehérvár). A román szöveg nevei is megegyeznek a korabeli román nevekkel. Tehát a magyar és román neveken nem változtat mesterségesen.

A német szövegben a 36 járásszékhely⁵ neve közül:

- 9 német név,
- 27 magyar név, mellékjelek nélkül. (*lásd 1. térkép*)

A 9 német név a következő: Hermannstadt (Nagyszében), Reps (Kőhalom), Schässburg (Segesvár), Mediasch (Medgyes), Kronstadt (Brassó), Bistritz (Beszterce), Karlsburg (Gyulafehérvár), Blasendorf (Balázsfalva), Klausenburg (Kolozsvár). Ezek részben német lakosságú települések nevei; vagy közel vannak a német nyelvterülethez (Blasendorf, azaz Balázsfalva); vagy nagyváros régen kialakult hagyományos német neve (Klausenburg, azaz Kolozsvár). Tehát ezek mind természetes nevek, régóta az erdélyi német nyelv részeit képezik.

A többi járásszékhely esetében a magyar nevet használták (a német szövegben!), feltehetőleg tipográfiai okok miatt maradtak le az ékezetek. Ez a legtoleránsabb megoldás, nyoma sincs a németesítésnek. Feltűnő a magyar nevek között – nemcsak a helyesírási hiba miatt – „Szasarvos”: Szászváros lakosságának egy része német (1910-ben 17%), közel van a német nyelvterülethez, tehát élő német neve volt (Broos), mégis a magyar név jelenik meg a német szövegben.

A székhelyek nevei alapján elmondhatjuk, hogy az 1851. évi ideiglenes közigazgatási átszervezés során nem történt mesterséges névadás: a legközismertebb nevet használták a településnek, függetlenül attól, hogy az milyen nyelvű volt. Még a német szövegben sincs hangsúly-eltolódás. Szűk két évvel a szabadságharc után nem foglalkoztak a helységnevekkel: a félkatonai közigazgatásban mindegy, hogyan hívják a településeket.⁶

Az **1854. évi közigazgatási átszervezés**⁷ 10 kerületre, illetve 79 járásra tagolja Erdélyt. Az OTK

2) A Bach-korszak hírhedt volta ellenére ez az egyetlen alkalom, hogy Erdélyben a településeknek három hivatalos nevük legyen. Néhány évtized múlva a magyar törzskönyvezés a praktikum jelszava alatt véghez viszi a névegységesítést (csak egy név lesz hivatalos - a magyar, melyek közül számtalan mesterséges név). A román közigazgatás erre szintén egy nyelvűséggel válaszol; nemzetiségi neveket kétszer engednek meg, először 1952 és 1968 között a magyar autonóm tartományban, majd 2001-től a jelentősebb kisebbségi lakossággal bíró településeken.

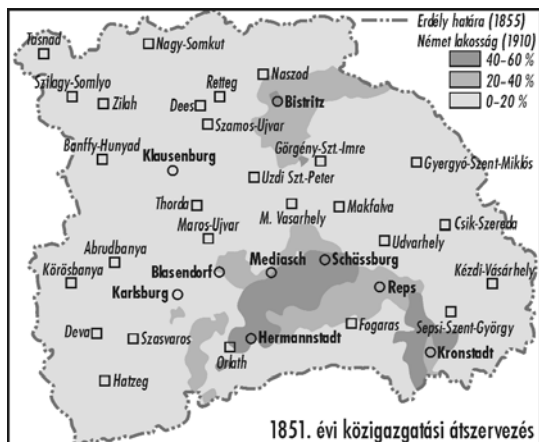
3) 1851. évi 152. számú hirdetménye a katonai és polgári kormányzóknak, mely által Erdély Nagyfejedelemségbeni közigazgatás kezelésének Ő Felsége 1851. május 12-éről kelt legfelsőbb határozatánál fogva helybenhagyott rendezése köztudatra juttatik. [OTK 1851, XII. darab]

4) nem sorolom fel azon neveket, ahol a változás csupán gy >> dgy, th >> t, zs >> s, kötőjeles írásmód >> egybeírás jellegű.

5) A vizsgált 36 település korabeli kerületi bontásban: Nagyszében (Kőhalom, Segesvár, Medgyes, Brassó, Beszterce), Gyulafehérvár (Abrudbánya, Körösbánya, Balázsfalva, Marosújvár, Déva, Hátszeg, Szászváros, Orlát, Fogaras), Kolozsvár (Bánffyhunad, Szilágysomlyó, Torda, Zilah, Tasnád), Dés (Nagysomkút, Retteg, Szamosújvár, Uzdiszentpéter, Naszód, Görgényszentimre), Marosvásárhely (Makfalva, Székelyudvarhely, Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely).

6) Természetesen nem lehet a fent leírt többnyelvűség alapján messzemenő következtetéseket levonni a világosi fegyverletelt követő évek toleráns helynév-politikájáról: elég csak az 1854. évi 196. számú kibocsátvány az erdélyországi magán-gymnásiumokbeli nyelvtanítás tárgyában című rendeletre [OTK 1854, XIX. darab] odafigyelni, ahol kimondják, hogy az ország történelmét és földrajzát németül kell oktatni. Bár a közigazgatási rendelet a többnyelvűséget megengedte, mégis a névhasználat az erősen ellenőrzött korszakban korlátozott lehetett.

7) 1854. évi 23. számú rendelete a cs. k. erdélyi szervező országos bizottmánynak 1854. június 26-ról, Erdély Nagyfejedelemének végleges felosztása a községeknek a végleges közigazgatási és bírósági hatóságok alá rendelése iránt. [OTK 1854, II. osztály, IV. darab]

1. térkép

ebben az esetben kerületi, illetve járási bontásban az összes helységet felsorolja, így ez már egy teljes névrendezésnek tekinthető. Ha a korábbi járásszékhelyek sorsát figyeljük, akkor elmondhatjuk, hogy sem a magyar, sem a román szövegben azok lényegesen nem változtak. A magyar nevek esetében Szeben helyett Nagy-Szeben, Dézs helyett Déés jelenik meg. A román neveknél egy jelentősebb változást említhetünk: az 1851. évi Alba-Iulia helyett, 1854-ben már Belgradu-t neveztek meg Gyulaféhevár román hivatalos nevéként.

A német szövegben a nevek viszont változnak három év alatt. A korábbi 36 járásszékhelyből

- 12 német név,
- 8 település két névvel jelenik meg: magyarból való átirással, zárójelben kiegészítve német névvel,
- 16 esetben marad a magyar név (ezek a kisebb települések). (lásd 2. térkép)

Az előző rendezéshez képest további három települést neveztek meg csak német névvel: Gross-Schlatten (Abrudbánya), Broos (Szászváros), Thorenburg (Torda).

A következő 8 település német nevet kapott a magyar mellé: Körösbánya (Altenburg), Déva (Dimrich), Hátszeg (Wallenthal), Zilah (Walthenberg), Szamosújvár (Armenerstadt), Naszód (Nussdorf), Marosvásárhely (Neumarkt) és Székelyudvarhely (Hofmarkt).

A magyarból való átvétel németesebb lesz: a nevet nemcsak ékezetek elhagyásával adják meg, hanem több esetben belép a német hangjelölési rendszer (pl. Desch, Szamosch-Ujvar), sőt előta-

gokat le is fordítanak (pl. Gross-Enyed, mely ekkor lett járasszékhely).

A három évvel korábbi ideiglenes közigazgatási rendezéshez képest, ennél – „a véglegesnél” – fontossá vált az osztrák jelenlét hangsúlyozása: a német szövegben a vizsgált 36 névből hirtelen kilencről huszonegyre nőtt a német nevek száma. A magyarból átvett nevek is már néha részben németek lettek. Német lakossággal nem rendelkező, a német nyelvterületől távol levő kisvárosok (pl. Hátszeg) kapnak német nevet. A több esetben

2. térkép

használt, a két nevet egymásnak megfelelően megoldás jelzi, hogy nem voltak ezek közismert, egyértelmű nevek (meg kellett magyarázni, hogy melyik településről is van szó). Arra is jó a zárójeles megoldás, hogy az erdélyi szász köztudatba beemeljék a nevet (a rendelet magyar és román szövegében a nevek változatlanok!). A német nevek nem voltak kizárólagosak⁸, az esetleges mesterséges névadás csak a német nyelven belül jelentkezett, a magyar és a román nyelvet nem csorbította. Az 1851-estől eltérő módszerek (akkor változatlan névátvétel, itt fonetikus átirás, sőt új név alkalmazása, név lefordítása) elvitatják a névadó nyelvtől a névadást – ezek a mesterséges névadások megszokott megoldásai.

Kérdés, hogy e német nevek természeteseke, csak alig használták őket (s emiatt nem figyeltek fel rá 1851-ben), vagy új, mesterséges neveket alkottak. Vagyis: mi tartozott az erdélyi német névterületbe? Megválaszolásához meg kell néznünk a korábbi térképeket. Továbbá kérdés, hogy mennyire sikerült e neveket elfogadtatni, tehát használták-e a neveket, használják-e a neveket, vagy

8) ellentétben a későbbi törzskönyvezéssel

idegennek, mesterkéltnak tűntek akkor, és tűnnek ma. Vagyis: mivel nőtt az erdélyi német névterület a Bach-korszak politikai nyomására? Megválaszolásához meg kell néznünk a korabeli, illetve a mai térképeket.⁹

A **névrendezés előtt**, még a német kiadású térképeken sem látni ennyi német nevet. *Franz Raffelsperger* Bécsben Erdély-térképét magyar és német változatban is kiadta, de még a német változatban is [*Raffelsperger 1841*] (ahol – a két változat miatt – teljes német névrajzra törekedhetett volna) csak a szász lakossággal is rendelkező településeknek, illetve a nagyvárosoknak vannak német nevei. Az 1851-es közigazgatási rendeletnél magyar néven említett Szászváros itt német névén (Broos) jelenik meg. Hasonló a helyzet a helyben kiadott térképeken is: Steinhausen Nagyszébenben megjelent térképén [*Steinhausen 1844*] a szász lakosságú települések, illetve a nagyvárosok német nevein túl, már a szász lakóterület határán fekvő Szászváros, Balászfalva, Torda stb. magyar névvel jelenik meg.

Tehát az ezernyolcszáznegyvenes évek német térképeinek névhasználata az 1851-es névrendezés mérsékelt névhasználatával cseng össze. Ezekhez képest 1854-ben sokkal több a német név. Vajon ezek a *Kálmán Béla* által jelzett mestersegségek nevek? Kérdésünkre a nemleges választ a korszak két rendkívül részletes névtára adja meg: *Lipszky* és *Lenk* műveiben mind megtaláljuk azokat a neveket, melyeket a reformkori térképek és az 1851-es névrendezéskor nem használtak, de 1854-ben a hatóságok hivatalosnak mondták ki.

A nevek szempontjából (is) rendkívül alapos *Lipszky* 1804–1808 között megjelent munkáiban (Mappa Generalis és Repertorium) [*lásd Herner 1987, Reisz 2002*] – annak ellenére, hogy az együttműködés az Erdélyi Guberniummal nem valósult meg [*Reisz 2002, 142–144. o.*], így az erdélyi részt maga a szerző és a szakirodalom is kevésbé sikerültnek tartja – a vizsgált 36 település esetében:

9) Párhuzam a mai romániai magyar nevekkal: mennyire lett része, mennyire része ma a magyar nyelvnek a törzskönyvezéskor kitalált, vagy felelevenített helységnév, mely csupán egy-két évtizedig volt hivatalos. Ma is pl. sokan nevezik Toplicának (a törzskönyvezés előtti névén, illetve az azzal megegyező mai román névén) a Székelyfölddel szomszédos, magyar lakossággal is bíró Maroshévízet. És azt, hogy ez a jelenség nem vezethető le egyértelműen igénytelenségből, bizonyítja az, hogy megőrződtek a törzskönyvezéskor megrövidült településnevek előtagjai (pl. Csíkkarcfalva a törzskönyvezett Karcfalva helyett).

- 16 településnek a térképen (és a mutatóban is) jelöl német nevet,

- 6 településnek csak a mutatóban írja meg a német nevét,

- 14 településnek nem ad német nevet.

Tehát *Lipszky* legalább annyi német nevet ismertet (helyi hivatalos segítség nélkül), mint amennyit ezeknél a településeknél a Bach-korszakban a második, teljesebb rendezésnél megjelölnek.

Sőt több olyan német név van, mely *Lipszky*nél megjelenik, de még 1854-ben sem használták a német szövegben a hatóságok. Ezek vagy a mutatóban szerepelnek (és a térképen nincsenek megírva), vagy második német változatként jelennek meg. Csak a mutatóban szerepel Ortenbach (Orlát), Tressenberg (Tasnád), Odorhen (Székelyudvarhely), Niklasmarkt (Gyergyószentmiklós), Neumarkt (Kézdivásárhely). Szász lakosság nélküli kis települések, amelyek német elnevezései alig lehettek ismertek, így a térképre nem vette fel *Lipszky*, de a teljesség kedvéért a mutatóban megtalálhatók. Elgondolkodtató *Ernst Wagner* megjegyzése [*Wagner 1977, 28–29. o.*], miszerint *Lipszky* német fantázianeveket is szerepeltet a mutatójában, melyekre egyik példaként éppen Ortenbach-ot nevezi meg a szerző. Tisztázatlan, hogy mi oka lett volna *Lipszky*nek kitalálni helyneveket. Medwisch (Medgyes), Altenburg (Abrudbánya) második német névként szerepel *Lipszky*nél. 1854-ben nem névgyűjteményt készítettek, hanem a közigazgatásról rendelkeztek, így nyilvánvaló, hogy egyúttal elvégezték a nyelven belüli névegységesítést.

Még *Lipszky* térképénél is jóval részletesebb *Lenk* négy kötetes lexikona [*Lenk 1839*]. *Lenk* több olyan nevet jelöl, melyet az 1854 előtti írásos források közül csak itt találunk meg (se *Lipszky*nél, sem a reformkori térképeken): Wallenthal (Hátszeg), Hofmarkt (Székelyudvarhely), Nussdorf (Naszód).

A fenti munkák vizsgálata alapján kijelenthetjük, hogy az 1851. évi közigazgatási rendeletben csupán a közismert német neveket jelölték. 1854-ben a rendelet pedig a német nevek egy olyan lapangó rétegét javasolta feléleszteni, amelyet addig alig ismertek (nem jelentek meg a német nyelvű térképeken sem), csupán részletes névtárak tartalmazták ezeket. Nincs okunk feltételezni, hogy ismertek voltak e nevek, de a reformkorban tiltották a német nevek feltüntetését a térképeken, vagy esetleg a német szerzők nem tartották fontosnak a saját nyelvükön megírni azokat.¹⁰

Kérdés, hogy a *Lipszky*-, vagy *Lenk*-féle minden környező forrásnál bőségebb német névanyag mennyire hiteles: milyen mértékű *Lipszky*nél a *Wagner*-féle fantázianevek köre, illetve az erdélyi hatóságok a – *Reisz* által leírt – meg nem valósult együttműködés ellenére esetleg cenzúrázták-e *Lipszky* neveit. Vagy esetleg az osztrák *Lenk* vádolható-e nevek hallgatólagos kitalálásával – hiszen több olyan név van, amely csak nála szerepel?¹¹ Tehát, ha mesterséges nevek is jelennek meg az 1854-es rendezésnél, akkor annak létrehozóját nem a Bach-alkalmazottak között kell keresnünk, hanem korábban.

Érdeemes megvizsgálni az **osztrák névrendezéskor készült térképeket**.

Az 1854-es új, a nagyfejedelemséget tíz kerületre osztó közigazgatási beosztás bemutatásához két közigazgatási térkép is készült. *Mersich* [*Mersich 1854*] és *Grimm* [*Grimm 1855*] térképe: mindkettőt Nagyszébenben adták ki. Egyik térkép sem teljesen a mai értelemben vett közigazgatási térkép, amely névrajzában az lenne a célja, hogy a hivatalos (és csak a hivatalos) neveket tüntesse fel. Mindkét térkép kritikával veszi át az újonnan (1854-ben) bevezetett, eddig még nem látott (pontosabban esetleg névtárban fellelhető) neveket: pl. Székelyudvarhely, Torda alatt nem jelenik meg zárójelben Hofmarkt, illetve Thorenburg. Sőt *Grimm* térképe több magyar, illetve román nevet is feltüntet: pl. Karlsburg alatt a Belgradu, illetve a K.-Fejérvár nevek olvashatóak. A német nevek megírása szempontjából észrevehető – még szász részről is – az idegenkedés a rendszer hangsúlyos németesítése ellen. Persze, lehetne ezeket a térképeket abból a szempontból is vizsgálni, hogy közigazgatási térkép-ként független kellene legyen a kiadó/szerkesztő

10) Látszólag hasonló folyamat játszódott le, mint manapság a romániai magyar nevek térképi használatával: hirtelen megjelentek olyan nevek az utóbbi évek térképein, melyeket azelőtt évtizedekig csak névtárakban lehetett megtalálni, vagy még ott sem.

11) Adódik a párhuzam: a ma, Magyarországon megjelenő, határon túli területeket ábrázoló térképek esetében sokszor a magyar neveket (hegycsúcsok, dűlők, de akár települések is stb.) több tíz évvel korábbi források (pl. topográfiai térkép) alapján veszik fel, alapanyag hiányában figyelembe nem véve a helyi aktuális névhasználatot (amelyik esetenként eltér, de sok esetben az időközben elfogyott magyar lakosság miatt hiányzik). Felmerül a kérdés, hogy mennyire hitelesek e nevek. Mi számít többet: hogy a nevet megtaláltuk legalább egy korábbi térképen, vagy, hogy most használja-e a helyi közösség?

nyelvétől (tehát mindhárom hivatalos nevet fel kellene tüntetnie), s ebből a szemszögből elmaraszthatnánk e térképeket.

Névrajzát tekintve hasonló jellegű a megyesi *Franz Obert* iskolai falitérképe [*Obert 1861*] is: a térkép alig törődik a hivatalos névváltozatokkal. A térkép címe szerint a „Mediasch”-i *Obert* a kiadója a térképnek, mégis a térképen Medwisch jelenik meg városa nevéként (*Lipszky*nél Medgyes szintén a tájnyelvi Medwisch a térképen, csak a mutatóban egészíti ezt ki Mediasch-sal; az osztrák hivatalos név *Obert* térképén csupán a címben szerepel). Hasonlóan furcsa, hogy *Lipszky* Strassburg-ja, *Lenk* Egydstadt-ja, illetve az osztrák rendelet Gross-Enyed neve ellenére *Obert* az N. Enyed, tehát a magyar nevet írja meg. A térkép értékeléséhez azt a tényt meg kell ismételnünk, hogy ebben az időben mindenki németül tanulta a földrajzot, tehát nem csupán német nyelvű célközönségnek készült a térkép.

Az erdélyi térképek után érdemes megnézni, hogy a külföldi térképek hogyan követték a változásokat. Erre a célra a korszakból a bécsi Artaria kiadó néhány Erdélyt (is) ábrázoló térképét választottam.

A Lipszky-térkép felhasználásával készült *Zucheri*-féle térkép egyik Artaria-s kiadásán [*Zucheri 1861*] *Lipszky* térképéhez képest erősebb a német névrajz jelenléte (a német nevek több helyen fő megírassá válnak; már a friss osztrák Gross-Enyed jelenik meg), azonban még mindig nem éri el a rendelet által előírt nevek mennyiségét (pl. Székelyudvarhely, Déva vagy Abrudbánya még mindig nincs jelölve németül is).

Az Artaria kiadó többször kiadta *Fried* térképét a területről. A térképeken évszám nem jelenik meg, de a közigazgatási határok, illetve a vasútépítés mértéke alapján a két vizsgált térkép [*Fried* é. n.] a XIX. század ötvenes, illetve hetvenes éveiben jelenhetett meg. A síkrajz alapján lehet következtetni korukra (a változásokat követi a térkép), a névrajzot azonban nem aktualizálják: az ötvenes évekbeli térképen többnyire hiányoznak a rendeletek új német nevei; a hetvenes évekbeli térképről szintén: névrajza azonos az előzővel, csupán a Broos név jelenik meg Szászváros alatt zárójelben.

Az abszolutizmus idején készült térképek alapján kimondhatjuk, hogy a térképek szerzői nehezen fogadták el az új (pontosabban alig ismert) neveket. Még a német szerzők is tompították a németesítést.¹² Tehát nem a nevek voltak e névrendezéskor mesterségesek (hiszen a nevek mind fel-

lelhető korábról), hanem a német helységnevek mennyiségét akarták mesterségesen megnövelni (és ez eleinte alig sikerült). Bár feltételezhetően tettük mögött nem a nyelv ápolása állt, hanem az osztrák jelenlét igazolása, mégis jó szolgálatot tettek a nevek fennmaradásának: alig ismert német neveket emeltek be a köztudatba.

A kiegyezés után az osztrák hangsúly erősen csökken. Egy fontos térképtípus marad, amelyik tovább örökíti a német neveket: az osztrák katonai topográfiai térkép. A szelvények szerkesztésekor a tájékozódás miatt a helyi nevekre helyezték a hangsúlyt, így többször jelenik meg német vagy román név. A III. felmérésből levezetett általános térkép szelvényein (foktérképek) [*Generalkarte 1887–1913*] a vizsgált 36 településből csupán 15-nek jelölnek német nevet is. Az eddig vizsgált térképek szinte mindegyikén megjelenő neveken túl, a foktérképen megjelenik pl. Déva és Torda német neve. Tehát a nevek e csoportját, melyek eddig térképen alig jelentek meg, már sikerült elfogadtatni. Azonban hiányzik e szelvényekről jó pár olyan név, mellyel már (vagy a két említett részletes névtárban és/vagy az 1854-es rendeletben) találkoztunk: nem írták meg a foktérképen sem Orlát fantázianevét, sem Marosvásárhely több helyen megjelenő német nevét stb. Azok a nevek, melyeket akár mesterséges neveknek is gyanítottunk, szintén hiányoznak, azonban kettőjüknél más nevet vehetünk észre: Székelyudvarhely a Lipszky-térképnél látottra (Odorhen) rímelő Odorhellen névvel jelenik meg – a Lenk-féle Hofmarkt helyett, Hátszeg Hötzing névvel egészül ki, az 1854-es Wallenthal helyett. Egyébként Hátszeg esetében mindkét német név *Lenknél* már megjelenik.

12) Párhuzam a későbbi eseményekkel: nem ismerünk olyan magyar földrajztudóst a századfordulón, aki a törzskönyvezés magyarosítását bírálta volna, vagy olyan térképet, amely kiállt volna a nemzetiségi nevek feltüntetése mellett – talán csak a nyelvészek kifogásolták a névrendezést. A XX. század elején *Lóczy Lajos* a Penck-féle világtérkép névírasi elveiről (is) szóló nemzetközi értekezleteken „eredménnyel” küzdött azon határozati pont ellen, mely a kisebbségi nevek feltüntetését kérte, elérve, hogy ez csupán ajánlásként fogalmazódjon meg. A törzskönyvezés magyarosító jellegét csupán az 1939. évi kárpátaljai névrendezéskor bírálták felül a magyar hatóságok, melyet azonban ma ismét kevesen tekintenek irányadónak. A teljes szakmai támogatottság ellenére a törzskönyvezett nevek egy részét a helyi (magyar, nem magyar) lakosok sokáig (vagy még ma sem) fogadták el (lásd pl. a korábban említett Maroshévíz, Csíkkarcfalva esetét).

13) *Wagner* legteljesebb forrása *Lenk* műve lehetett, illetve több regionális névtár (egyházi jegyzékek, Marienburg földrajzi, *Kisch* és *Wolff* nyelvészeti munkái stb.).

A foktérképen újabb bizonyítékát látjuk annak, hogy az új, mesterséges nevetek még néhány évtized múlva is nehezen lehetett elfogadtatni, használatukat feleslegesnek ítélték meg. Hasonló a nevek mennyisége a századforduló német nyelvű iskolai atlaszában [*Kogutowicz 1910*] is.

A foktérképek az utolsó részletes német nyelvű térképek a területről, egészen a mai időkig, így azt feltételezhetnénk, hogy ezután már nem bővíthet a német nevek mennyisége, hiszen ezek után nem sokára már csökkenni kezdett a német lakosság is. Feltételezésünket a tények cáfolják, hiszen a **mai térképeken** teljesen természetesen jelennek meg a múlt században még alig elfogadott német nevek, sőt körük jelentősen bővült.

A ma elérhető német kiadású névtárakban [*Wagner 1977, Wildner 1996*] az említetteknel jóval több név található meg. *Wildner* számos esetben két, három, sőt négy nevet is jelöl. A vizsgált 36 egykori járásszékhely közül *Wildner* 35 település esetében ad meg „történelmi német” nevet – csupán Makfalva nem rendelkezik német névvel. *Wagner*nál a helyzet hasonló, *Wildner* forrásjegyzéke arra enged következtetni, hogy német neveinek fő forrása *Wagner* névtára volt¹³. A nevek nagyobbik része a fentebb leírt rendeletek, térképek egyikén sem jelent meg: szász tájnyelvi alakok, pl. *Rupes* (Kőhalom); átírások, fordítások a település másnyelvű alakjából, pl. *Heynod* (Bánffyahunyad), *Szekler Neumarkt* (Kézdivásárhely); illetve a másnyelvű alaktól független nevek, pl. *Miereschhall* (Marosújvár), *Schomlenmarkt* (Szilágysomlyó), *Burglos* (Dés), *Szeklerburg* (Csíkszereda) stb. A *Lipszky* fantázianevének gyanított *Ortenbach* hiányzik, viszont helyette két másik nevet ír meg a szerző: *Winsberg*, *Orlath*. Szamosújvárnál nem a Lipszky-térképről, illetve az 1854-es rendeletből ismert *Armenerstadt*, hanem az eddig csak *Lenknél* látott *Neuschloss*-szal találkozhatunk a könyvben.

A XIX. század közepi osztrák közigazgatási rendezés, illetve az előtte megjelent, vele egyidős és utána kiadott térképek vizsgálata alapján, a ma használt erdélyi német nevek több rétegét különböztethetjük meg:

a) azon települések nevei, melyek lakosságának bizonyos része szász volt, illetve a nagyvárosok nevei (ezek a nevek folyamatosan megjelennek, pl. *Kronstadt*, *Schässburg*, *Klausenburg*);

b) a szász lakóterülethez közel eső közepes méretű városok nevei (ezek a nevek egy része a névrendezés előtt, alatt csak névtárakban jelent meg, az osztrák rendeletek után lassan vagy szinte egyáltalán nem ívódtak be a köztudatba, pl. *Thorenburg*);

c) a szász lakóterülettől távolabb levő közepes városok nevei (ezek a nevek térképeken szinte soha meg nem jelentek, csupán egy-két névtárban akadhatunk rájuk, pl. Szeklerburg).

Ma, a többnyelvűség teljessége érdekében az Erdélyt ábrázoló (helyszíni tájékozódást segítő) magyarországi térképeken a történelmi német neveket feltüntetik (sőt, bár nem hivatalos, de előfordul ez még romániai útjelző táblán is: Szeklerburg N km!). A neveket a ma elérhető névtárakból veszik át válogatás nélkül. Így ma az érdeklődő (annak ellenére, hogy a szász lakosság szinte teljesen elvándorolt a területről) a német nevek szélesebb körét gyűjtheti össze a tájékoztató anyagokban, mint amennyit a szász lakosság használt annak idején. A német anyanyelvű számára annak idején mesterként hangzásúnak tűnő német nevek ma, nem németeknek elfogadottakká, hitelesekké váltak. Az erdélyi német nevek értő gazdáik elköltöztek, neveik használata rájuk, kívülállókra maradt. Komoly felelősség e hagyaték gondozása.

Összefoglalás

A dolgozat az Erdély Nagyfejedelemségre vonatkozó 1854-es osztrák közigazgatási átszervezés német nyelvű helységnévi következményeit vizsgálja; az átszervezést Erdély első hatósági helységnevérendezésének tekinthetjük. Azon kérdésekre keresi a választ, hogy hogyan befolyásolta a politika e lépése az erdélyi német helységnevek mennyiségét, használatát a XIX. században, mi a hatása ma e névérendezésnek. A XIX. század fontosabb német nyelvű térképeivel való összevetés után arra a következtetésre jutottunk, hogy a névérendezés az ismert megnevezések mellett főleg alig használt neveket elevenített fel (olyan neveket jelölt hivatalosnak, melyek korábban nem jelentek meg még az erdélyi német nyelvű térképeken sem, csak helységnévtárakban: pl. *Lipszky* Repertoriumában vagy *Lenk* Lexikonában). Nem valószínű, hogy a névérendezés mesterséges nevet hozott volna létre. A korabeli közvélemény nehezen barátkozhatott meg elfelejtett vagy alig ismert neveivel: még az erdélyi német nyelvű térképeken is alig jelenik meg több név közvetlen a névérendezés után, mint előtte. A XX. században a szász lakosság legnagyobbbrészt elköltözött Erdélyből, így e nevek történelmi nevékké váltak – a neveknek elvileg csökkennie kellene. Mégis egyes mai térképeken nőtt e nevek száma: ismert vagy korábban nem használt neveket a mai térképek differenciálatlanul használnak, sőt a szerkesztők további neveket keresnek elő névgyűjteményekből. A pozitív diszkrimináció ugyanúgy

továbbörökíti a szász lakosság által mesterként tűnő neveket is, mint a természeteseket.

German Toponomastics and Usage of Toponyms in Transylvania in the 19th Century

Zs. Bartos-Elekes
Summary

In this paper, I try to investigate the toponymic consequences of the administrative reorganization carried out by the Austrian authorities in Transylvania in 1854. This reorganization is to be considered the first regulation of toponyms in Transylvania. The question is: how determining the influence of the policy on the number of the German toponyms of Transylvania as well as the usage of these toponyms; and what the consequence of this regulation is today. The authorities declared official some toponyms which we could not find on former German maps of Transylvania, but only in *Lipszky's* Repertorium or in *Lenk's* Lexicon. I believe, the authorities didn't create artificial toponyms, they only revived the existing ones. These toponyms may have been strange for the German Transylvanian public of the 19th century, as after the reorganization they didn't use the new official toponyms on German maps. In the 20th century, a considerable part of the German population migrated from Transylvania so, theoretically, the number and usage of these toponyms should have decreased. Yet, on the contrary, the number of German names has increased on some of the contemporary maps: we can observe an undifferentiated presence of the names used by the German population and those revived by the authorities (which may have seemed artificial to the German population) as well as other names which were revived by experts in the last decades.

IRODALOM

Fried Franz, é. n.: Carte de la Valachie et de la Moldavie. Artaria. Wien

Generalkarte, 1887–1913: Generalkarte von Mitteleuropa. K. u. K. Militargeographische Institut. Wien

Grimm, J., 1855: Statistisch – topographische – politische – Gerichts- und Finanz-Karte Grossfürstenthums Siebenbürgen. Hermannstadt

Herner János (szerk.), 1987: Erdély és a Rések Térképe és Helységnévtára. Készült *Lipszky János* 1806-ban megjelent műve alapján. Szeged,

Kálmán Béla, 1973: A nevek világa. Gondolat. Budapest

Kogutowicz Károly, 1910: Volksschul-Atlas. Bp.

Lenk von Treuenfeld Ignaz, 1839: Siebenbürgens geographisch, topographisch, statistisch, hydrographisch und orographisches Lexikon I–IV. Wien

Mersich Andreas, 1854: Karte des Grossfürstenthums Siebenbürgen dach der definitiven politischen & gerichtlichen Landeseintheilung. Hermannstadt

Mező András, 1982: A magyar hivatalos helységnevéadás. Akadémiai Kiadó. Budapest

Mező András, 1999: Adatok a magyar hivatalos helységnevéadásához. Nyíregyháza

Pesty Frigyes, 1888: Magyarország helynevei. Bp.

Raffelsperger Franz, 1841: Karte des Grossfürstenthum Siebenbürgen. Wien

Suciu Coriolan, 1967: Dicționar istoric al localităților din Transilvania. Ed. Academiei RSR.

Steinhausen, Th., 1844: Karte von Siebenbürgen. Hermannstadt

Köpeczy Béla (főszerk.), 1987: Erdély története I–III. Akadémiai kiadó. Budapest

Obert Franz, 1861: Schul-Wandkarte von Siebenbürgen ... . Gotha

OTK, 1851, 1854: Erdély koronaországát illető Országos Törvény- és Kormánylap. Nagyszében

Reisz T. Csaba, 2002: Magyarország általános térképének elkészítése a 19. század első évtizedében. Cartofil. Budapest

Wagner Ernst, 1977: Historisch-Statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen. Böhlau. Köln-Wien

Wildner Dénes, 1996: Ortslexikon der ehemaligen Gebiete des historischen Ungarns. Ungarisches Institut. München

Zuccheri Edmund, 1861: Carte Générale du ... Hongrie, de la Transylvanie ... réduite d'après la grande carte de Lipszky ... . Artaria. Wien

gpsnet.hu
GNSS Szolgáltató Központ

Valós idejű helymeghatározás

- DGPS korrekciók (országosan)
- RTK korrekciók (korlátozottan)
- EGNOS korrekciók (5 virtuális állomásról)

Utólagos feldolgozáshoz

- 24 órás RINEX fájlok
- 6 órás RINEX fájlok

FÖMI KOZMIKUS GEODÉZIAI OBSZERVATÓRIUM
Tel.: 27/374-980
Fax: 27/374-982

Nyílt levél a Cartographia Kft. új igazgatójához

A Geodézia és Kartográfia c. folyóirat Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősege nem csupán egyes tanulmányok és ismertetések közreadását tekinti feladatának, hanem hozzá kíván járulni az egész szakterület (földügyi és ezen belül a földmérés és térképészet, az ingatlan-nyilvántartás stb.) fejlődésének biztosításához is. A lap ezt annak érdekében teszi, hogy – a kedvező eredmények, továbbá a sikeres fejlesztések közlésével – másokat is annak követésére, felhasználására ösztönözzön.

Szakfolyóiratunk hasonlóképpen felvállalja a szakterület eredményes tevékenységét, illetőleg annak harmonikus fejlődését fékező, illetőleg gátló körülmények közlését is, annak érdekében, hogy minél magasabb szinten lehessen teljesíteni a nemzetgazdaság részéről megfogalmazott, illetőleg a hatályos jogszabályokból (előírásokból) fakadó feladatokat; egyúttal növelve annak esélyét, hogy az EU tagállamok, illetőleg Magyarország vonatkozásában a földügy területén még meglévő elmaradás minél gyorsabban mérséklődjön, majd megszűnjön.

Ettől az elvtől vezérelve kereste ismételten telefonon a lap főszerkesztője a Cartographia Kft. új igazgatóját, azzal a céllal, hogy tájékoztathassuk az olvasókat a Kft. privatizációjával, a tulajdonosváltásokkal, továbbá az igazgatóváltás kapcsán a szakmai közösségben felvetődött aggályok valós, illetőleg valótlán voltáról.

A főszerkesztő többszöri megkeresésére (szept. 10., 13. és 15.) a mai napig semmiféle válasz nem érkezett sem az új igazgatótól, sem pedig a Kft. titkárságától. E körülményre tekintettel, a Geodézia és Kartográfia részéről ebben a nyílt levélben hívjuk fel a Cartographia Kft. új vezetésének, továbbá az illetékesek figyelmét a Kft. (ill. elődje: Kartográfiai Vállalat) szakmai (földügyi) és kultúrpolitikai szerepére mind hazai, mind pedig nemzetközi vonatkozásban.

Emlékeztetni szeretnénk arra, hogy az 1954-ben létrehozott Kartográfiai Vállalat (KV), majd annak jogutódja olyan fontos nemzetgazdasági feladatok hangsúlyos végrehajtója volt, mint

- a polgári topográfiai térképezés,
- a hazai fotogrammetria egyik sikeres fejlesztője és korai alkalmazója,
- a nagyközönség térképígyényének ellátója,
- a művelődés- és oktatáspolitikai térkép- és atlaszigényének alapvető kielégítője.

Mindezen sajátos feladatok több évtizedes sikeres ellátása eredményeként országosan is elismert szakember és fejlesztő gárda nevelődött ki, és szerzett nemzetközi szinten is jelentős elismertséget*.

Az itt vázolt értékek megőrzése és további hasznosításának biztosítása érdekében a következő kérdésekben vár választ a Geodézia és Kartográfia a Kft. vezetőjétől.

a) A Cartographia Kft.-t a cég privatizálása előtt többször is átvilágították. Az ennek során szerzett tapasztalatok alapozták meg a cég megvásárlásának szándékát? Ha igen, akkor mi célból?

b) Mi a Kft. vezetésének új célkitűzése? Folytatni kívánja-e azt a termelési-értékesítési politikát, amely eddig jelentős részben kultúrpolitikai célokat, a térképhasználat fokozott elterjesztését szolgálta, és a vállalat belföldi és külföldi elismertségét eredményezte?

c) Mi a véleménye arról a HVG-ben megjelent hírről (pontosabban adatokról), hogy a tulajdonosok értékesíteni kívánják a céget vagy annak egy részét?

d) Meg kívánnak-e emlékezni a vállalat (KV) fennállásának 50 éves(!) évfordulójáról?

Geodézia és Kartográfia Szerkesztőbizottsága

*A további részletek iránt is érdeklődők figyelmébe ajánljuk a folyóirat 2004/3. sz. 25–31. oldalán leírtakat.

A KÖZÉP-EURÓPAI (AZ OSZTRÁK KATASZTERT EGYKOR EGYSÉGESEN ALKALMAZÓ) ORSZÁGOK ÉS TARTOMÁNYOK – AUSZTRIA, CSEHORSZÁG, FRIULI-VENEZIA GIULIA, HORVÁTORSZÁG, MAGYARORSZÁG, SZLOVÁKIA, SZLOVÉNIA, TRENTINO-DÉL-TIROL – FÖLDMÉRÉSI-KATASZTERI FŐHATÓSÁGAINAK 21. SZAKMAI TANÁCSKOZÁSA

2004. június 9–11, Balatonfüred

Az 1984. óta évenként megrendezett tanácskozást dr. Berczi Norbert, az FVM helyettes államtitkára nyitotta meg. Megnyitó beszédében reményét fejezte ki, hogy az EU kibővülése kapcsán megnyíló új lehetőségek adta keretek között az ilyen jellegű tapasztalatcserék minden résztvevő számára hasznos információkat nyújtanak.

Ezt követően Apagyi Géza, az FVM Földügyi és Térképészeti Főosztályának vezetője vette át a szót. Előnközlésével az értekezlet résztvevői országonként adtak tájékoztatást az idei évre meghirdetett, következő témában: A földmérési-kataszteri szervezetek szerepe a területalapú mezőgazdasági támogatások ellenőrzésében (beleértve az EU IIER rendszerének földmérési vonatkozásait).

Előljáróban ki kell emelni azt a tényt, hogy az osztrák katasztert egykor egységesen használó hivataloknál az egyes országokban ma már többféle gyakorlat alakult ki – még olyan alapvető (közismert) kérdésekben is –, hogy a kataszteri (térképi) és a telekkönyvi (ingatlan-nyilvántartási) ügyeket egy, illetve külön szervezet kezeli-e. Miután ez a tény a jelen találkozók alkalmából ismételtelen felmerült, fontosnak tartjuk, hogy a táblázatban megjelöljük a fennálló helyzetet.

ország	KATASZTER	TELEKKÖNYV
AUSZTRIA	külön	külön
CSEHORSZÁG	együtt	
DÉL-TIROL	együtt	
HORVÁTORSZÁG	külön	külön
MAGYARORSZÁG	együtt	
SZLOVÁKIA	együtt	
SZLOVÉNIA	külön	külön

Lényegesnek tartjuk továbbá hangsúlyozni, hogy a „kettős nyilvántartást” folytató országok delegáltjai hangoztatták, számukra is követendő

példa az „egy kézben lévő” térképészeti és ingatlan-nyilvántartási állami feladatok végrehajtása. Azokban az országokban ugyanis, ahol külön-külön kezelik a katasztert és a telekkönyvet, a telekkönyvi adatok teljessége és pontossága meglehetősen függetlenné vált a térképtől, sőt a nyilvántartott adatok (mindkét területre vonatkozóan) elmaradva követik a valóságot.

A vendéglátók a földhivatal felújított balatonfüredi székházának bemutatásával fogadták a résztvevőket

Valamennyi delegáció előre elkészített ismertetőanyagot hozott. Az egyes előadások után hozzászólások következtek. Összegezve az elhangzottakat, a következő megállapításokat tehetjük.

A tanácskozás szlovén, dél-tiroli és cseh küldöttsége

A résztvevő 7 ország közül egyedül Horvátország nem tagja az Európai Uniónak, ugyanis ez év május 1-jétől Csehország, Szlovákia, Szlovénia és Magyarország is csatlakozott a Közösséghez.

Horvátország: A horvát kormány birtokrendezéssel kívánja elérni a jobb, gazdaságosabb földhasználatot. Létezik gazdatámogatás itt is, de nem EU-s elvek alapján.

Ausztria: Az osztrák kollégák külön köszöntötték az új EU-s tagállamokat, rövid történelmi visszatekintést adtak a közép-európai régió koronkénti „hovatartozásáról”.

Ausztriában a mezőgazdasági támogatásokat a BEV és a Mezőgazdasági Minisztérium között kötött együttműködés alapján végzik. /A BEV a Gazdasági

A szokásokhoz híven, a rendező ország adja a tanácskozás elnökségét: Apagyi Géza főosztályvezető (FVM FTF) és Farkas István főigazgató-helyettes (FÖMI)

Minisztériumhoz tartozik./ Az ortofotót és a kataszteri térképeket együttesen alkalmazzák. Különös gondot fordítanak a gazdák teljeskörű tájékoztatására az így kialakított digitális birtoktérképekkel („Digitale Hofkarte”). A kedvezőtlen adottságú területeket külön figyelemmel kezelik.

Szlovákia: Mivel a kataszteri térképek még nem állnak rendelkezésre digitális formában, ezért más utat választottak. Digitális ortofotó-térképeket alkalmaznak a mezőgazdasági támogatásokra – terepi GPS mérésekkel kiegészítve. A termőföldek minőségét is figyelembe veszik.

Szlovénia: A gazdatámogatásoknál a digitális kataszteri térképeket és a digitális ortofotó-térképeket használják. Az ortofotókat 1:17 000 méretarányú légifelvételből állítják elő. A támogatott területeket, blokkokat ellenőrzik, mennyire egyezik a megállapított terület a valóságos területtel. (A kérelmeket a gazdáknak kell kitölteniük a kataszteri adatokkal együtt.)

Trentino-Dél-Tirol: Miután Olaszország alapító tagja az EU-nak, mélyebb hagyományai vannak a mezőgazdasági támogatásoknak. A támogatásban szereplő térképi adatok változásának folyamatos aktualizálása jelenti a fő feladatot a már begyakorlott adminisztrációs lépéseken kívül. Kiemelten kezelik a rétek és a gyümölcsösök bejelentését, illetve nyilvántartását

a támogatásoknál. Az ellenőrzést kataszteri adatok alapján végzik. A tartományban egy EU-támogatási referens áll a mezőgazdasági támogatások szervezeti működtetése élén.

Csehország: A régebbi (nem aktuális) topográfiai térképek mellett a kataszteri térképeket használják elsősorban. Ahol már digitális a kataszteri térkép, ott azt alkalmazzák. A térképek homogenizálására nagy figyelmet fordítanak. Legcélszerűbbnek látszik a digitális ortofotó-térkép használata. Ezeket 1:23 000 méretarányú légifelvételből állítják elő. (2003 és 2005 között többcélu felhasználással.) Szükség volt a mezőgazdasági területeknél a tulajdonosi, illetve használati összehasonlításra.

A Mezőgazdasági Minisztériumban az ún. Földregiszter intézménye kezeli a támogatásokat. A nyilvántartott 533 ezer blokk, átlagosan 3,71 ha területű.

Magyarország: A FÖMI állította elő a támogatásokhoz szükséges blokk-térképeket, úgy, hogy a raszteres 1:10 000 méretarányú topográfiai térképeket, a raszteres kataszteri fedvényeket digitális ortofotó-térképekre illesztették. A blokk-térképek méretaránya az ábrázolt területek nagyságától függ (4 000–15 000). A támogatások céljára egy 1:10 000 méretarányú átnézeti térképet is előállítottak. A mezőgazdasági támogatásokat egy külön szervezet, az MVH intézi. A gazdák regisztrálásában, beadványaik készítésében a falugazdászok segídeknek az ország minden körzetében. A FÖMI az ellenőrzésekben vesz még részt – úrfelvételek alapján.

Az NKP Kht. előadója a témához kapcsolódva tájékoztatta a találkozó résztvevőit, hogy a magyar kormány döntése alapján kb. 40 millió euró összegű hitelkeret áll a magyar kataszteri program folytatására, amely lehetővé teszi, hogy a 2007. évre elkészüljenek a külterületi ill. belterületi vektoros kataszteri térképek egységes vetületi rendszerben (KÜVET, BEVET). A korábban kapott 24 millió euró csak a program 1. üteméhez volt elég.

Az EUROSENSE Magyarország Kft. ismertette a 2000. évi teljes magyarországi területet lefedő légifényképező repülés műszaki feladatát. Ennek eredményeként 1:23 000 méretarányú légifelvétel készült. A cég készítette a légifelvétel alapján – szintén az egész ország területére az 1:10 000 méretarányú digitális ortofotó-térképeket, továbbá az 1:10 000 méretarányú topográfiai térképek alapján a (vektoros) digitális domborzatmodelleket. Valamennyi állami megbízást közbeszerzési eljárás keretén belül nyerte el a cég.

Összefoglalva az elhangzottakat, megállapíthatjuk, hogy a kataszteri szervezetek – Ausztriát és Olaszországot kivéve – változó jogi környezetben végzik te-

vékenységüket az utóbbi évtizedben. A legtöbb országban az elmúlt néhány év alatt számos új törvényt alkottak, illetve módosítottak, amelynek megfelelni folytonos kihívást jelent. A kataszter „rendbetétele” mellett elsősorban az Európai Unióhoz való csatlakozással kapcsolatosan jelentek meg komoly elvárások. A nagy erőfeszítések között legnehezebb feladatként a megfelelő finanszírozás biztosítása jelentkezik valamennyi országban egyik legfőbb problémaként. Az államháztartás, a közigazgatás karcsúsítása a konszolidálnak mondható két korábbi EU-s tagországra is nehezen kivitelezhető feladatot ró.

A résztvevők szakmai látogatást tettek a balatonfüredi felújított Körzeti Földhivatalban, ahol *Feketéné dr. Tóth Gabriella*, a Veszprém Megyei Földhivatal vezetője, illetve *Földesi Csaba*, a Körzeti Földhivatal mb. vezetője adott tájékoztatást a felújítás munkáiról, illetve az aktuális feladatokról.

Az előadások sorozatához illeszkedően Pósfai Marianna ügyvezető részéről érdekes tájékoztató hangzott el a CELK Center, a Közép-európai Földügyi Tudásközpontnak a térség szakmai tapasztalatainak hozzáférést elősegítő tevékenységéről.

A küldötteket hivatalában fogadta Balatonfüred város polgármestere, *dr. Bóka István* is. A találkozó programját jól szervezett szakmai kirándulás (Tihany, Herend) gazdagította.

A tanácskozáson arról is döntés született, hogy a jövő évi értekezlet színhelye Ausztria, tervezett időpontja 2005. június második hete legyen. A 2006. évi tanácskozás megrendezésére előzetesen Szlovénia jelentkezett.

Farkas István
a Földmérési és Távérzékelési Intézet
főigazgató-helyettese

KARTOGRAFIAI SZIMPÓZIUM LITVÁNIÁBAN

2004. VI. 28–29-én a Nemzetközi Térképészeti Társulás két bizottságának (Oktatási és Képzési, Elméleti kartográfiai) támogatásával a Vilniusi Egyetem Kartográfiai Központja idén is megrendezte térképészeti szimpóziumát. 2003-ban a szimpózium fő témája az elméleti kartográfia, a kartoszemiotika volt. Idén a két-napos szimpózium fő témájával a térképészeti oktatást és képzést választották. A szimpózium első napja alapvetően a litván kartográfusok éves összejöveteléhez kapcsolódott, s itt csak litván nyelvű előadások hangzottak el. Az Oktatási és Képzési Bizottság vezetőjeként a Bizottság éves ülését is ezen a napon tartottam meg. Bár a tagok közül csak a vártnál kevesebben tudtak el-

jönni, de a belső kommunikációnk egyre inkább az Interneten keresztül bonyolódik, mert úgy tűnik, hogy a nálunk fejlettebb országok sem képesek a bizottsági tagjaik anyagi támogatását felvállalni.

A szimpózium litván részének délutánján még felkértek egy előadás tartására a kartográfia magyarországi helyzetéről.

A szimpózium másnapi része már angol nyelven zajlott. Az első előadásokat a két ICA bizottságvezető tartotta. Az én előadásom címe "Internet cartography teaching courses" volt, míg az Elméleti Kartográfiai Bizottság vezetője, a drezdai *Alexander Wolodtchenko* a náluk folyó kartoszemiotikai kutatásokat ismertette.

Corné van Elzakker (Hollandia) az ITC-nél folyó web alapú térképészeti oktatást ismertette, hasonló előadást tartott a lengyel *Jacek Paslawski* is a varsói egyetemről. A dán *Lars Brodersen*, aki az ICA Internetettel foglalkozó bizottságának is tagja "Communication through maps, geocommunication under the influence of an infrastructural environment" címmel tartott érdekes előadást. A helyi térképészek előadásai közül a szimpóziumot szervező, tavaly az ICA utazási ösztöndíját elnyerő *Giedre Beconyte* a litván iskolai oktatásban alkalmazott kartoszemiotikai módszerekről szövegezt emelném ki elsőnek. További előadásokat tartottak a résztvevő litván térképészek a térinformatikai oktatás perspektíváiról a középiskolákban, a távérzékelés és a térinformatika térképészeti oktatásban betöltött fontosságáról, a fogyatékosok térképészeti oktatásáról, a műholdképek oktatásban betöltött szerepéről.

Az előadásokat vita követte, melyen szűkebb körben beszélünk meg a felvetett problémákat. Ezt még a későbbi vacsora során is folytattuk.

Elutazásunk napján lehetőségünk volt a litván térinformatikai központ meglátogatására, ahol állami megrendelésre végzik a topográfiai térképek digitalizálását (egyelőre a legnagyobb méretarányban, az 1:10 000-ben még szinte csak elkezdődött a papírtérképek digitalizálása), illetve naprakészen tartását. Már elkészültek az 1:50 000 méretarányú térképek digitalizálásával, illetve az 1:200 000 méretarányú orosz Gauss-Krüger szelvények litván nyelvű változatával. A litván területre eső korábbi szovjet topográfiai térképek is megvásárolhatók. Érdekeség, hogy ugyanez a központ néhány éve kezdett el foglalkozni térképek, CD-ROM-ok eladásával is. Jó volt látni a bőséges kínálatban a Cartographia Kft. turista, város és országtérképeit. Lehetőségünk volt még meglátogatni a litván geológiai és földrajzi intézetet is, elsősorban annak kartográfiai részlegét. Az intézet a két szakterület összevonásával csak nemrég jött létre, s láthatóan jelenleg a két szakterület integrálásával vannak elfoglalva.

Dr. Zentai László

II. ALKALMAZOTT INFORMATIKA KONFERENCIA

Immáron második alkalommal került Kaposváron megrendezésre az Alkalmazott Informatika Konferencia, melynek szervezője a Kaposvári Egyetem Matematikai és Informatikai Intézete volt.

A konferencia helyszínét is a Kaposvári Egyetem adta. Több mint száz résztvevő érkezett az ország különböző részeiből. Képviselettel magát számos egyetem, kutatóintézet, megyei földhivatal, illetve térképészettel és térinformatikával foglalkozó cég.

A konferencia három témakör köré szerveződött: térinformatika, folyamatinformatika és gazdasági informatika. Az egyes előadásokat öt szekcióba sorolták. Kettőnek a térinformatika, egynek a folyamatinformatika és további kettőnek a gazdasági informatika volt a témája.

A térinformatika szekciókban elhangzott előadások témái rendkívül változatosak voltak. Részben vagy egészen megvalósított alkalmazások kerültek bemutatásra. A világháborús erődítések térinformatikai feldolgozásától, az aszályérzékenység meghatározásán át egészen a temető térinformatikáig terjedt az előadások tartalmának skálája. Az előadások döntő többsége a térinformatika alkalmazási lehetőségeit mutatta be az agrárium különböző területein. A nagyobb, általános problémák vizsgálata mellett konkrét részfeladatokkal ismerkedhettek meg az érdeklődők. A földminősítésre, a földhasználat tervezésére vagy például az aszályérzékenység meghatározására szolgáló rendszerek bizonyítják, hogy a térinformatikának ezen a tudományterületen is létjogosultsága van, és az érintett szakemberek is felismerték e korszerű megoldás nyújtotta előnyöket és alkalmazásának szükségességét. Elhangzott, hogy például a VE Georgikon Mg. Karán megtették az első lépéseket a térinformatikával és távérzékeléssel kapcsolatos tantárgyak beindításához. Szintén országos problémát jelent a temetők állapota, ezzel a hétköznapiak nem nevezhető kérdéssel foglalkoznak a Szent István Egyetem Környezet- és Tájgazdálkodási Intézetében. A tarthatatlanná vált temetői állapotok rendezésének kézenfekvő és korszerű megoldását mutatták be a térinformatika felhasználásával. Érdekes előadás hangzott el a talajjellemzőknek az őzagancsok tulajdonságaira gyakorolt hatásaival, valamint a II. világháború eseményeinek és objektumainak térinformatikai rekonstrukciójával kapcsolatban is.

A szekció előadások után a résztvevők egy videokonferencián vehettek részt, ahol a Vanderbilt Egyetem kutatóival lehetett beszélgetni. Végül egy kötetlen plenáris diskusszió zárta le a rendezvényt, ahol a

gazdasági informatika jelene és jövője került megvitatásra.

Mihályi Balázs–Juhász Attila

TUDOMÁNYOS, REGIONÁLIS (FERTŐ–HANSÁG) FÖLDHASZNÁLATI FÓRUM A NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEMEN (SOPRON, 2004. JÚLIUS 15–16.)

Régóta váratott magára ez a tanácskozás, amely a nyugat-magyarországi régióban elhelyezkedő sajátos, nagy kiterjedésű terület sokrétű, összetett földhasználatával kapcsolatos tudományos és gyakorlati kérdéseit vitatta meg.

A rendezvény továbbképző jellegű volt, a résztvevők tanúsítványt (oklevelet) kaptak, és a teljes Fertő–Hanság medence sekélyföldtani, talajtani, hidrológiai adottságait és a teljes körű földhasználat (gyepgazdálkodás, erdőgazdálkodás, vízgazdálkodás, természetvédelem, környezetvédelem, turizmus, nádgazdálkodás, bányászat stb.) helyzetét, lehetőségeit tárgyalta meg.

A tanácskozást – a NYME GEOINFORMATIKAI KAR kezdeményezésére – a Felmérési és Földrendezői

A fórum elnöksége (balról jobbra): dr. Márkus Béla főigazgató, Simon József h. állami titkár, dr. Faragó Sándor rektor és dr. Mészáros Károly dékán

Tanszék az Erdőmérnöki Kar Termőhelyismerettni Intézeti Tanszékével közösen rendezte. A konferencián mezőgazdasági, erdészeti, vízgazdálkodási, nádgazdasági, bányászati üzemek, vállalatok munkatársai, az illetékes hivatalok, közigazgatási szervek: önkormányzatok, földhivatalok, szolgálatok (geológiai, talajvédelmi, erdészeti), a Nemzeti Park Igazgatóság, FM Hivatal munkatársai (közel 100 fő) vettek részt.

A rektori köszöntő, üdvözlés (prof. dr. Faragó Sándor) után az Erdőmérnöki Kar dékánja (prof. dr. Mészáros Károly) és a Geoinformatikai Főiskolai Kar főigazgatója (prof. dr. Márkus Béla) nyitották meg a tanácskozást.

A plenáris rész nyitó előadását *Simon József* helyettes államtitkár (FVM) „Az integráció és regionalizáció szerepe az EU, ill. Magyarország vidékfejlesztési politikájában” címmel tartotta. Ezt követően *dr. Mikó Zoltán* főosztályvezető (FVM): „A mezőgazdaság szabályozási és intézményi rendszerének átalakulása az EU csatlakozás függvényében”; *Kiss Bódog Zoltán*, a

A fórum résztvevői

Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács elnöke: „Megújuló energiák szerepe a Nyugat-dunántúli Régióban”; *Tóth Tamás*, a Nemzeti Fejlesztési Hivatal munkatársa: „A Nemzeti Fejlesztési Terv agrár- és vidékfejlesztési pályázatainak és az abból adódó lehetőségek”; *prof. dr. Koren Csaba*, a Széchenyi István Egyetem professzora: „A Fertő–Hanság térség fenntartható közlekedése, egy Phare CBC projekt tapasztalatai” című bevezető, plenáris előadásokat hallhattunk.

A plenáris rész után a konferencia három szekcióba (fő témakörbe) rendezett előadásokkal folytatódott.

I. szekció: talajviszonyok, földhasználati adottságok – levezető elnök *dr. Kovács Gábor* tanszékvezető, egyetemi docens. Az előadások témakörei a következők voltak:

A Fertő–Hanság medence talajtani adottságainak felmérése és értékelése a regionális területfejlesztés megalapozásához. A földhasználat és a művelési ág szerkezet kialakulásának kapcsolatai, változásai (*dr. Németh Tamás* MTA lev. tag, *dr. Pásztor László*, *dr. Szabó József*, *Farkas Csilla* MTA TAKI munkatársai). A földminőség szerepe a kistérségi területfejlesztés megalapozásában, DEMETER az intelligens környezeti földminősítő rendszer (*dr. Tóth Gergely* tud. munkatárs, *prof. dr. Gaál Zoltán* egyetemi tanár, *prof. dr. Máté Ferenc* egyetemi tanár, *prof. dr. Várallyay György* akadémikus, *dr. Németh Tamás* MTA lev. tag, Veszprémi Egyetem, MTA TAKI munkatársai).

A területhasználatok problémái az ártereken és a hullámtereken (*Láng István*, Észak-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság osztályvezetője).

A talajvédelmi szakigazgatás aktuális kérdései. A monitoring kérdései (*Czebe László* a Győr–Moson–Sopron Megyei Növény- és Talajvédelmi Szolgálat munkatársa).

A Fertő–Hanság medence lápterületeinek sekélyföldtani, talajtani kutatása, térképezése, a láptalajok változása, átalakulása, földhasználati adottságai (*dr. Dömsödi János* egyetemi docens, NYME GEO).

Az erdészeti termőhelyfeltárás helyzete, eredményei a Fertő–Hanság medencében (*dr. Kovács Gábor* tanszékvezető, egyetemi docens, NYME EMK).

Földhasználat történeti fejlődésének vizsgálata a sárródi élőhely-rekonstrukció területén az I. Katonai Felméréstől (1783) napjainkig (*dr. Márkus István* egyetemi docens, NYME EMK).

II. szekció: mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, turizmus – levezető elnök: *prof. dr. Mészáros Károly* egyetemi tanár. Az előadások témakörei:

Földhasználat erdészeti kérdései különös tekintettel a Fertő–Hanság térségben (*prof. dr. Mészáros Károly* egyetemi tanár, NYME EMK).

Természetközeli apróvad-gazdálkodás lehetőségei a mezőgazdasági területeken (*prof. dr. Faragó Sándor* egyetemi tanár, rektor, NYME).

Javaslat a Magyar Nemzeti Birtokrendezési Stratégiára (*dr. Vincze László* tanszékvezető főiskolai docens, NYME GEO).

Az ökoturizmus és lehetőségei a térségben (Szörényiné *dr. Kukorelli Irén* egyetemi docens, NYME EMK).

Tájkaraktert formáló történelem. Tájváltozás a Fertő–Hanság medencében az elmúlt 200 évben (*Konkolyné dr. Gyúró Éva* egyetemi docens, NYME EMK).

III. szekció: környezetvédelem, természetvédelem, bányászat, közlekedés – levezető elnök *dr. Dömsödi János* egyetemi docens. Az előadások témakörei:

A települési környezetvédelmi programok és a földhasználat (*Jáger János* igazgató, KÖR Kft.).

A Fertő-tavi nádasok természetvédelmi célú kezelésének szükségessége (*dr. Merkei Attila* igazgató, Fertő-tavi Nádgazdaság Rt.).

A Víz Keret-irányelv természetvédelmi vonatkozásai (*dr. Ambrus András*, Fertő–Hanság Nemzeti Park Igazgatóság munkatársa).

A Szévíz völgyének tőzgebányászata és jelentősége a természetvédelemben, a Balaton víztartalékainak alakításában (*dr. Ágh Pál* igazgató, HIDROTERRA Környezet-, Talaj- és Vízvédelmi Szolgáltató Kft.).

Vizes élőhely-rekonstrukciók lehetőségei a Fertő–Hanság medencében (*Takács Gábor*, Fertő–Hanság Nemzeti Park Igazgatóság munkatársa).

A Fertő–Hanság medence ismert ásványvagyona és bányászata (*Ivancsics Jenő* hivatalvezető, Magyar Geológiai Szolgálat Nyugat-magyarországi Területi Hivatala).

A természetvédelem és az ingatlan-nyilvántartás aktuális műszaki, jogi kérdései (Boda Tamás osztályvezető, Győr–Moson–Sopron Megyei Földhivatal).

Natura 2000 területek a Kisalföldön (Pellinger Attila, Fertő–Hanság Nemzeti Park Igazgatóság munkatársa).

Innovatív termékek, vállalati forgalmi menedzsment (dr. Lados Mihály intézetigazgató helyettes, MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet).

Regionális forgalmi központ létesítése és szolgáltatásai (dr. Rixer Attila főiskolai tanár, Széchenyi István Egyetem).

Tájba illeszkedő közlekedési infrastruktúra (dr. Horváth Ferenc főiskolai tanár, Széchenyi István Egyetem).

Innovatív tömegközlekedési megoldások (dr. Prileszky István tanszékvezető, főiskolai tanár, Széchenyi István Egyetem).

A szekciók munkája eredményeként megállapítható, hogy bár valamennyi földhasználati tevékenység törvénnyel, jogszabályokkal rendelkezik (pl. erdőgazdálkodás: erdőtörvény; vízgazdálkodás: vízügyi törvény; bányászat: bányatörvény; földügyp: földtörvény stb.) mindezek ellenére a tevékenységek esetén mégis egymás rovására történnek. Ezért szükség-

szerű, hogy a kutatási, fejlesztési munkák eredményeit felhasználva, a földhasználati fórum(ok) eszközével elősegítsük, összehangoltabbá tegyük az egyes tevékenységeket.

A rendezvény után a résztvevőktől rendkívül pozitív visszajelzések, javaslatok érkeztek: nincs példa arra, hogy a földhasználat témakörében extenzív (lápvidéki) területen bárhol az országban a tudományos és gyakorlati kérdéseket egyaránt felölelő konferenciát, hasznosítható tapasztalatcserét rendeztek volna. A konferenciák főként a frekvenciát meztőgazdasági területekkel foglalkoznak, ezért hasznos javaslat az is, hogy célszerű volna az ország más, hasonló extenzív (kis medencés, sárrétes, turjános, vápás, tőzeglápos) területű kis régióiban is földhasználati fórumot rendezni: a hátrányos helyzet javítása (a tapasztalatcsere, a továbbképzés, ismeretszerzés) céljával.

A fórum megszervezése – nem utolsó sorban – a magyar FÖLDHÖZ, így a Fertő–Hanság medencéhez is fűződő munkakapcsolatnak és szeretetnek is köszönhető (amely munkában az Egyetem munkatársai folyamatosan részt vettek).

Dr. Dömsödi János – Kovács Miklós

GEODÉZIA ÉS KARTOGRÁFIA

hirdetési díjai:

SZÍNES ODALAK

hátsó külső oldal	110.000,-Ft
címlap belső oldal	90.000,-Ft
hátsó belső oldal	70.000,-Ft

FEKETE-FEHÉR /BELSŐ

1 oldal	35.000,-Ft	1/2 oldal	23.000,-Ft
1/4 oldal	11.000,-Ft	1/8 oldal	8.000,-Ft

Egyedi megbeszélés alapján lehetőség van szórólap elhelyezésére is.

Áraink az ÁFÁ-t tartalmazzák.

Az árak nyomdakész hirdetésre vonatkoznak, többszöri megrendelés esetén kedvezmény!

Jogi tagjaink részére 10 % engedményt adunk!

A kézirat leadási határideje minden hónap harmadika.

Megrendelés és hirdetésfelvétel:

MAGYAR FÖLDMÉRÉSI, TÉRKÉPÉSZETI ÉS TÁVÉRZÉKELÉSI TÁRSASÁG

1027 Budapest, II. Fő u. 68. V. emelet 510.

Telefon: 201-86-42 Fax: 201-25-26

HOZZÁSZÓLÁS MIHÁLYI BALÁZS: „A TÉRKÉPEK SZEREPE A HADSZÍNTÉREN” CÍMŰ SZEMLECIKKÉHEZ

Nem kiegészíteni vagy helyesbíteni szeretném a szerző által távolabbi hadszínterekről írottakat (Geodézia és Kartográfia 2004/7), hanem csak róluk jutott eszembe, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia katonai topográfiai térképei is milyen gondokat okoztak az első világháború idején és azután is. Nálunk nem a térképi tartalom megbízhatatlansága volt a ludas, hanem a térképek szerkesztése; nevezetesen a vetület és a derékszögű koordinátarendszer hiánya.

A térképek ui. vetület nélkül készültek, poliéder szelvényezésben. A Bessel-féle ellipszoid felszínét egymástól 1°-ra levő meridiánokkal és paralellkörökkel ellipszoidi négyszögekre osztották. Egy-egy négyszöget a síkon levőnek tekintették, és az oldalait egyenesekkel ábrázolták. Végeredményben trapézokat kaptak. A trapéz párhuzamos oldalainak (északi és a déli oldal) hosszai megegyeztek a paralellkörök ívdarabjainak hosszával, magassága pedig a két határoló paralellkör meridiánon mért távolságával egyezett meg. A trapéz alakú területet 1:200 000 méretarányban ábrázolták, és szerkesztése miatt foktérképnek nevezték. Egy-egy K–Ny irányú övön belül a szelvények egybevágóak, az É–D irányú oszlopokban D-ről É felé haladva egyre inkább rövidülnek a szelvények párhuzamos oldalai. Ez igaz a foktérkép továbbosztásával nyert nagyobb méretarányú szelvényekre is.

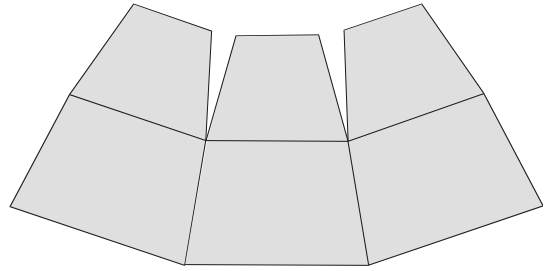
A foktérkép területét a közepén átmenő meridiánul két részre, majd egymástól 15'-re levő paralellkörökkel négy részre osztották. Így nyolc darab 30'x15' méretű ellipszoidi négyszöget nyertek, amelyeket a síkon a foktérképhez hasonlóan szerkesztettek. Egy-egy ilyen részt 1:75 000 méretarányban ábrázoltak. Ez a méretarány kompromisszum eredményeként született. Egyenlő arányban voltak hívei az 1:50 000 és az 1:100 000 méretarányoknak is, végül miniszteri döntésre a kettő középértéket fogadták el. Később ezt a döntést is meg lehetett magyarázni azzal, hogy egy lépés hossza 75 cm, vagyis 1 cm a térképen egyenlő a vetületi síkon (jó közelítéssel a terepen) megtett 1000 lépéssel.

Az 1:75 000-es szelvényt az alaki középpontján átmenő É–D és K–Ny irányú egyenesekkel négy darab 1:25 000-es felvételi szelvényre osztották. Ezt hasonló módon osztották tovább az ún. felvételi negyedekre. Egy ilyen negyed lapot ragasztott a topográfus a mérőasztal lapjára, és ezen végezte a terepi méréseket.

A lapok szerkesztése torzulással járt, hiszen a határoló görbe vonalakat kiegyenesítették. Ezt a hatást kívánták csökkenteni 1901-től, amikor a felvételi ne-

gyedet (a 75 000-es szelvény 16-od részét) is fokhálózati vonalakkal állították elő, és csak azt tekintették síkon levőnek. A módosítás után a térképre szerkesztett pontok helyzeti hibái 15 m alá csökkentek.

A szerkesztésből következően a szomszédos lapokat csak É–D (oszlop) és K–Ny (öv) irányban lehetett egymáshoz illeszteni, négy szomszédos lap illesztésekor nyílás jelentkezett, vagy a lapok a síkból kiemelkedtek (1. ábra) [1].

1. ábra Egymás mellé illesztett poliéder lapok

A poliéder rendszer tarthatatlanságára a szakemberek az első világháború előestéjén már többször is felhívták a figyelmet. Javasolták, hogy a kataszteri felmérésben bevezetett (Fasching-féle) szög tartó henger vetületi rendszereket a Honvédség is vegye át. Ez azonban a világháborúig az idő rövidsége miatt nem történt meg.

A szelvények rajzi kidolgozása világviszonylatban is a legszebbek közé tartozik. A domborzat ábrázolása pillacsíkozással történt, szintvonalas kiegészítéssel. Hegyes, dombos területeken a sűrű csíkozás és a finom rajzolat miatt a szintvonalakat igencsak nehezen lehet követni. A földrajzi fokhálózatot a szelvénykerten őrvonalakkal jelölték, ezeket a szelvényen keresztül nem kötötték össze. A földrajzi hosszúságot annak idején Ferrotól adták meg.

A világháború alatt a tüzérségnek síkkoordinátákra volt szüksége, a síkkoordináta-rendszer tengelyeivel párhuzamos hálózati vonalakat viszont a térképek nem tartalmaztak. Valamilyen kilométer-hálózatot a fronton felállított mozgó nyomdákban nyomtak, vagy a tisztek ceruzával rajzoltak a szelvényekre. Négy egymáshoz csatlakozó szelvény esetén ez sem sikerülhetett a szétnyílás miatt.

Okulva az első világháborús kudarcokból, a háború után a poliéder szelvényezés megtartásával a honvédség áttért a sztereografikus vetületre. Sajnos indokolatlanul átvették a Gellért-hegy nevű háromszögelési pont Fasching által levezetett új földrajzi koordinátáit is, ami a későbbiekben beláthatatlan következményekkel járt. Ennek eredményeként ui. az összes terepi pont koordinátái megváltoztak, és mivel a lapokat

fokhálózati vonalak határolták, a térképi tartalom is kis mértékben elmozdult. Keskeny csíkokat kellett át-rajzolni egyik szomszédos szelvényről a másikra [2]. A felesleges munka ellenére sem volt összhang az Állami Földmérés által használt földrajzi koordinátákkal, mert ott a Gellért-hegy új koordinátáinak bevezetése után kis mértékben (szintén indokolatlanul) a háromszögelési hálózat tájékozását is megváltoztatták (6,44"-cel). A tájékozási különbség átvételének következményei még súlyosabbak lettek volna, mivel a szelvényeket nemcsak el kellett volna tolni, hanem el is kellett volna forgatni.

Kezdetben a régi térképeken ábrázolt ismert koordinátájú pontok között lineárisan interpolálva határolták meg a sztereografikus kilométer-hálózati vonalak helyét, később új felmérésű lapok is készültek [3]. A szelvények sarokpontjait itt is egyenesekkel kötötték össze, eltekintettek attól, hogy a gömb sztereografikus vetületén a gömbi körök (így a fokhálózati vonalak) képei is körként alakulnak. Itt elméletileg már a K–Ny irányban elhelyezkedő szelvények méretei sem azonosak.

A 30-as évek közepétől jelennek meg a térképeken a katonai sztereografikus koordináták. A budapesti sztereografikus koordinátákat 500 km-ből kivonva budapesti katonai sztereografikus koordinátákat, a marosvásárhelyi sztereografikus koordinátákat 600 km-ből kivonva marosvásárhelyi katonai sztereografikus koordinátákat számítottak. Ezzel az egyszerű művelettel ki lehetett küszöbölni a negatív előjelű síkkoordinátákat, és a koordináta-rendszerek tájékozása is korszerűbbé vált (ÉK-i rendszer).

A 30-as évek végétől tüntetik fel a térképeken a Greenwichől számított földrajzi hosszúságot, de a szelvényezés továbbra is a ferroi hosszúságokon alapul. A greenwichi és ferroi hosszúságok közötti átszámításhoz a $17^{\circ} 39' 46,020''$ -es Albrecht-féle állandót vették figyelembe. Németországban és a Monarchia utódállamaiban Magyarország kivételével mindenhol a $17^{\circ} 40'$ -es Ledersteger-féle állandóval számolnak. Abszolút értelemben a ferroi hosszúságok a nagyobbak.

Jelentősebb változás a második világháború kitörése idején következett be, amikor a megváltozott katonai igények szükségessé tették az 1:50 000 méretarány bevezetését. Az 1:75 000 méretarányú szelvény fedőterületét a felező meridiánnal két részre osztották, és egy-egy lapon 1:50 000 méretarányban ábrázolták. Ezzel egyidejűleg az 1:25 000 és az 1:75 000 méretarányokat megszüntették, így az egy foktérkép területére eső előállítandó szelvények száma 40-ről 16-ra csökkent. Ennek következtében az előállítási költség és az egységcsomagok súlya is jelentősen csökkent.

A második világháború alatt a német csapatok számára Bessel ellipszoidi koordinátákból Gauss-Krüger koordinátákat számítottak, amelyeket felhasználva német kiadású Gauss-Krüger vetületű térképeket készítettek [4]. Ezekhez a koordinátákhoz fűzhető egy későbbi melléfogás. Amikor az 1950-es évek elején a Varsói Szerződés tagállamai számára is a Gauss-Krüger vetület bevezetését írták elő, az érdekelték azt gondolták, hogy ehhez felhasználhatják a korábban számított koordinátákat. Csak nagyobb területek felmérése után jöttek rá, hogy a másik alapfelülethez (Bessel ellipszoid és Karaszovszkij ellipszoid) és másik elhelyezéshez (Potsdam és Pulkovo) tartozó Gauss-Krüger koordináták között több tízméteres különbségek vannak. Az érintett területek térképeit újra el kellett készíteni.

A Gauss-Krüger térképek is poliéder szelvényezésűek, mivel azokat is fokhálózati vonalak képei határolják, de itt az ellipszoidi négyszögekre a Gauss-Krüger vetületet alkalmazzák. A poliéder szelvényezésű és sztereografikus vetületben készült térképi tartalom tovább él a Gauss-Krüger térképeken, mert sokszor a korábbi térképeket csak egyszerűen átszelvényezték, azaz Gauss-Krüger keretbe illesztették.

Rövid eszmefuttatással azt szerettem volna érzékeltetni, hogy milyen körülmintően kellene megválasztani egy topográfiai térképmű vetületi rendszerét, szelvényezését, valamint méretarányát, és milyen következményei lehetnek a hibás döntéseknek.

Készült a T043007 számú a „Magyarországi geodéziai vonatkozási rendszerek és vetületi síkkoordináta rendszerek vizsgálata” című OTKA pályázat keretében.

Dr. Varga József
egyetemi adjunktus
BME Általános- és Felsőgeodézia Tanszék

IRODALOM

1. Balla János–Hrenkó Pál: A magyar katonai térképészet története I. kötet. HM Térképész Szolgálat Főnökség. Bp., 1991
2. Jankó Annamária: Magyarország topográfiai térképművei 1869–1950 között. Doktori értekezés. Bp., 1990.
3. Witauschek Gyula: Csonka-Magyarország topográfiai térképeinek szerkezete. Térképészeti Közlöny 1938.
4. Timár Gábor–Lévai Pál–Molnár Gábor–Varga József: A második világháború német katonai térképeinek koordináta-rendszere. Geod. és Kart. 2004/6

GONDOLATOK A DIGITÁLIS TOPOGRÁFIAHOZ

Néhány gondolatot hozzáfűznék Józsa Jánosnak a 2004/5. számban megjelent „1:10 000 méretarányú topográfiai térképek digitális átalakítási munkái a Pécsi Geodéziai és Térképészeti Kft-nél” című írásában felvetettekhez.

- A szerző a témával kapcsolatban két kérdést vetett fel:
- Mire lenne szükség?
  - Mi lehet ezen technológia végterméke?

A szerző a cikkében olyan általános elvárásokat fogalmaz meg, melyek szinte minden digitális térképpel kapcsolatban megállják a helyüket. Ha azonban a felszín alá tekintünk, akkor előkerülnek olyan lényegi részletek a DTA¹-val kapcsolatban, mely kérdések megválaszolása már mélyebb elemzést kíván. Így máris tucatnyi kérdéssel találjuk szembe magunkat, melyek elemzése elengedhetetlen a szerző által feltett kérdések megválaszolásához.

Mindenek előtt, mielőtt bárminemű koncepciót állítanánk fel, le kell szögezni, hogy a DTA egy piaci termék, még annak ellenére is, hogy állami alapadatnak nevezzük! Ezért a cél, hogy egy minél szélesebb fogyasztói réteget kiszolgáló „azonnal fogyasztható” termék kerüljön előállításra. A továbbiakban ennek megfelelően kell a kérdést kezelni, vagyis ha termékről van szó, akkor annak piackutatása kell, hogy az első feladatunk legyen! Ennek során felmerül néhány alapvető kérdés.

1. Kinek akarjuk eladni?

A válasz egyszerű. Minél több felhasználónak, mert ez gazdasági és nemzeti érdek. Ha legalább az állami szféra (erdészet, vízügy, nemzeti park, önkormányzatok, katasztrófavédelem stb.) azonos informatikai alapokra épül, akkor a magánszféra is érdekelt, hogy az adatcsere és felhasználás révén ugyan azt a térképi felületet és adatstruktúrát használja.

2. Melyek a fogyasztói igények?

A termék a ma piacon lévő bármely „dobozos” GIS alkalmazás alá azonnal betölthető formátumban készüljön el! A vevő a saját adataival kiegészíthesse (saját geometriai adataival), testre szabhassa (saját attribútum adataival), és alkalmazásait futtathassa rajta.

3. Mit tartalmazzon a termék?

A termékkel szembeni alapelvárás, hogy olyan országosan egységes térképi alapfelületet és alapadat tartalmat biztosítson, melyre a felhasználók a speciális adataikat felvihetik, és igény szerint a felhasználók

ezeket egymás között zökkenőmentesen kicserélhetik.

A termék ne próbáljon meg speciális fogyasztói igényeket előre kielégíteni, és definiálni, mivel az adatfrissítési ciklus (ma még várhatóan több éves) átfutása miatt naprakész információkat nem fog tudni tartalmazni!

4. Hogyan nézzen ki?

A termék mindenek előtt tükrözze vissza a tradicionálisan megszokott topográfiai térképek megjelenési formáját, mind a digitális, mind a rajzi megjelenítésében! Célszerű azonban a leíró adatoknak törzsadatbázisba történő szervezhetősége által biztosított lehetőséggel élve, a grafikus felületet a könnyebb áttekinthetőség érdekében egyszerűsíteni.

5. Hogyan értékesítsük a terméket?

A terméket oda kell vinni a fogyasztóhoz! Szakítani kell a mostani értékesítési gyakorlattal, legalább is a digitális termék terén! Mivel ez egy skálázható termék, ezért a következő koncepciót javaslom. Az ország teljes területére, a megyékre és egyes régiókra előállított DTA-t könyvesboltokban, mint „dobozos” terméket lehessen megvásárolni. A termékhez részletes tartalmi, és használati leírást kell mellékelni!

A szakemberek számára hozzáférhetővé kell tenni a META-n keresztül egyes települések DTA térképeit a körzeti és megyei földhivataloknál!

A térképi felülethez tartozó attribútum készletet szintén hasonló rugalmassággal kell kezelni! Nagyon kevés olyan vevő lesz, akinek a teljes térképi attribútumkészletre igénye lenne. Ezért biztosítani kell annak lehetőségét, hogy az attribútumok igény szerinti csoportosításban legyenek szolgáltatathatók! Csak egy példa. Egy üzemanyag forgalmazó cég logisztikai rendszerének felállításához szüksége lesz a benzinkutak, a közutak, esetleg földutak, vizek és települések attribútumaira. Valószínűleg nem érdekli az erdőterületek és a vízmércék attribútumai, és ezekkel nem is kívánja az adatbázisát terhelni.

A terméket nem csak a szakajtóban kell reklámozni, hanem meg kell keresni azokat a médiákat, melyek a legközelebb állnak a megcélzott fogyasztói körhöz!

A rugalmas, vevőközpontú piac sajnos már megelőzött minket. Már kapható több olyan digitális térképmű és rendszer, melyek az általunk is megcélzott vevőkörnek készültek. Jogosan vetődik fel a kérdés, hogy mit keresünk mi ezzel a termékkel a szabad verseny piacán, és hogyan lennénk képesek azt eladni. A válasz egyszerű. Minden versenytársunkkal szemben van egy hatalmas előnyünk, ez pedig az, hogy állami-lag garantált a MINŐSÉG, a TARTALOM és a MEGBÍZHATÓSÁG. Ezt ki kell használni!

1) DTA=Digitális Topográfiai Alaptérkép

6. Mi legyen a DTA alapkoncepciója?

Ha a DTA gyakorlati megvalósításának koncepcióját szeretnénk felvázolni, akkor rögtön két megoldási lehetőség kínálkozik. Az egyik a FÖMI által már 2000. évben elkészített 1:10 000 méretarányú szelvényenkénti raszteres fedvényeknek és a színes nyomatoknak a vektoros digitális átalakítási koncepciója, míg a másik a vektoros átalakítással párhuzamos digitális helyesbítés módszere. Mindkettő a meglévő analóg termék digitális formában történő megjelenítését célozza meg objektum orientált és strukturált alapokon.

Az ÁTALAKÍTÁS során, tulajdonképpen nem jön létre térképi adattartalom frissítés, hanem egyszerűen irodai úton, a meglévő nyomatok raszteres állományának felhasználásával megtörténik a digitális átalakítás. Előnye, hogy igen gyors és olcsó megoldás. Hátránya, hogy a felhasználó csak megjelenésében fog korszerű vektoros és felületeszerű terméket kapni, adattartalmában továbbra is a többségében 20–25 éves állapotot fogja tartalmazni.

A HELYESBÍTÉS során az aktuális digitális alapadatokat felhasználásával (digitális kataszter, digitális ortofotó, digitális domborzat, szkennelt nyomatok, digitális közigazgatási határok, alappontok és névrajz) kerül sor a DTA előállítására. A módszer kétségkívül lassabb és költségigényesebb, cserébe viszont a felhasználó frissített geometriai és attribútum adattartalmú, de korszerű digitális terméket kap.

7. Mi legyen az egysége?

Ennél a kérdésnél valószínűleg gyökeresen át kellene gondolni az eddig alkalmazott koncepciókat. Vajon, ha informatikai rendszerben gondolkodunk, és megpróbáljuk a potenciális piaci kör fogyasztói magatartását modellezni, akkor az eddig alkalmazott 1:10 000 méretarányú szelvényekben kell-e gondolkodnunk a továbbiakban? Ezzel kapcsolatban itt most csupán néhány kérdést vetnék fel.

A topográfiai térképek helyesbítése jelenleg 1:100 000 méretarányú szelvényegységben történik. Ez elkerülhetetlenül magában hordozza azt a tényt, hogy a szelvényhatáron lévő településeknek csak egy része kerül helyesbítésre. Vajon ezek az önkormányzatok „boldog” vevők-e egy ilyen felemás térképműre?

Az EU koncepciója a regionalitás. Vajon a régiók biztosan mindig beleférnek-e az 1:100 000 méretarány nomenklatúrájába?

A nagyberuházások több települést érintenek. Regionális hulladéklerakók és szemétegetők, regionális közműszolgáltatók és telekommunikáció, és még lehetne sorolni a gazdaság többi szegmensét is, a helyi és megyei önkormányzatokon át.

A fenti példák alapján érdemes elgondolkodni, hogy mi legyen egy ilyen – térinformatikai rendszerek kiszolgálását megcélzó – DTA felépítési egysége. A szelvényhatáros DTA készítés során a keretvonal mentén mindig „csonka” objektumok keletkeznek. Ezeket a csatlakozó objektumokat a későbbiek során nemcsak geometriailag kell a felhasználónak egyesítenie, hanem az adatbázisban kötelezően vagy sajátos célból hozzárendelt leíró adatokkal is egyesítenie kell! Tartok tőle, hogy erre a feladatra nagyon sok felhasználó nem merne vállalkozni. Tehát a DTA bővítése esetén a szelvénycsatlakoztatás révén egy igen markáns topológiai probléma merül fel. Ennek a kivédésére bátorodom javasolni a közigazgatási határok mentén történő DTA készítésének koncepcióját 1:10 000 méretarányú szelvényegységre bontva.

8. Mi legyen a DTA a tartalma?

A tartalomnál meg kell határozni a síkraiz, vízrajz, domborzat és névrajz kötelezően ábrázolandó állami alapadat tartalmát. A tartalom meghatározásánál utalni kell a geometriára (pont, vonal, felület) és a megjelenítési módra is! Az objektumféleségek meghatározására egy szélesebb körű társadalmi (szakági) egyeztetés és konszenzust követően kerülhet sor. Bár egyes nézetek szerint erre egészen addig nincs szükség, amíg az alaptérkép előállításának költségeihez a szakágak nem járulnak hozzá.

Mindenek előtt a DAT-hoz hasonlóan meg kell határozni a digitális topográfiai térkép állami alapadat és alapadat tartalmát!

A kettő között a lényegi eltérés az, hogy az állami alapadat felvétele, ábrázolása és aktualizálása állami alapfeladat (vagyis az alaptérkép időszakos felújítás során annak helyességét és aktualitását mindenképpen ellenőrizni kell), az alapadatokat esetében viszont ezt a feladatot az adat tulajdonosának (illetve akire az adat vonatkozik) kell elvégeznie. Ha például a tájvédelmi körzetek határai nem állami, hanem csak alapadatnak minősülnek, akkor az azokban bekövetkezett változások aktualizálását az adat tulajdonosának, jelen esetben az adott nemzeti parknak kell kezdeményeznie, és a változás végrehajtásához szükséges új megfelelő pontosságú adatokat (új határvonalat) biztosítania!

Ez sarkítva azt jelenti, hogy ha minél több egyedítüst veszünk fel az állami alapadat kategóriába, akkor annál több adat karbantartását és aktualizálását kell az államnak felvállalnia. Ez pedig a térképpel kapcsolatos állami költségek növekedését jelentené.

9. Mi legyen az objektumok attribútum tartalma?

Ezzel, akár csak a jelkulcsi elemekkel, igen csínján kell bánni! Az attribútum adatok gyűjtése igen költség-

ges feladat, és alapos átgondolást kíván, hogy mely attribútumokat minősítsük alapadatá, mert ezek későbbi változásvezetéséről is gondoskodnunk kell. Az valóban nemis elgondolás, hogy minél több objektumféleségnek legyen leíró adatállományja is, de gondoljuk át, hogy szükség van-e a szakági üzemeltetőkkel párhuzamosan létrehozni egy redundáns adatbázist, mely a készítés pillanatától már nem aktuális. Ezért lényegesnek tartom azt, hogy az objektumokhoz tartozó leíró adatok közül ne mind legyen állami alapadat, vagyis ne a DTA készítőjének kelljen azokat begyűjtenie. Vannak azonban olyan attribútumok, melyek a DTA készítése során keletkeznek, és jellegükből adódóan kötelezően meg kell adni. A problémát az 1. ábra segítségével szeretném megvilágítani.

A négy attribútum megadása állami alapadat szinten kötelező. A negyedik attribútum adat arra utal, hogy az alap attribútum táblához van-e kiegészítő

Kötelező	Attribútumféleség alaptábla (állami alapadat)		
	1. azonosítója	súlypont	kötelező
	2. objektum megnevezése	Erdő	kötelező
	3. eredet	E3 ²	kötelező
	4. csatolófájl	I/N	kötelező
Opcionális	Attribútumféleség csatolótábla (szakági alapadat)		
	1. fajfajta	nyár	
	2. telepítés éve	1971	
	3. telepítés sűrűsége	5x8	
	4. üzemterv készítője	K.K.	
	5. üzemterv érvényessége	2005.06.	
	6. vágási időpont	2005	
	7. becsült m ² /ha	10,5	
	.....	...	
	.....	...	
n. erdőterület neve	Bugac		

▼

A felhasználó által került meghatározásra

1. ábra Példa egy erdő objektum attribútum készletének felépítésére

szakági attribútumtábla csatolva. Ez a tábla nem állami alapadat, viszont a szakági egyeztetéseket követően szabványos felületként célszerű kialakítani. Ennek a megoldásnak a DITAB-bal ellentétben az a célja, hogy a térképi felület, mint alapadat ne „hurcoljon”

- 2) E1 – Helyszíni (terepi) méréssel meghatározott objektumok.
 E2 – A vektoros földmérési alaptérképből átvett objektumok.
 E3 – Fotogrammetriai kiértékelésből származtatott objektumok.
 E4 – Korábbi topográfiai térkép raszteres állományából vektorizált objektumok.
 E5 – Egyéb forrásokból átvett digitális adatok.
- 3) Digitális topográfiai adatbázis
 4) A vonatkozó szabályzat kidolgozása az FVM FTF irányításával, a FÖMI közreműködésével folyamatban van – Szerkesztő

magával előre definiált és kitöltetlen adattáblákat. A csatolt attribútum táblát a felhasználó fogja felállítani, vélhetően az akorra már szabványosított formában és tartalommal, és a változásának a vezetéséről maga gondoskodik. Ezzel a megoldással elérhető, hogy a térben egymástól független felhasználók (pl. erdészetek, nemzeti parkok, erdőterületek) a közös digitális térképi felületen túl egyformán strukturált adatbázist használjanak. Az megint egy kérdés lehet, hogy a felhasználói oldalról felmerült-e ilyen jellegű igény.

A fentiekben felvetett kérdéseken túl felmerül még a súlypontok, az eredet, a pontosság, a minőségbiztosítás, az elkészítendő munkarészek, a metaadatok és az állami átvétel szempontrendszerének kérdése, melyek mind-mind a készítendő végtermék megjelenését és tartalmát befolyásolják.

A DAT mintájára a FÖMI 2001-ben elkészítette az adatbázis szemléletű MSZ 7772-2 Magyar szabványt a „Digitális topográfiai adatbázis meghatározására”, valamint tervezet szinten a hozzá tartozó DITAB³ szabályzatgyűjteményt is.

Abban azonban vélhetően egyetértünk, hogy mind a digitális átalakítás, mind a digitális helyesbítés koncepciójának végtermékét (mely egy köztes állapotot képez az analóg térkép és a DITAB³ között) szakmai szabályzatban⁴ kell rögzíteni, mert csak ez biztosíthatja a végtermékkel szemben támasztott minőségi és tartalmi elvárások érvényesülését.

Herczeg Ferenc
okl. földmérőmérnök

A HEVES MEGYEI LEVÉLTÁR TÉRKÉPEINEK KARTUSAI, CÍMFELÍRATAI ÉS DÍSZÍTMÉNYEI

Térképgyűjteményünk 2001-ben 1631 térképből állt, a szelvények száma 7910 volt. A legkorábbi térkép dátum nélküli, de megállapíthatóan 1693-ból való, a legfiatalabb napjainkban készült. A több mint 300 éves intervallum alatt felvett – elsősorban Heves és Külső-Szolnok megyét és településeit, valamint a mai megyét ábrázoló – térképek nagyobb részben kéziratosak, kisebb számban nyomtatottak, illetve sokszorosítottak. Munkánk során kizárólag a kéziratos térképek díszítményeit vizsgáltuk. Kitértünk a kartusok (cartouche: gazdag díszítésű címketartó, egyéb díszítmény), a kartus-szerű címfelírások, a díszes címek, a tájolás, a még jelkulcs nélküli tereptárgyak és az egyéb díszítmények vizsgálatára.

A térképek ilyen értelmű tüzetes elemzése meglepő, részünkről nem várt eredményt hozott. Azoknak a térképeknek a száma, amelyeknél éppen a rajzi elemek

ges feladat, és alapos átgondolást kíván, hogy mely attribútumokat minősítsük alapadatá, mert ezek későbbi változásvezetéséről is gondoskodnunk kell. Az valóban nemes elgondolás, hogy minél több objektumféleségnek legyen leíró adatállománya is, de gondoljuk át, hogy szükség van-e a szakági üzemeltetőkkel párhuzamosan létrehozni egy redundáns adatbázist, mely a készítés pillanatától már nem aktuális. Ezért lényegesnek tartom azt, hogy az objektumokhoz tartozó leíró adatok közül ne mind legyen állami alapadat, vagyis ne a DTA készítőjének kelljen azokat begyűjtenie. Vannak azonban olyan attribútumok, melyek a DTA készítése során keletkeznek, és jellegükből adódóan kötelezően meg kell adni. A problémát az 1. ábra segítségével szeretném megvilágítani.

A négy attribútum megadása állami alapadat szinten kötelező. A negyedik attribútum adat arra utal, hogy az alap attribútum táblához van-e kiegészítő

Kötelező	Attribútumféleség alaptábla (állami alapadat)		
	1. azonosítója	súlypont	kötelező
	2. objektum megnevezése	Erdő	kötelező
	3. eredet	E3 ²	kötelező
	4. csatolófájl	I/N	kötelező
Opcionális	Attribútumféleség csatolótábla (szakági alapadat)		
	1. fajfajta	nyár	
	2. telepítés éve	1971	
	3. telepítés sűrűsége	5x8	
	4. üzemterv készítője	K.K.	
	5. üzemterv érvényessége	2005.06.	
	6. vágási időpont	2005	
	7. becsült m ² /ha	10,5	
	.....	...	
	.....	...	
n. erdőterület neve	Bugac		

▼

A felhasználó által került meghatározásra

1. ábra Példa egy erdő objektum attribútum készletének felépítésére

szakági attribútumtábla csatolva. Ez a tábla nem állami alapadat, viszont a szakági egyeztetéseket követően szabványos felületként célszerű kialakítani. Ennek a megoldásnak a DITAB-bal ellentétben az a célja, hogy a térképi felület, mint alapadat ne „hurcoljon”

- 2) E1 – Helyszíni (terepi) méréssel meghatározott objektumok.
 E2 – A vektoros földmérési alaptérképből átvett objektumok.
 E3 – Fotogrammetriai kiértékelésből származtatott objektumok.
 E4 – Korábbi topográfiai térkép raszteres állományából vektorizált objektumok.
 E5 – Egyéb forrásokból átvett digitális adatok.
- 3) Digitális topográfiai adatbázis
 4) A vonatkozó szabályzat kidolgozása az FVM FTF irányításával, a FÖMI közreműködésével folyamatban van – Szerkesztő

magával előre definiált és kitöltetlen adattáblákat. A csatolt attribútum táblát a felhasználó fogja felállítani, vélhetően az akkorra már szabványosított formában és tartalommal, és a változásának a vezetéséről maga gondoskodik. Ezzel a megoldással elérhető, hogy a térben egymástól független felhasználók (pl. erdészetek, nemzeti parkok, erdőterületek) a közös digitális térképi felületen túl egyformán strukturált adatbázist használjanak. Az megint egy kérdés lehet, hogy a felhasználói oldalról felmerült-e ilyen jellegű igény.

A fentiekben felvetett kérdéseken túl felmerül még a súlypontok, az eredet, a pontosság, a minőségbiztosítás, az elkészítendő munkarészek, a metaadatok és az állami átvétel szempontrendszerének kérdése, melyek mind-mind a készítendő végtermék megjelenését és tartalmát befolyásolják.

A DAT mintájára a FÖMI 2001-ben elkészítette az adatbázis szemléletű MSZ 7772-2 Magyar szabványt a „Digitális topográfiai adatbázis meghatározására”, valamint tervezet szinten a hozzá tartozó DITAB³ szabályzatgyűjteményt is.

Abban azonban vélhetően egyetértünk, hogy mind a digitális átalakítás, mind a digitális helyesbítés koncepciójának végtermékét (mely egy köztes állapotot képez az analóg térkép és a DITAB³ között) szakmai szabályzatban⁴ kell rögzíteni, mert csak ez biztosíthatja a végtermékkel szemben támasztott minőségi és tartalmi elvárások érvényesülését.

Herczeg Ferenc
okl. földmérőmérnök

A HEVES MEGYEI LEVÉLTÁR TÉRKÉPEINEK KARTUSAI, CÍMFELÍRATAI ÉS DÍSZÍTMÉNYEI

Térképgyűjteményünk 2001-ben 1631 térképből állt, a szelvények száma 7910 volt. A legkorábbi térkép dátum nélküli, de megállapíthatóan 1693-ból való, a legfiatalabb napjainkban készült. A több mint 300 éves intervallum alatt felvett – elsősorban Heves és Külső-Szolnok megyét és településeit, valamint a mai megyét ábrázoló – térképek nagyobb részben kéziratosak, kisebb számban nyomtatottak, illetve sokszorosítottak. Munkánk során kizárólag a kéziratos térképek díszítményeit vizsgáltuk. Kitértünk a kartusok (cartouche: gazdag díszítésű címketartó, egyéb díszítmény), a kartus-szerű címfelírások, a díszes címek, a tájolás, a még jelkulcs nélküli tereptárgyak és az egyéb díszítmények vizsgálatára.

A térképek ilyen értelmű tüzetes elemzése meglepő, részünkről nem várt eredményt hozott. Azoknak a térképeknek a száma, amelyeknél éppen a rajzi elemek

és díszítmények összehasonlításával, a jellegzetességek megfigyelésével tudtuk meghatározni a szerzőt, 79 db volt. Ugyanakkor néhány esetben korrigálásra szorultak a korábbi, szerzőre irányuló vizsgálatok eredményei. Természetesen, e vizsgálat során nem lehetett figyelmen kívül hagyni a térkép anyagát, a szerző működési területét, tevékenységének időintervallumát sem.

Levéltárunk térképeinek díszítettségére nézve általános megállapításként azt is mondhatnánk, hogy térképtípusokhoz köthető egy-egy mappa díszítettsége. Ez azonban nem teljesen felel meg a valóságnak. Annyi tény, hogy a kataszteri térképek szinte semmiféle díszítőelemet nem tartalmaznak, viszont az egyházi megrendelőknek különleges gondosságú térképek és címfeliratok készültek (érseki, káptalani térképek). Rajzi elemek szempontjából tetszetősek az úrbéri térképek is. Ami térképeink rajzi munkáit illeti, azt maguk a kartográfusok vagy földmérők végezték. Nem volt jellemző rajzoló alkalmazása, eltekintve egy-két esettől, pl. a Litzner-féle Tisza-térképek rajzolója Sándor József volt, 1784–90-ben (HML T 117–118.).

A térképeink nyelvzetéről a XIX. sz. második harmadától mondható el, hogy már elsősorban magyar nyelvűek, azt megelőzően latin, kisebb számban német nyelvű mappáink készültek. A legkorábbi magyar nyelvű kéziratot 1798-ból való (országosan 1738).

A Heves Megyei Levéltár 1188 kéziratot térképét 388 szerző készítette. Közülük csekély számban alkalmaztak kartusokat a téma és a térképről szóló egyéb információk díszes összegezésére. Az adott térképről az információkat kartus-szerű címfeliratban megjelenítő szerzőkkel együtt összesen 16-an használták ezt a formát, 48 térképen. Az első kartus 1734-ben jelenik meg, F. R. monogram alatt (HML T 24.), az utolsó kartus-szerű címfeliratot év nélkül, de megállapíthatóan 1891-ben Gesztes Lajos (1888–91) egri érseki uradalmi főerdész készítette (HML T 97.). Kartusokat a Heves Megyei Levéltár térképeinek szerzői a XVIII. században készítették szívesen, míg a térképek információit kartus-szerűen elkészítve inkább a XIX. század harmincas éveitől alkalmazták a térképkészítők. A kartusokon belül a betűk egyszerűek, kiemelés esetleg a nagy és kisbetűk alkalmazásával történik, sőt az írásmód néha hevenyészett. Példa erre Bedekovich Lőrinc (1779–1807) mappája is. A kartuson belül a szerző önmagáról készített rajza is megjelenik. (HML T 187., 1. kép)

Két szerzőt lehet kiemelni a kartusok alkalmazói közül, Hazäel, Hugone Maria servita (irgalmasrendi) páter, az egri püspökség mérnökét, valamint Sartory József hites (esküdt) királyi mérnököt, az egri püspökség,

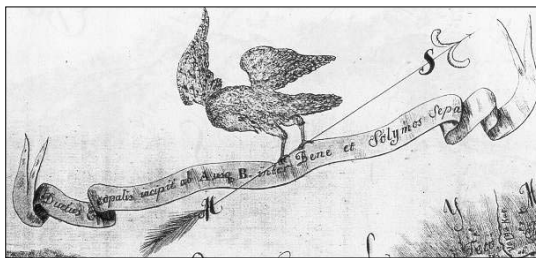
1. kép: kézirat, 71x49 cm, M: 1: 43700

majd érsekség, később az egri káptalan mérnökét. Hazäel, Hugone Maria páter püspöki térképezőként (tervezőként is alkalmazták) az Egri Főegyházmegyében 1753–60 között tevékenykedett, de dolgozott az egri káptalannak is. Gróf Barkóczy Ferenc egri püspök (1744–61) geometrája volt, aki esztergomi érsek-ké történt kinevezésekor magával vitte Esztergomba. Hazäel latin nyelvű térképein előszeretettel alkalmazta a kartusokat, melyeket barokk díszítőelemek (stilizált akantszlevél, puttók), de indás virág és gyümölcsmotívumok is jellemeztek. Levéltárunk térképeinek készítői közül öt tarthatjuk a legnagyobb rajzethetségű térképésznek. A Heves Megyei Levéltárban található 25 térképéből 16 mappán csodálhatjuk meg gyönyörű kartusait. Egy Eger belterületét ábrázoló, de nem befejezett, 'Szerző nélkül' térképe éppen a rá jellemző címeret halvány rajzának megléte és egyéb levéltári adatok alapján volt könnyen azonosítható. Egyedi az általa kedvelt barokk kartusok között a földgömböt, az éggömböt, valamint ezek fölött allegorikus, távcsővel fürkésző figurákat ábrázoló címerkerete. Ez a címeret talán a térképező világnézetéről is vall. Az éggömb a szférákkal, középpontjában a Földdel utalhat az arisztoteleszi geocentrikus világművekre, míg a földgömb fölötti allegorikus figura feltehetően Helena, a Föld allegorikus képe (HML Érs.gazd. lv. 6, 2. kép)

2. kép: kézirat, 94x58 cm, M: 1: 15840

Sartory (Szartori) József (1753–1838) itáliai származású királyi kartográfus 1786–1806 között tevékenykedett az Egri Főegyházmegye mérnökeként a püspökségen, később (1804-től) az érsekségen. Közben dolgozott a II. József-féle kataszteri felmérésen is. 1816–32 között az egri káptalan mérnöke volt. Mindkét helyen tervezési feladatokat is ellátott. Térképezői tevékenysége az egyházmegye nagy területeit fogta át, nem csak Heves és Külső-Szolnok megye, de Pest–Pilis–Solt, Borsod–Abaúj–Zemplén és Jász–Nagykun–Szolnok megye akkori egri egyházmegyei területein is munkálkodott. Térképeinek nyelve elsősorban latin, kisebb számú a német nyelven íródott mappája. A másolatokkal együtt levéltárunk 76 térképet őriz munkáiból (ebből 19 köthető a rajzi jegyek alapján feltételeesen a nevéhez). A Heves Megyei Levéltárban található térképeinek tetszetőssége változó. Több mappáján is visszatérő boltíves építményt szimbolizáló mezőben helyezi el latin nyelvű információit, sem nem dekoratív, sem nem egységes szöveg formájában. Sartory alkalmazott szalagdíszes címfeliratot is, melyet egy erős testű, sas-szerű madár tart. A szalagdísz a közepén tartó ragadozó madár karmai között húzódik végig a térkép tájolását jelző irányvonal (HML Érs. gazd. lt. 35., 3. kép). Ennek É-i irányt jelző végződése Sartoryra annyira jellemző, hogy – egyéb rajzi jegyek mellett – alkalmas volt, éppen a jelen munka során nem kevés (19 db) 'Szerző nélküli' térkép Sartory nevéhez való kötésére.

3. kép: kéziratos, 141x45 cm, M: 1:7200

A kartus-szerű címfelírásban többen jeleskedtek. Így Siskovits Mihály (1788–1859), aki 1820-ban az egri érsekség mérnökeként szignálta a Heves Megyei Levéltárban található első térképét. Részt vett az úrbéri térképezésben is, valamint az érsekségen tervezési munkákat is végzett. Az utolsó térképei halálának évéből, 1859-ből valók. Családjából több térképező is kikerült, a fia Siskovits János, Siskovits Mihály uradalmi mérnök (1890–94) és Siskovits Károly, akinek térképei levéltárunkban a XIX. sz. utolsó harmadában készültek. Ő maga nagy tehetségű, precízen és szépen dolgozó térképező volt. A Heves Megyei Levéltárban 40 magyar és latin nyelvű (11 db) térkép maradt fenn tőle.

A kartus-szerű címfelírás alkalmazói közül Udvardy (Cserna) János (1799–1890) szintén kiemelést érdemel. 1821-ben kapta meg mérnöki oklevelét. 1828-ban (1829?) költözött Egerbe. Ennek előtte gróf Esterházy János mérnöke volt Oszlopon (Fejér megye). A Heves Megyei Levéltárban őrzött térképei 1830–47 között készültek. 1830-ban káptalani geometraként szignálta térképeit. 1838-tól országos hites (esküdt) mérnök. Uradalmi mérnökként Heves megyében br. Orczy László alkalmazta. Mindkét megye tiszteletbeli mérnöke is volt. Térképezői tevékenységén túl gazdasági és kertészeti tudományos munkát is végzett, melynek alapján az Akadémia levelező tagjává választotta. Kartográfiai munkálkodása során Heves megye északi és keleti területeit felvételezte. Kimagasló rajz-tehetségű térképész volt. Levéltárunkban 39 térkép maradt fenn. Ezek a legnagyobb számban magyar, kisebb számban német (2 db) és latin (1db) nyelvűek. Az 1837-ben készült térképén még csak a rá jellemző egyszerű ovális mezőben helyezi el a térképre vonatkozó információit. A téma kiemelésére különböző dekoratív betűtípusokat, többek között a Bodoni betűcsalád kövér betűit alkalmazta. Megjegyzendő – nem csak rá jellemző, de nála is megjelenik –, hogy a településnek vagy a területnek a neve, melyet a térkép ábrázol, kissé háttérbe szorul a betűkkel történő kiemelés szempontjából, mint maga a 'térkép' szó (HML U 434., 4. kép).

4. kép: kéziratos, 78x52 cm, M: 1:7200

Van kartus-szerű címfelírata Lipkos Józsefnek (1810–1880) is. A szerző 1835–79 között tevékenykedett a megyében. Hosszú munkálkodását mérnökségédként kezdte Heves és Külső-Szolnok vármegye alkalmazottjaként. 1847-ben lett a vármegye főmérnöke, de 1852-ben már nincs a megye szolgálatában. 1858-tól az egri káptalan főmérnöke. Behatóbban foglalkozott a földmérés tudományával, melyről cikket írt. Gyűjteményünkben fellelhető 59 térképe kivétel nélkül magyar nyelvű. A munkánkban bemuta-

tott térképszerzők közül ő az első, akinek csak magyar nyelvű térképei vannak. Az 1859-es készítésű HML U 153. térképén a nyomtatott betűs címfelírást – melynek nagyobb része szabványi blokk – enyhén színezett stílizált virág és barokkos akantuszlevél-mintákkal vette körül. A díszes keret fölé csavart kígyómotívumot helyezett (5. kép).

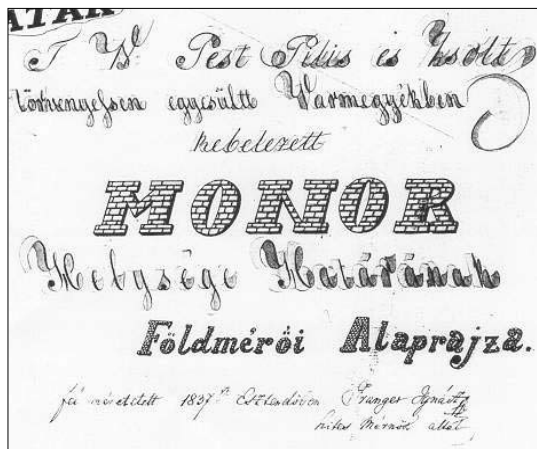

5. kép: kéziratos, 174x93 cm, M: 1:7200

A magyar nyelvű térképkészítés terjedésével egy időben, levéltárunk térképein a munkaigényes kartusokat és kartus-szerű címfeliratokat felváltotta a díszesebbnél díszesebb betűk egyedüli alkalmazása. Ezt a térképlap bármelyik sarkában vagy a lap közepén helyezték el a szerzők. Ezeknek a dekoratív térképeknek a száma már olyan sok, hogy csak a legkiemelkedőbbeknek, valamint azok szerzőinek bemutatására szorítkozhatunk. A bemutatás szisztémáját legcélszerűbb volt időrendben megválasztani, amit a különböző betűstílusok – a gótikustól a szecesszióig – időrendi megjelenése is indokolt.

Tranger Ignác 1837–57 között készítette térképeit a megyében, mint hites mérnök. Működési területe elég szórta, dolgozott a megye É-i dombos-hegyes területein (Bátor, Hevesaranyos stb.), de térképezett síkvidéki részeken (Kál, Mezőtárkány, Tarnaörs stb.) is. Térképeinek tanúsága szerint azonban a megyén kívül is tevékenykedett (Monor, Ároktő, Nagyvány stb.). Levéltárunkban fennmaradt 17 magyar nyelvű térképe szép és gondos. Egy 1837-ben készült térképén még címfelírási stílusa kialakulatlanak mondható. Nyomatott és írott betűket vegyesen alkalmazott (HML U 190. 6. kép). 1854-ben jelenik meg a rá jellemző arányos térkitöltés és különböző betűtípus.

Egyediek Fortmayer János (1839–42) és Horváth László (1843–50) lendületes szalagcsík-jellegű, írott árnyékolt betűi (HML U 4., 27.). Levéltárunk térkép-gyűjteményében a két szerzőn kívül más nem alkalmazott hasonló címfelírást. Úgy tűnik, a XIX. sz. köze-

6. kép: kéziratos, 167x110 cm, M: 1:7200

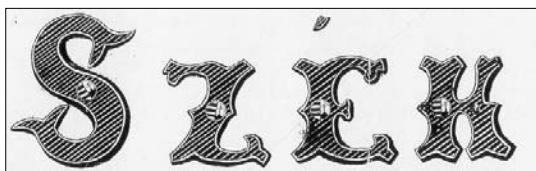
pének e sajátos ízlését Heves megyében más nem követte. Fortmayer János Zemplén vármegye tiszti mérnöke volt, Adács és Hort határát térképezte fel, míg Horváth László országos hites mérnökként Szúcson és Bekölcén dolgozott. Így kétséges, hogy Fortmayer adta-e a mintát a pár évvel későbbi, Horváth László által készített térképek címfelíratához. Minden esetre a HML U 318., 1848-ra datált szűcsi térképet a szerző működési területe és ideje, a címfelírás rajzi jegyei és a megfogalmazás alapján Horváth Lászlónak tulajdonítjuk. (7. kép). Kérdés, hogy a címfelírás befejezetlenségéhez lehetett-e köze az éppen zajló szabadságharcnak?

7. kép: kéziratos, 93x71 cm, M: 1:4800

Siskovits Mihály levéltárunk térképkészítői közül az első, akinél a szabadságharc utáni legközelebbi időpontban, 1850-ban megmutatkoznak a magyar haza szeretetének tüntető jelei. Közvetlenül a szabadságharc bukását követő évben nem kis bátorságra vall, hogy a HML Érs. 121. térképének címfelírásában a település nevének Bodoni nyomtatott betűit kizárólag a magyar címelemek motívumaival díszítette. 1853-ból való a piros-fehér-zöld színeket alkalmazó címfelírata (Heves vármegye és Czigléd kiírása) a HML U 112-es térképén.

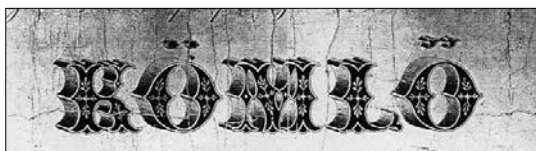
Száz Móric 1844–67 között tevékenykedett a megyében rendszeres és munkálkodó mérnökként. Bükk-szék és Tarnalelesz kivételével csak a megye középső, síkvidéki részén felvételezett. Gyűjteményünkben 17 magyar nyelvű térképe van. Címfelírásaiban kedvelte a nyomtatott és írott betűk váltogatását. Álló és dőlő nyomtatott betűit a korban kedvelt Bodoni betűcsaládból vette, de a betűk szárait stilizált mintákkal tagolta, és a vetett árnyék megrajzolásával is kiemelte azokat (HML U 16.). 1859-ben a HML U 53. mappáján hazafiassága mutatkozik meg. A magyar címer-elemek megjelenítése a településnév betűszárain, az adott időszakban magyarsága mellett bátor kiállását mutatja (8. kép).

8. kép: kéziratos, 88x57 cm, M: 1:6700

Kraft Ferencnek amellet, hogy alkalmazza Siskovits Mihály rajzi jegyeit, térképeinek címfelírása mégis egyéni (1860-ban újra rajzolta a magyar címer elemeivel kitöltött, Siskovitsnál már látható betűket a HML T 197-es térképen). Megyei kartográfiai tevékenysége 1845–79 közé esik, mérnöksegédi, mérnöki, majd uradalmi mérnöki minőségben. Tervezői munkát is végzett. Elsősorban az Eger-patak vidékén térképezett, kivéve a Laskó menti Demjént. Gyűjteményünkben 25 magyar nyelvű térképe van.

Csór Gáspár hites mérnöki működését a megye területén 1854–85 között végezte. Felvételezett a domb- és hegyvidéki területeken is, de elsősorban síkvidéki részeken dolgozott. Levéltárunkban 14 magyar nyelvű mappája van. Címfelírásukat egységes elvek alapján készítette, a megyebeli hovatartozás, az ábrázolt terület és a térképtípus megjelölésével. Bemutatóra a HML U 222. térképének címfelírását választottuk, a gyönyörű stilizált virágmintával kitöltött Bodoni-típusú betűk tetszetősége miatt, mely viszont nem a tipikus címfeliratai közé tartozik (9. kép).

9. kép: kéziratos, 136x85 cm, M: 1:7200

Lovczányi Pál okleveles mérnök megyebeli térképezői tevékenységét 1857–93 között végezte. A Mátraal-

ján és a Mátra nyugati előterében felvételezett legtöbbet, Ugrát (Halmajugra) és Nagyfügedet leszámítva. Gyűjteményünkben 28 magyar nyelvű térképe van. Munkái különösen szépek, címfelírásukban az eddigiektől eltérő díszítőelemeket alkalmazott. Lovczányinak több jellegzetessége van. Az ábrázolt helység kiírásához használt nyomtatott talpas betűit a természethez közeli virág- és levélmintával tölti ki. Alkalmaz szintén a helynév kiírására olyan egyéni, nem egyenes vonallal határolt nyomtatott nagy betűket is, amelyeket ritkán elszórt karikákkal (vagy félkarikával) és jellegzetes, szintén elszórt árnyékolással díszít. Ezeknek a betűknek a vetett árnyéka minden esetben baloldali.

Hebrony János egytérképes szerző, mégis bemutatjuk HML U 427. térképlapját, amely 1859-ban készült. A Bach korszak idején a piros-fehér-zöld színek alkalmazása ma is elismerést vált ki bennünk. Ezen túlmenően azonban a címfelírás kivitelezése, a betűk egyedi díszítése figyelmet érdemel (10. kép).

10. kép: kéziratos, 93x57 cm, M: 1:7200

Keves olyan térképünk van, melynek címfeliratában iniciálét alkalmaztak. Egy-két szerző használ csak díszes kezdőbetűt. Köztük Szabó Imre (1858–92), aki mint fölvatott földmérő, munkálkodó mérnök, uradalmi mérnök, majd megyei főmérnök működött a hevesi nyugati és középső síkvidéki területeken. A levéltárban 25 magyar nyelvű térképe található meg. Munkái szerény és tiszta formavilágról tanúskodnak. Nevéhez fűződik az Egri Főkáptalan birtokainak albuma, 1883-ból. Ebben az albumban alkalmaz barokkos iniciálét Várkony és Uraj lapján (HML Fkpt. ml. 93/32., 11. kép).

A művészi vénával megáldott térképészek közül Alexander László az, aki a XIX–XX. század fordulóján, követte a művészi stílusváltozást, a szecessziós és a gótikus elemeket keverve, újat hozott a térképek díszes címfelírásában. Működő és tagosító mérnökként

11. kép: kéziratos, 46x32 cm, M: 1:2700(?)

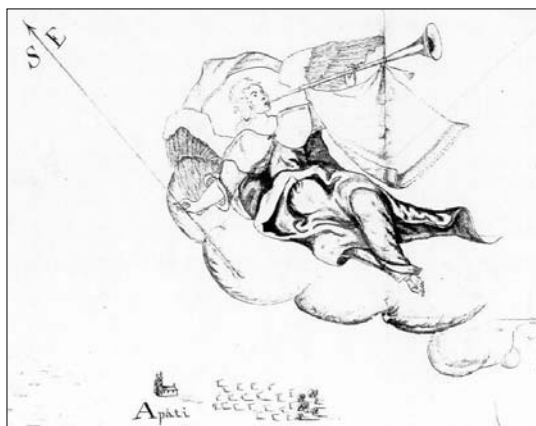
1897–1902 között dolgozott a megye Közép-Tisza vidéki részén. Gyűjteményünkben 13 magyar nyelvű térképe van. Címfeliratainak jellemzője, hogy a felmért terület neve mellett magának a 'térkép' szónak rajzilag több esetben nagyobb hangsúlyt ad, mint az egyéb közlendőknek. Egyéni kifinomult, stilizált díszítőelemei, csipkeszerű hatást kölcsönöznek címfeliratainak. Szecessziós vonások leginkább egy Heves mezővárosi tagosítási térkép címfeliratában fedezhetők fel, feltehetően a település kezdőbetűjének búza-motívuma a korban a terület jellemző haszonnövénye volt (HML U 221., 12. kép).

12. kép: kéziratos, 117x62 cm, M: 1:7200

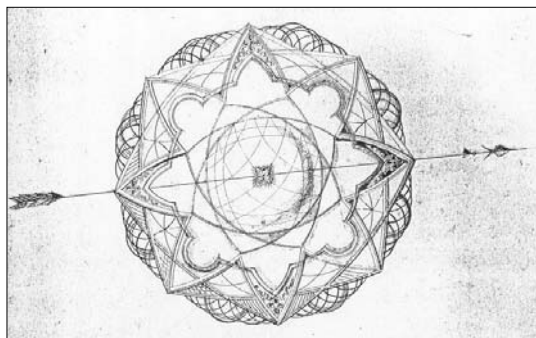
A térképek kartusai, címfeliratai mellett az égtájak jelölésére alkalmazott díszes szélrózsák, irányvonalak is emelhetik egy-egy mappa dekorativitását. Csokorba szedtük azokat a rajzi megoldásokat, melyek egyediek vagy a szerzőre jellemzőek. Van közöttük liliomos lándzsa-végződésű szélrózsza a XVIII. sz. második feléből. Ezek a tájolósi rajzok Kováts Györgyre (1762–99)

és Vrana Istvánra (1774–76) jellemzőek. Bielfeld Ferenc 1768-ban (csak ebben az évben tevékenykedett a megyében) a szélrózsza közepére rajzolt iránytűvel tette egyértelművé e rajzi elem szerepét. 1779-ben Bedekovits Lőrinc – a kor pátoszához illően – a felhők felett harsonát fúvó angyal kezébe helyezi az északi irány jelzését szolgáló irányvonalat (HML T 187., 13. kép).

13. kép: kéziratos, 71x49 cm, M: 1:43700

Sartory József térképeinek legnagyobb százalékán egyszerű, csak rá jellemző dupla vonalban végződő nyílalt alkalmaz a tájolásra. A XIX. sz. tájolósi rajzai közül Némethy János (Borsod megye mérnöke) 1818-ban, Ulmann Ferenc erdőmérnök 1820-ban (aki saját monogramját helyezi középpontba), Udvardy János 1837-ben és 1847-ben készített szép és egyedi rajzot az égtájak jelölésére. Gyönyörű Mazúr Pál egy földgömböt átfúródó lándzsa és egy szélrózsza tájolósa 1840-ből, mely utóbbit Bachó János 1850-ben megismétli (HML U 128., 129., 14. kép).

14. kép: kéziratos, 206x122 cm, M: 1:7200

1852-ben (Dezséri) Bachó/Bakó János gyöngyösi városi mérnök (1850–57) maga is egyedi tájólást készített, melynek egyik motívuma szintén a földgömb

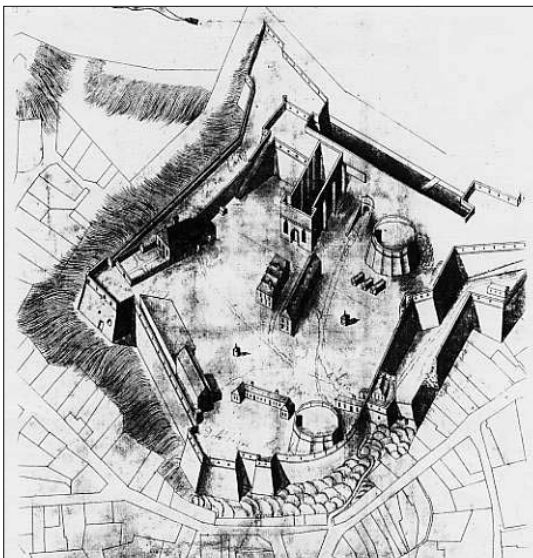
(HML T 52.). Pokorny Gusztáv 1858-ban barokkos motívumokkal díszített nyíl formájában szemléltette az északi irányt (HML U 72.).

A kéziratos térképeken a legritkább esetben alkalmaztak absztrahált (elvonat) jeleket (jelkulcs) a tereptárgyak feltüntetésére. A települések házait, a templomot, várat, temetőt stb. madártávlatban, külső megjelenésüknek megfelelően rajzolták le, a növényzetet szintén. Levéltárunk térképgyűjteményében elsősorban a XVIII. századból találunk szép példákat a tereptárgyak jelkulcs nélküli ábrázolására. Az F. R. monogramú, 1734-ből való erdőteleki határtérképen Erdőtelek településrajza, a templom, néhány ház és egy fallal körülvett udvarház távlati képe látható (HML T 24., 15. kép).

15. kép: kéziratos, 53x37 cm, M: 1:5800

A 'Szerző nélküli' HML Érs. 143. mappa a Gyöngyös és Gyöngyössolymos közötti területet ábrázolja, 1735-ből. A házak, a benei vár, Gyöngyös kerítéssel körbevett településtömbje szintén valós rajzú távlati ábrázolásban látható (HML Érs. 143.). A kiváló rajz tehetségű Hazáel egri várról készült ábrázolása a levéltárunkban található kéziratos térképek legszebb rajzi megoldása (HML Érs. 125., 16. kép).

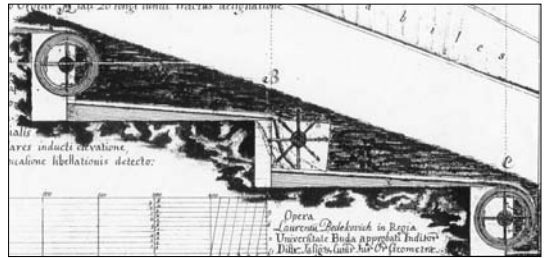

16. kép: kéziratos, 115x88 cm, M: 1:900

A természetes növényzet és a haszonnövények jelkulcs nélküli ábrázolásának szép példái a HML Fkpt. mlt. 14., 77. térképek. Mindkét térkép 'Szerző nélküli'.

Térképeink egyéb díszítvényeinek palettája is változatos. A legtöbb rajzi elem Hazáel mappáin látható. Előszertettel ábrázolja, hol szerényebb, hol pompásabb kivitelben az egri püspök (Barkóczy Ferenc) címerét. Wagner András plébános és mérnök (1767–1800) 1767-ben készült tiszababonai térképén, mintegy égi forrásként egy puttó juttatja a vizet a Tiszába (HML Fkpt. mlt. 76.). Bedekovich Lőrinc nem kis műszaki érzékéről tanúskodik az egri Doboc-, Kalló- és Cifra-malmok elhelyezkedését mutató térképen a malomcsatornában lévő malomkerekek rajza (HML T 196., 17. kép).

Mazúr Pál rajz tehetségéről tanúskodik a HML U 128. térképén lévő jelkulcs és a fölébe helyezett indás

17. kép: kéziratos, 30x19 cm, M: 1:9000

dínyetöveket megjelenítő szép természeti kép. Nem kis történeti és műszaki értékkel bír a HML T 141. térkép Csörsz-árok rajza, melyet Szatmári László feltehetően 1900-ban készített (18. kép).

Jelentősen megnöveli egy-egy térkép dekorativitását a térkép szélének díszes kerettel történő lezárása.

18. kép: kéziratos, 79x53 cm, M: 1:150000

A térképészek élnek is ezzel a lehetőséggel. Sartory József kedveli a geometrikus elemekből összeállított egyszerűbb sordiszeket (HML Érs. 29., 40., 36.). Siskovits Mihály számtalan térképén látható díszes keret (HML U 104., 110., Érs. 119., 121., 138., 279.).

Kraft Ferenc gazdag fantáziáját nagy számú térképének keretrajza szintén igazolja (HML U 80., 118., 331., HML Érs. 117., 135.)

A Heves Megyei Levéltár térképgyűjteményének díszítettség szempontjából történő bemutatása jóllehet szubjektív, de törekedtünk egy olyan időrendiséget figyelembe vevő áttekintésre, mely az adott korra, a tradíciókra és az új díszítőelemek megjelenésére is rálátást nyújt. Ezen túlmenően, a munka kapcsán mód volt a bemutatott térképek készítőiről szerzett ismeretek bővítésére is. Ez a szempont nem elhanyagolható, ha tekintetbe vesszük, hogy csak azoknak a térképeknek ismerjük jól a munkásságát, akik országos hírnevet szereztek. A többről méltánytalanul keveset tudunk.

Bereczné dr. Huszár Éva
a Heves Megyei Levéltár munkatársa

EGY SAJTÓTÁJÉKOZTATÓ ÉS NÉHÁNY HOZZÁKAPCSOLÓDÓ GONDOLAT

2004. július 27-én Benedek Fülöp közigazgatási államtitkár sajtótájékoztatót tartott a Fővárosi Kerületek Földhivatalában, melynek apropóját a hivatal (továbbiakban: FKFH) ügyirathátralék feldolgozása, június 30-án lezárult első ütemének ismertetése, értékelése adta.

Az államtitkári tájékoztató ismertetése előtt az FKFH kollektívája nevében ez úton is őszinte köszönetünket fejezzük ki valamennyi, a hátralék feldolgozásban részt vállaló körzeti és megyei földhivatali kollégának, kollégának, valamint az FVM Földügyi és Térképészeti Főosztálya munkatársainak.

Hazánkban jelenleg mintegy 9 millió ingatlan nyilvántartását látja el a 115 körzeti földhivatal, valamint Budapesten az FKFH. A beadványok száma évről-évre folyamatosan növekszik, melyet messze nem követnek, nem tudnak követni a hivatalok munkaerő kapacitással.

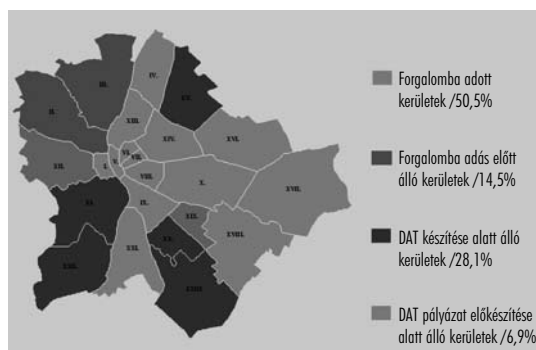
Éz különösen igaz a fővárosra, ahova önmagában az összes beadvány 10%-a érkezik, például 2003-ban ez meghaladta a 416 ezer darabot.

Ez a folyamatosan növekvő terhelés óhatatlanul vezetett/vezethetett ahhoz, hogy az 1999-ben a korábbi 600 ezres hátralékból mintegy 130 ezerre lecsökkentett mennyiség az eltelt évek alatt nem, illetve csak minimálisan tudott csökkenni. Ez a darabszám ez év elején 116 ezer hátralékos ügyet jelentett. Ezt sikerült most mintegy 35 ezerre csökkenteni. De természetesen nem állhatunk meg itt, innen is folyik tovább a feldolgozás.

Azért itt érdemes egy kicsit jobban a számok mögé tekinteni. Az FKFH Ingatlan-nyilvántartási Osztályán 15 db ügy/nap az előírt norma. Ez annyit jelent, hogy ha egy ügyintéző egész évben folyamatosan dolgozna (csak az átlagos 30 nap szabadságát venné ki) akkor, mintegy 224 munkanapot véve alapul, elintézi: optimálisan 3360 ügyet. Ez a 2003-as érkezéshez viszonyítva azt jelenti, hogy akkor lehetne, úgymond naprakész a hivatal, ha egész évben folyamatosan, egyszerűen legalább 130 ügyintéző intézné az ügyeket.

Ezzel szemben összesen van 117 ügyintéző, s mivel ők nem egyszerűen munkavállalók, hanem emberek, így hát időnként megbetegsznek, vagy épp' az uniós elvárásoknak is megfelelően iskolába járnak, továbbképzik magukat. Így az általánosan bent lévő létszám a teljesnek mintegy 50–70%-a, azaz 60–80 fő. Úgy vélem, hogy ebben a kérdésben igen fontos a felső vezetés szerepe, hogy európai módon hajtsa végre a műszaki fejlesztések mellett a létszámfejlesztéseket is.

Most az egyszerűség kedvéért az előbbi igen szigorú normát vetítsük ki az országos érkezésre – mely tavaly 4,3 millió beadvány volt –, s azt kapjuk, hogy a legoptimálisabb, fentiekben leírt illuzórikus állapotot feltételezve is országosan legalább 1280 fő érdemi ügyintézőre van szükség. (De akkor, mint már kihangsúlyoztam, egyikük sem betegedhet meg, továbbtanulási céllal nem járhatna iskolába...)

1. ábra A fővárosi kerületek digitális nyilvántartási térképei (2004. július)

A növekvő ügyiratmennyiség ellenére a földügyi, és ezen belül az ingatlan-nyilvántartási szakterületet csak szerényebb fejlesztések jellemezték az elmúlt években. 2003 utolsó negyedévében a minisztérium vezetése döntött az ügyirathátralék országos feldolgozásáról. Ezt a vidéki körzeti földhivatalok esetében túlmunkával, illetve egyéb munkaszervezési intézkedések segítségével sikerült is megoldani. A fővárosi hátralék feldolgozás hatékonyságát növelendő, tavaly év végén még kísérleti jelleggel, majd ez év elejétől kezdődően

Kraft Ferenc gazdag fantáziáját nagy számú térképének keretrajza szintén igazolja (HML U 80., 118., 331., HML Érs. 117., 135.)

A Heves Megyei Levéltár térképgyűjteményének díszítettség szempontjából történő bemutatása jóllehet szubjektív, de törekedtünk egy olyan időrendiséget figyelembe vevő áttekintésre, mely az adott korra, a tradíciókra és az új díszítőelemek megjelenésére is rálátást nyújt. Ezen túlmenően, a munka kapcsán mód volt a bemutatott térképek készítőiről szerzett ismeretek bővítésére is. Ez a szempont nem elhanyagolható, ha tekintetbe vesszük, hogy csak azoknak a térképeknek ismerjük jól a munkásságát, akik országos hírnevet szereztek. A többről méltánytalanul keveset tudunk.

Bereczné dr. Huszár Éva
a Heves Megyei Levéltár munkatársa

EGY SAJTÓTÁJÉKOZTATÓ ÉS NÉHÁNY HOZZÁKAPCSOLÓDÓ GONDOLAT

2004. július 27-én Benedek Fülöp közigazgatási államtitkár sajtótájékoztatót tartott a Fővárosi Kerületek Földhivatalában, melynek apropóját a hivatal (továbbiakban: FKFH) ügyirathátralék feldolgozása, június 30-án lezárult első ütemének ismertetése, értékelése adta.

Az államtitkári tájékoztató ismertetése előtt az FKFH kollektívája nevében ez úton is őszinte köszönetünket fejezzük ki valamennyi, a hátralék feldolgozásban részt vállaló körzeti és megyei földhivatali kollégának, kollégának, valamint az FVM Földügyi és Térképészeti Főosztálya munkatársainak.

Hazánkban jelenleg mintegy 9 millió ingatlan nyilvántartását látja el a 115 körzeti földhivatal, valamint Budapesten az FKFH. A beadványok száma évről-évre folyamatosan növekszik, melyet messze nem követnek, nem tudnak követni a hivatalok munkaerő kapacitással.

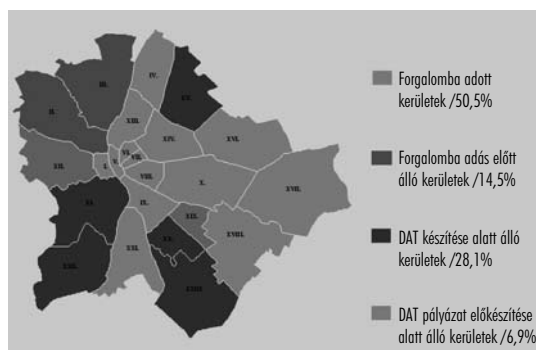
Éz különösen igaz a fővárosra, ahova önmagában az összes beadvány 10%-a érkezik, például 2003-ban ez meghaladta a 416 ezer darabot.

Ez a folyamatosan növekvő terhelés óhatatlanul vezetett/vezethetett ahhoz, hogy az 1999-ben a korábbi 600 ezres hátralékból mintegy 130 ezerre lecsökkentett mennyiség az eltelt évek alatt nem, illetve csak minimálisan tudott csökkenni. Ez a darabszám ez év elején 116 ezer hátralékos ügyet jelentett. Ezt sikerült most mintegy 35 ezerre csökkenteni. De természetesen nem állhatunk meg itt, innen is folyik tovább a feldolgozás.

Azért itt érdemes egy kicsit jobban a számok mögé tekinteni. Az FKFH Ingatlan-nyilvántartási Osztályán 15 db ügy/nap az előírt norma. Ez annyit jelent, hogy ha egy ügyintéző egész évben folyamatosan dolgozna (csak az átlagos 30 nap szabadságát venné ki) akkor, mintegy 224 munkanapot véve alapul, elinté: optimálisan 3360 ügyet. Ez a 2003-as érkezéshez viszonyítva azt jelenti, hogy akkor lehetne, úgymond naprakész a hivatal, ha egész évben folyamatosan, egyszerűen legalább 130 ügyintéző intézné az ügyeket.

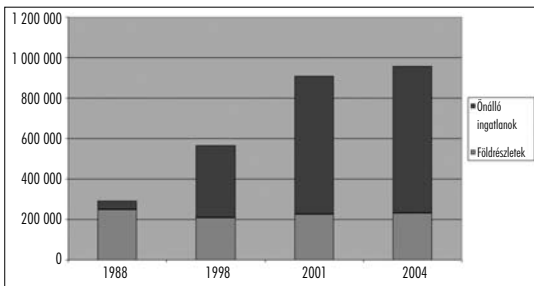
Ezzel szemben összesen van 117 ügyintéző, s mivel ők nem egyszerűen munkavállalók, hanem emberek, így hát időnként megbetegsznek, vagy épp' az uniós elvárásoknak is megfelelően iskolába járnak, továbbképzik magukat. Így az általánosan bent lévő létszám a teljesnek mintegy 50–70%-a, azaz 60–80 fő. Úgy vélem, hogy ebben a kérdésben igen fontos a felső vezetés szerepe, hogy európai módon hajtsa végre a műszaki fejlesztések mellett a létszámfejlesztéseket is.

Most az egyszerűség kedvéért az előbbi igen szigorú normát vetítsük ki az országos érkezésre – mely tavaly 4,3 millió beadvány volt –, s azt kapjuk, hogy a legoptimálisabb, fentiekben leírt illuzórikus állapotot feltételezve is országosan legalább 1280 fő érdemi ügyintézőre van szükség. (De akkor, mint már kihangsúlyoztam, egyikük sem betegedhet meg, továbbtanulási céllal nem járhatna iskolába...)

1. ábra A fővárosi kerületek digitális nyilvántartási térképei (2004. július)

A növekvő ügyiratmennyiség ellenére a földügyi, és ezen belül az ingatlan-nyilvántartási szakterületet csak szerényebb fejlesztések jellemezték az elmúlt években. 2003 utolsó negyedévében a minisztérium vezetése döntött az ügyirathátralék országos feldolgozásáról. Ezt a vidéki körzeti földhivatalok esetében túlmunkával, illetve egyéb munkaszervezési intézkedések segítségével sikerült is megoldani. A fővárosi hátralék feldolgozás hatékonyságát növelendő, tavaly év végén még kísérleti jelleggel, majd ez év elejétől kezdődően

2. ábra Budapest ingatlanjainak alakulása 1988 és 2004 között

– kiemelt fontosságú feladatként – indult el a hátralék feldolgozás. Ehhez bevonásra kerültek vidéki körzeti földhivatalok dolgozói is, ami azt jelentette, hogy átlagosan mintegy 30–40 fő ideiglenes Budapestre történt áthelyezéssel az FKFH épületében, míg további mintegy 60 fő vidéken, a saját munkahelyén, a földhivatali számítógépes hálózaton (TAKARNET) keresztül – távmunkában – végezte munkáját. Persze ehhez hozzátartozott az iratok oda-vissza szállítási feladatainak folyamatos koordinálása, megoldása is.

Itt kell megjegyezni azt a tény is, hogy bár a Főosztály ezen intézkedésével kapott mintegy száz szorgos ügyintézőt a főváros, de nem kapott hozzá kiszolgáló, ügykezelői állományt, melynek eredményeként igen gyakran a fővárosi ügyintézők egy része ahelyett, hogy ügyet intézett volna, iratokat készített össze vidékre szállításhoz, ezzel összességében valamelyest csökkentve a kampány hatékonyságát. Ezt azért fontos megemlíteni, hogy tanulságul szolgáljon egy esetleges későbbi bármilyen, hasonló volumenű országos kampány-munka előkészítéséhez. (Meg kell jegyezni, hogy az elfekvő ügyek előkészítése, rendezése többségében gyakorlott ügyintézői feladat, ezért e szakemberek bevonása elkerülhetetlen. – Szerkesztő)

A hátralék feldolgozás pénzügyi vonzatait saját forrásból biztosította a minisztérium. A munka nagyságrendjét jól szemlélteti, hogy a személyi juttatásokra és járulékaikra, valamint dologi kiadások fedezésére 117,5 millió forintot, a szükséges informatikai fejlesztésekre további 181 millió forintot fordított a tárca.

A hátralék feldolgozás tapasztalataként Benedek Fülöp közigazgatási államtitkár kihangsúlyozta, hogy „...a hatékony földhivatali munkát gyakran az akadályozza, hogy több esetben a bejegyzés alapjául szolgáló okirat hiányosságai miatt a földhivatal hiánypótlási felhívást kénytelen kibocsátani.

Az ingatlan-nyilvántartási eljárásban érvényesülő rangsor elve miatt azonban a hiányosan benyújtott kérelmek elbírálásig a rangsorban hátrább álló kérelmek sem intézhetők. A munkát gyakran nehezíti, hogy a hiánypótlási felhívások a címzetekhez el sem jut-

nak, hiszen időközben a lakcímük megváltozott, amit azonban a földhivatal felé – jöllehet törvényi kötelezettségük – nem jelentettek be. Ezért a munka eredményességére kihatással van az ügyfelek közreműködő készsége is.

Az érintettek leginkább azzal segíthetik a földhivatali munkát, ha lakcímüknek, nevüknek megváltoztatását az illetékes körzeti földhivatalnál haladéktalanul, a változást követően bejelentik, valamint, ha a hiánypótlási felhívásban foglaltaknak a lehető legrövidebb időn belül eleget tesznek.”

Itt jegyzem meg, már évek óta próbáljuk elérni, hogy közvetlen számítógépes kapcsolat jöjjön létre a földhivatalok és a BM lakcím nyilvántartó adatbázisával. Természetesen tudva azt, hogy ehhez a két minisztérium közötti megfelelő egyeztetésre és megállapodásra volt szükség. Hatékony tömegfeldolgozásra alkalmas megoldást eddig még nem sikerült rendszerbe állítani.

A tájékoztatón nagy hangsúlyt kaptak az „ügyfélbarát közigazgatás” jegyében tett intézkedések és tervek. Mind Budapesten (a Lurdy-házban), mind Székesfehérváron (egy bevásárló központban) sikeresen, jól működnek a 2003-as év során beindított, kihelyezett – tulajdoni lap másolatok kiadásával foglalkozó – ügyfélszolgálatok, melyek egyszerre segítik az ügyfelek szélesebb körű, kulturáltabb kiszolgálását, és részben tehermentesítik az adott körzeti földhivatalok ügyfélszolgálatát is. Ennek folytatásaként, előkészületi stádiumban van a fővárosban egy új földhivatali bázis kialakítása is.

Az állami titkári tájékoztatót követően dr. Kőszegi Gábor, az FKFH hivatalvezetője ismertette a főváros ingatlan-nyilvántartásának jelenlegi helyzetét, összehasonlító táblázatok és grafikonok segítségével.

A 2. ábra Budapest ingatlanjainak alakulását mutatja. Jól érzékelteti, hogy a rendszerváltás után elkezdődött privatizáció milyen mértékű ingatlan változást eredményezett. Míg a földrészletek darabszáma nagyjából állandó jellegű, addig robbanásszerű növekedés történt az önálló ingatlanok oldalán. Az addigi tanácsai bérlakások tömeges elidegenítése és részben az új építkezések azt eredményezték, hogy az eltelt 15 év alatt több mint tizenhatszorosára növekedett a tulajdoni külön lapokon nyilvántartott önálló ingatlanok (lakások és nem lakás céljára használt egyéb helyiségek) száma.

Az ingatlanok száma bővülésének logikus következményeként 1988-hoz képest 2004-re a beadványok száma majdnem a négyszeresére növekedett, összességében az elmúlt 15 év alatt ez a darabszám mintegy 4 millió(!) iratot jelent. Ilyen háttérrel jutottunk el a jelenlegi helyzethez, mely szerint most már csak mintegy

35 ezer a hátralékos iratok száma. De természetesen folyik tovább a feldolgozás.

Persze, itt érdemes azt is megjegyeznünk, hogy az FKFH havi érkezése mintegy 35–40 ezer beadvány. Vagyis, ha ilyen aspektusból nézzük a helyzetet, akkor általánosságban azt mondhatnánk, hogy a jogszabályban előírt határidőkhöz képest nagyjából egy hónapos csúszásban van a hivatal.

Mind az ingatlan forgalom, mind az utóbbi években ehhez egyre szorosabban hozzákapcsolódó hitel forgalom eredményeként 5 év alatt közel 70%-kal növekedett a hiteles tulajdoni lap másolatok igénye, mely 2003-ban megközelítette a 250 ezer darabot.

A főváros a Nemzeti Kataszteri Program Kht.-vel karöltve kiemelt fontosságot tulajdonít az ingatlan-nyilvántartás másik alappillérenek, a nyilvántartási alaptérképnek. Épp' ezért nagy tempóban folyik az új, számítógépen kezelt digitális földmérési alaptérképek készítése, folyamatos forgalomba adása, melynek jelen helyzetét az 1. ábra mutatja.

A jogszabályoknak megfelelően, a digitális alaptérképek forgalomba adásakor kivonásra kerülnek a korábbi analóg munkarészek. Ez hasonlóan történt az ingatlan-nyilvántartás alapját képező tulajdoni lapok számítógépes betöltése után is. Erre visszautalva, véleményem szerint elengedhetetlenül fontos lenne a teljes forgalomból kivont analóg állományok digitális archiválása, szkennelése. Természetesen – ide beleértve – a térképi állomány mellett a földkönyveket, változási jegyzékeket, iktató könyveket, és telekkönyvi betéteket is.

Zárszóként, még egyszer megköszönve a körzeti földhivatali kollégák munkáját, közreműködését ezúton fejezem ki köszönetem a Fővárosi Kerületek Földhivatala teljes kollektívájának.

Sándor József
FKFH hivatalvezető-helyettes.

H Í R E K

KITÜNTETÉSEK

Egyetemi magántanári cím

A Debreceni Egyetem Tanácsa 2004. június 4-én ünnepi doktor- és díszdoktoravatató egyetemi tanácsülésén, melyen részt vett *dr. Mádl Ferenc*, a Magyar Köztársaság elnöke, az egyetemen hosszú időn át végzett magas színvonalú oktató tevékenysége és kimagasló tudományos teljesítménye elismeréseként az

EGYETEMI MAGÁNTANÁR

címet adományozta *dr. Papp-Váry Árpádnak*.

Dr. Papp-Váry Árpád egyetemi tanulmányait a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen végezte. Földrajztanári és térképészeti oklevelet szerzett. 1962–1969 között a Kartográfiai Vállalatnál dolgozott. 1969-től 1991 elejéig a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium Országos Földügyi és Térképészeti Hivatalának volt a munkatársa, különböző (főelőadó, főosztályvezető, hivatalvezető-helyettes) beosztásokban.

1991. március 16. és 2004. augusztus 10. között a Kartográfiai Vállalat, majd jogutódja a Cartographia Kft. ügyvezető igazgatója volt.

1969-ban doktorált, 1978-ban kandidált, 1991-ben megszerezte a földrajztudomány doktora címet. 2003-ban habilitált. Több könyvet publikált. Társszerzővel (*dr. Klinghammer Istvánnal*) közösen publikálta

Dr. László Imre rektor gratulál dr. Papp-Váry Árpádnak az egyetemi magántanári címhez

a tematikus kartográfia, azóta többször is megjelent, első magyar nyelvű összefoglalását (*A tematikus kartográfia alapelvei*, 1974). 2002-ben jelent meg „Magyarország története térképeken” című munkája, amely az új kutatási eredmények alapján ad áttekinthetést a hazai térképészet történetéről.

Munkája mellett aktívan részt vett, ill. részt vesz a hazai és nemzetközi tudományos és szakmai-társadalmi életben. A Magyar Földmérési, Térképészeti és Távérzékelési Társaság, illetve jogelődje Kartográfiai Szakosztályának hosszú évekig titkára, majd elnöke volt. Ma is elnöke a Nemzetközi Térképészeti Társulás (ICA) magyar nemzeti bizottságának. 1987–1995 között az ICA alelnöke volt. Munkáját, elsősorban az 1989. évi bu-

35 ezer a hátralékos iratok száma. De természetesen folyik tovább a feldolgozás.

Persze, itt érdemes azt is megjegyeznünk, hogy az FKFH havi érkezése mintegy 35–40 ezer beadvány. Vagyis, ha ilyen aspektusból nézzük a helyzetet, akkor általánosságban azt mondhatnánk, hogy a jogszabályban előírt határidőkhöz képest nagyjából egy hónapos csúszásban van a hivatal.

Mind az ingatlan forgalom, mind az utóbbi években ehhez egyre szorosabban hozzákapcsolódó hitel forgalom eredményeként 5 év alatt közel 70%-kal növekedett a hiteles tulajdoni lap másolatok igénye, mely 2003-ban megközelítette a 250 ezer darabot.

A főváros a Nemzeti Kataszteri Program Kht.-vel karöltve kiemelt fontosságot tulajdonít az ingatlan-nyilvántartás másik alappillérenek, a nyilvántartási alaptérképnek. Épp' ezért nagy tempóban folyik az új, számítógépen kezelt digitális földmérési alaptérképek készítése, folyamatos forgalomba adása, melynek jelen helyzetét az 1. ábra mutatja.

A jogszabályoknak megfelelően, a digitális alaptérképek forgalomba adásakor kivonásra kerülnek a korábbi analóg munkarészek. Ez hasonlóan történt az ingatlan-nyilvántartás alapját képező tulajdoni lapok számítógépes betöltése után is. Erre visszautalva, véleményem szerint elengedhetetlenül fontos lenne a teljes forgalomból kivont analóg állományok digitális archiválása, szkennelése. Természetesen – ide beleértve – a térképi állomány mellett a földkönyveket, változási jegyzékeket, iktató könyveket, és telekkönyvi betéteket is.

Zárszóként, még egyszer megköszönve a körzeti földhivatali kollégák munkáját, közreműködését ezúton fejezem ki köszönetem a Fővárosi Kerületek Földhivatala teljes kollektívájának.

Sándor József
FKFH hivatalvezető-helyettes.

H Í R E K

KITÜNTETÉSEK

Egyetemi magántanári cím

A Debreceni Egyetem Tanácsa 2004. június 4-én ünnepi doktor- és díszdoktoravató egyetemi tanácsülésén, melyen részt vett *dr. Mádl Ferenc*, a Magyar Köztársaság elnöke, az egyetemen hosszú időn át végzett magas színvonalú oktató tevékenysége és kimagasló tudományos teljesítménye elismeréseként az

EGYETEMI MAGÁNTANÁR

címet adományozta *dr. Papp-Váry Árpádnak*.

Dr. Papp-Váry Árpád egyetemi tanulmányait a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen végezte. Földrajztanári és térképészeti oklevelet szerzett. 1962–1969 között a Kartográfiai Vállalatnál dolgozott. 1969-től 1991 elejéig a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium Országos Földügyi és Térképészeti Hivatalának volt a munkatársa, különböző (főelőadó, főosztályvezető, hivatalvezető-helyettes) beosztásokban.

1991. március 16. és 2004. augusztus 10. között a Kartográfiai Vállalat, majd jogutódja a Cartographia Kft. ügyvezető igazgatója volt.

1969-ban doktorált, 1978-ban kandidált, 1991-ben megszerezte a földrajztudomány doktora címet. 2003-ban habilitált. Több könyvet publikált. Társszerzővel (*dr. Klinghammer Istvánnal*) közösen publikálta

Dr. László Imre rektor gratulál dr. Papp-Váry Árpádnak az egyetemi magántanári címhez

a tematikus kartográfia, azóta többször is megjelent, első magyar nyelvű összefoglalását (*A tematikus kartográfia alapelvei*, 1974). 2002-ben jelent meg „Magyarország története térképeken” című munkája, amely az új kutatási eredmények alapján ad áttekintést a hazai térképészet történetéről.

Munkája mellett aktívan részt vett, ill. részt vesz a hazai és nemzetközi tudományos és szakmai-társadalmi életben. A Magyar Földmérési, Térképészeti és Távérzékelési Társaság, illetve jogelődje Kartográfiai Szakosztályának hosszú évekig titkára, majd elnöke volt. Ma is elnöke a Nemzetközi Térképészeti Társulás (ICA) magyar nemzeti bizottságának. 1987–1995 között az ICA alelnöke volt. Munkáját, elsősorban az 1989. évi bu-

dapesti világkongresszus megszervezését, a Társulás tiszteleti tag cím adományozásával ismerte el. Elnöke a Magyar Földrajzi Társaságnak, tiszteleti elnöke a Magyar Térképbarátok Társulatának. A Magyar Tudományos Akadémia X. Földtudományok Osztályának tanácskozási jogú tagja.

Az egyetemi oktatásból is kiveti a részét. 1972–1990 között a nemzeti és regionális atlaszok, a térképészeti tevékenység társadalmi környezete (ágazati irányítás, térképészeti jogszabályok, vállalati gazdaságtan) és a térképészeti információgyűjtés tárgyát tanította az ELTE Térképtudományi Tanszékén. 1979-ben munkája elismeréseként címzetes egyetemi docenssé nevezték ki. 2001-ben a Debreceni Egyetem Alkalmazott Földrajzi Tanszéke felkérte, vegyen részt a doktori iskola megalapításában, és vállalja el a doktoranduszok képzését. Azóta évente 8–12 Ph. D. hallgatót oktat a távérzékelési módszerek földrajzi alkalmazására.

*

Életfa Emlékplakett

A Magyar Köztársaság földművelésügyi és vidékfejlesztési minisztere augusztus 20-án alkalmából, sikeres életútja elismerésül

ÉLETFA EMLÉKPLAKETT BRONZ fokozatát adományozta

Pásztor László úrnak, a Pest Megyei Földhivatal ny. ügyintézőjének,

Szuttai Béla úrnak, a Somogy Megyei Földhivatal nyugdíjasának,

Tímár Mihály úrnak, a Somogy Megyei Földhivatal nyugdíjasának;

ÉLETFA EMLÉKPLAKETT EZÜST fokozatát adományozta

Böröcz Gyula úrnak, a Somogy Megyei Földhivatal nyugdíjasának,

Kömpf Sebestyén úrnak, a Somogy Megyei Földhivatal nyugdíjasának,

Póka Jenő úrnak, a Somogy Megyei Földhivatal nyugdíjasának,

Raum Frigyes úrnak, a Geodéziai és Térképészeti Rt. nyugdíjas főmérnökének;

ÉLETFA EMLÉKPLAKETT ARANY fokozatát adományozta

Szakály Ferenc úrnak, a Somogy Megyei Földhivatal nyugdíjasának.

*

Miniszteri Elismerő Oklevél

A Magyar Köztársaság földművelésügyi és vidékfejlesztési minisztere augusztus 20-án alkalmából, érdemes és eredményes munkája elismerésül

Az Életfa Emlékplakettel kitüntettek teljes csoportja

Dr. Németh Imre földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter emléklapettet ad át Pásztor Lászlónak

Raum Frigyes az emléklapett átadása pillanatában

MINISZTERI ELISMERŐ OKLEVÉL kiténtetésben részesítette

Bankó Miklósné asszonyt, a Pest Megyei Földhivatal főelőadóját,

Baranyi Kálmánné asszonyt, a Jászberényi Körzeti Földhivatal vezető-főtanácsosát,

Berecz Tibor urat, az Edelényi Körzeti Földhivatal főmunkatársát,

Bira Béláné asszonyt, a Balassagyarmati Körzeti Földhivatal főelőadóját,

Bodó Mihályné asszonyt, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Földhivatal ingatlan-nyilvántartási ügyintézőjét,
dr. Czékman Ildikó asszonyt, a Szombathelyi Körzeti Földhivatal ügyintézőjét,

dr. Csányi Zsuzsanna asszonyt, a Fővárosi Kerületek Földhivatala vezető-tanácsosát,

Csombor Anita asszonyt, a Jászberényi Körzeti Földhivatal ingatlan-nyilvántartási ügyintézőjét,

Demeterné Huszti Valéria asszonyt, a Mátészalkai Körzeti Földhivatal ingatlan-nyilvántartási ügyintézőjét,

Erdélyi György urat, a Bajai Körzeti Földhivatal vezető-tanácsosát,

Feketéné dr. Tóth Gabriella asszonyt, a Veszprém Megyei Földhivatal hivatalvezetőjét,

Horváth Tamásné asszonyt, a Zalaszentgróti Körzeti Földhivatal ingatlan-nyilvántartási ügyintézőjét,

Kaló Andrásné asszonyt, az Ózdi Körzeti Földhivatal főmunkatársát,

A Miniszteri Elismerő Oklevéllel kitüntetettek teljes csoportja

Kalocsainé Vincze Rózsa asszonyt, az Egri Körzeti Földhivatal ingatlan-nyilvántartási ügyintézőjét,

Kern Ferenc urat, a Geodéziai és Térképészeti Rt. osztályvezetőjét,

Kispörös Lajosné asszonyt, a Szigetvári Körzeti Földhivatal főmunkatársát,

Körösparti Margit asszonyt, a Szentesi Körzeti Földhivatal munkatársát,

Laudisz Lászlóné asszonyt, a Gyulai Körzeti Földhivatal ingatlan-nyilvántartási ügyintézőjét,

dr. Létay Árpádné asszonyt, a Dunaújvárosi Körzeti Földhivatal ingatlan-nyilvántartási ügyintézőjét,

Réthy Mariann asszonyt, a Győr-Moson-Sopron Megyei Földhivatal vezető-főtanácsosát,

Szabó Istvánné asszonyt, a Tamási Körzeti Földhivatal ingatlan-nyilvántartási ügyintézőjét,

Szöllősi Zsuzsanna asszonyt, a Komárom-Esztergom Megyei Földhivatal főelőadóját,

Feketéné dr. Tóth Gabriella (fent), Vaszkó Elekné (középen) és Weninger Zoltán (lent) átveszik a kitüntetést

Vajas Györgyné asszonyt, a Debreceni Körzeti Földhivatal főmunkatársát,

Varga Jánosné asszonyt, a Fővárosi Kerületek Földhivatala ingatlan-nyilvántartási ügyintézőjét,

Vaszkó Elekné asszonyt, az FVM Földügyi és Térképészeti Főosztálya vezető-főtanácsosát és

Weninger Zoltán urat, a Földmérési és Távérzékelési Intézet központvezetőjét.

A Miniszteri Elismerő Oklevéllel most kitüntetett, a földügyi igazgatásban tevékenykedő kollégák jelentős többsége a földhivatali ingatlan-nyilvántartási ügyirat-hátralék feldolgozása terén 2004-ben nyújtott kiemel-

kedő teljesítménye alapján részesült elismerésben. Az erről szóló előterjesztést a megyei és a fővárosi földhivatalok vezetőinek, illetve a FÖMI főigazgatójának javaslatai alapján, az FVM Földügyi és Térképészeti Főosztálya állította össze.

A kitüntetésekhez szívből gratulálunk, jó egészséget, további sikereket kívánunk.

Szerkesztőbizottság

INNEN-ONNAN

Május 4. és 6. között *Büttner György*, a FÖMI Környezetvédelmi Távérzékelési Osztályának vezetője az Európai Földfelszíni Téma Központ (European Topic Centre on Terrestrial Environment = ETC-TE) megbízásából Portugáliában (Lissabon) járt *Jan Feranecel* (Szlovák Tudományos Akadémia Földrajzi Kutatóintézete). Feladatuk a portugál CLC2000 projekt második (egyben befejező) munkafázisának az ellenőrzése volt. Portugáliában a CLC2000 projektet az ISEGI (Instituto Superior de Estatística e Gestao de Informacao) hajtja végre a Portugál Környezetvédelmi Intézet (IA) (mint nemzeti főhatóság) felügyelete mellett. A projekt vezetését az IGP (Instituto Geográfico Portugues) szakembere látja el. A projektet 50–50%-ban az EEA (Európai Környezetvédelmi Ügynökség) és Portugália finanszírozza.

A felszínborítás változását tekintve Portugália meglehetősen dinamikus ország: 1986 és 2000 között az ország területének több, mint 8%-án történt változás. A legjellemzőbb folyamatok az alábbiak: erdősülés, ill. erdő degradáció / kitermelés, öntözött szántó területek növekedése, leégett erdők regenerálódása, továbbá a beépített területek növekedése.

A javasolt korrekciók elvégzését követően Portugália lesz a tizennegyedik európai állam, mely befejezi a projektet. Az ellenőrzött nemzeti adatbázisok európai vetületben az ETC-TE „TERRIS” nevű adatbázisába kerülnek.

*

Május 17–18-án *Büttner György*, a FÖMI Környezetvédelmi Távérzékelési Osztályának vezetője az Európai Földfelszíni Téma Központ (European Topic Centre on Terrestrial Environment = ETC-TE) megbízásából Belgiumban (Brüsszel) dolgozott *dr. Mari Lászlóval* (ELTE Természetföldrajzi Tanszék). Feladatuk a belga CLC2000 projekt második (egyben befejező) munkafázisának az ellenőrzése volt.

Belgiumban a CLC2000 projekt végrehajtásáért az IGN (Institute Géographique National) a felelős. Az 1989 és 2000 között bekövetkezett felszínborítási változások közül legjelentősebbek: az erdővel borított te-

rületek növekedése, a mezőgazdasági művelési ágak közötti változások és az urbanizáció.

A javasolt korrekciók elvégzését követően Belgium lesz a 16. európai állam, mely befejezi a projektet. Az ellenőrzött nemzeti adatbázisok európai vetületben az ETC-TE „TERRIS” nevű adatbázisába kerülnek.

*

A Földrajzinév-bizottság 49., május 24-én megtartott ülésén első ízben elnökölt *Dutkó András*, aki az év elején kapott megbízást a testület vezetésére. *Földi Ervin*, aki nemcsak a bizottságot, hanem annak elődszervezetét is hosszú ideje vezette, saját kérésére vált meg funkciójától, de tagként továbbra is segíti a munkát. Az ülés napirendjének legfontosabb pontja a védett természeti területek helyesírása volt, amelyet a KvVM segítségével dolgoztak ki a bizottság tagjai.

*

Május 24–25-én *Büttner György*, FÖMI Környezetvédelmi Távérzékelési Osztályának vezetője az Európai Földfelszíni Téma Központ (European Topic Centre on Terrestrial Environment = ETC-TE) megbízásából Horvátországban (Zagreb) dolgozott *dr. Mari Lászlóval* (ELTE Természetföldrajzi Tanszék). Feladatuk a horvátországi CLC2000 projekt első ütemének az ellenőrzése volt.

Horvátország a CLC2000 projektet (a többi résztvevő országtól eltérően) az EU LIFE programja keretében hajtja végre. Mivel Horvátország nem vett részt a Phare programban, CLC90 adatbázis itt nem készült. A projektet a Környezetvédelmi Minisztérium koordinálja. A végrehajtást két magán cég végzi a következő munkamegosztással: az OIKON cég készíti el a CORINE felszínborítási adatbázist (CLC2000) 2000-re vonatkozóan. Az 1990 és 2000 között bekövetkezett felszínborítási változásokat a GISDATA cég határozza meg, felhasználva a FÖMI által kifejlesztett InterChange szoftvert (ArcView alkalmazás). A két adatbázis alapján létrehozzák a „visszatartott” CLC adatbázist 1990-re vonatkozóan (CLC90). Horvátország a projektet a tervek szerint az év végére fejezi be, akkor kerül sor a második ellenőrzésre.

*

Június 2. és 4. között *Zalaba Piroška* FVM vezető tanácsos az ausztriai Innsbruckban részt vett a Földmérők Nemzetközi Szervezete (FIG) 7. bizottsága (kataszter és földügyi igazgatás) által a földügyi elektronikus igazgatás témakörében szervezett szimpóziumon. Kollégánk előadást tartott a hazai földügyi igazgatásnak az utóbbi években végrehajtott informatikai fejlesztéseiről.

*

Június 17–18-án dr. Remetey-Fülöpp Gábor FVM vezető főtanácsos Rómában részt vett az Európai Unió Kataszteri Állandó Bizottságának ülésén.

*

Június 28. és július 2. között Büttner György, FÖMI Környezetvédelmi Távérzékelési Osztályának vezetője az Európai Földfelszíni Téma Központ (European Topic Centre on Terrestrial Environment = ETC-TE) megbízásából Romániában járt dr. Mari Lászlóval (ELTE Természetföldrajzi Tanszék). Feladatuk a román CLC2000 projekt második (egyben befejező) munkafázisának az ellenőrzése volt.

Romániában a CLC2000 projekt végrehajtásáért a Tulcea-ban található DDNI (Nemzeti Duna-delta Intézet) a felelős. Az úrfelvétel interpretációjában jelentősen közreműködött a lasi Egyetem is. Az 1990 és 2000 között bekövetkezett felszínborítási változások közül legjelentősebbek: az erdővel borított területek csökkenése és a mezőgazdasági művelési ágak közötti változások.

A javasolt korrekciók elvégzését követően Románia lesz a 22. európai állam, mely befejezi a CLC2000 projektet. Az ellenőrzött nemzeti adatbázisok európai vetületben az ETC-TE „TERRIS” nevű adatbázisába kerülnek.

I S M E R T E T É S

A MÚLTTÓL NAPJAINKIG: A TÖRÖK TÉRKÉPÉSZET KÉPES TÖRTÉNETE

A kétnyelvű – török és angol – mű eredeti címe: Geçmişten günümüze resimlere türk haritacilikarihi – From Past to Present: The Illustrated History of Turkish Cartography – Ankara, 2002. 392 pp.

A nagyméretű, haránt alakú (31cmx21cm), színes és fekete-fehér fényképekkel, ábrákkal, rajzokkal gazdagon illusztrált kötetet a Török Katonai Térképészeti Főparancsnokság készítette, és nyomtatta.

A nagy munka koordinátora és egyúttal a kötet szerkesztője dr. Mustafa ÖNDER mérnökezeredes, a számítógépes grafikai tervezés feladatát Ismail ŞAHİN végezte.

A fordítás Bület KOÇ, Gökhan BELER és Cemil SÖKÜN tudását dicséri. A szerkesztő bevezetőjében megjegyzi, hogy szeretett leányai, Esra és Burcu ÖNDER szintén segítettek a fordítás ellenőrzésében és korrigálásában.

Nem említik a közreműködők között Gültekin ÇIZGEN nevét, akinek pedig a témához kapcsolódó, a fejezeteket bevezető és díszítő, egész oldalas, színes fantáziarajzai jól illenek a korabeli ábrázolások reprodukcióihoz.

Amint a könyv borítója is hirdeti, a szerzők már 2002-ben az ISPRS (Nemzetközi Fotogrammetriai és Távérzékelési Társaság) idei, 2004 júliusában, Isztambulban megrendezendő XX. konferenciájára gondolva, jó előre elkészítették ezt az igényes művet, az angol fordítással nemzetközi közönségre számítva. Egyúttal emléket állítottak a török térképészet megalapítóinak, régi és mai művelőinek a török térképészet 107. születésnapján.

Az ISPRS konferencia témája (Geo-Imagery Bridging Continents) önálló fejezetként is szerepel. Ebben leírják, miként nyerte el Törökország az ISPRS XX. konferenciájának a rendezési jogát. Erre a törökök büszkék, elismerésként tartják számon, fordulópontnak tartják. Sokat is várnak tőle: a szakma tudományos-műszaki fejlődését, a törökországi turizmus fellendülését és az ország nemzetközi tekintélyének növelését. Megjegyzendő, hogy a mai török kartográfia rendkívül fejlett, ezt a nagy tekintélyű hadsereg meghatározó szerepe és jelentős anyagi támogatása révén érte el.

A Földünkről készített igen nagy felbontású és hihetetlen mennyiségű, többcélú információt tartalmazó felvételek – melyeket egyre korszerűbb berendezésekkel, számtalan hasznos célra dolgoznak fel világszerte – valóban összekötik a földrészeket. A térképészet mai fejlettségi szintje magaslatként is szolgálhat, melyre felérve szétnézhetünk, és visszatekinthetünk, eleink hányféleképpen törekedtek a föld és az ég titkainak, működésének megismerésére, leírására. E visszatekintésnek ékes, kézzel fogható példája ez a részletes, illusztrált kartográfiatörténet, mely a térképész szakma törökországi fejlődését tartalmazza a kezdetektől napjainkig. A hazafiasság, a nemzeti büszkeség érzése irigylésre méltó módon áthatja a könyv egészét. A szerkesztő előszavában megemlíti a jelszót, melynek jegyében hatalmas munkájukat elvégezték: „Tiszteljük a múltat, bizunk a jövőben.”

A kötet fejezetei: A történelem legrégebbi térképe – *Kaşgarlı Mahmut* és az első török térkép – A törökök és műveik a világtérképészetben – A török térképészet a nyomda megalapítása után – A térképészeti oktatás kezdeményezése a fegyveres erőknél – A török térképészet a második alkotmányos monarchia kikiáltása

Június 17–18-án dr. Remetey-Fülöpp Gábor FVM vezető főtanácsos Rómában részt vett az Európai Unió Kataszteri Állandó Bizottságának ülésén.

*

Június 28. és július 2. között Büttner György, FÖMI Környezetvédelmi Távérzékelési Osztályának vezetője az Európai Földfelszíni Téma Központ (European Topic Centre on Terrestrial Environment = ETC-TE) megbízásából Romániában járt dr. Mari Lászlóval (ELTE Természetföldrajzi Tanszék). Feladatuk a román CLC2000 projekt második (egyben befejező) munkafázisának az ellenőrzése volt.

Romániában a CLC2000 projekt végrehajtásáért a Tulcea-ban található DDNI (Nemzeti Duna-delta Intézet) a felelős. Az úrfelvétel interpretációjában jelentősen közreműködött a lasi Egyetem is. Az 1990 és 2000 között bekövetkezett felszínborítási változások közül legjelentősebbek: az erdővel borított területek csökkenése és a mezőgazdasági művelési ágak közötti változások.

A javasolt korrekciók elvégzését követően Románia lesz a 22. európai állam, mely befejezi a CLC2000 projektet. Az ellenőrzött nemzeti adatbázisok európai vetületben az ETC-TE „TERRIS” nevű adatbázisába kerülnek.

I S M E R T E T É S

A MÚLTTÓL NAPJAINKIG: A TÖRÖK TÉRKÉPÉSZET KÉPES TÖRTÉNETE

A kétnyelvű – török és angol – mű eredeti címe: Geçmişten günümüze resimlere türk haritacilikarihi – From Past to Present: The Illustrated History of Turkish Cartography – Ankara, 2002. 392 pp.

A nagyméretű, haránt alakú (31cmx21cm), színes és fekete-fehér fényképekkel, ábrákkal, rajzokkal gazdagon illusztrált kötetet a Török Katonai Térképészeti Főparancsnokság készítette, és nyomtatta.

A nagy munka koordinátora és egyúttal a kötet szerkesztője dr. Mustafa ÖNDER mérnökezeredes, a számítógépes grafikai tervezés feladatát Ismail ŞAHİN végezte.

A fordítás Bület KOÇ, Gökhan BELER és Cemil SÖKÜN tudását dicséri. A szerkesztő bevezetőjében megjegyzi, hogy szeretett leányai, Esra és Burcu ÖNDER szintén segítettek a fordítás ellenőrzésében és korrigálásában.

Nem említik a közreműködők között Gültekin ÇIZGEN nevét, akinek pedig a témához kapcsolódó, a fejezeteket bevezető és díszítő, egész oldalas, színes fantáziarajzai jól illenek a korabeli ábrázolások reprodukcióihoz.

Amint a könyv borítója is hirdeti, a szerzők már 2002-ben az ISPRS (Nemzetközi Fotogrammetriai és Távérzékelési Társaság) idei, 2004 júliusában, Isztambulban megrendezendő XX. konferenciájára gondolva, jó előre elkészítették ezt az igényes művet, az angol fordítással nemzetközi közönségre számítva. Egyúttal emléket állítottak a török térképészet megalapítóinak, régi és mai művelőinek a török térképészet 107. születésnapján.

Az ISPRS konferencia témája (Geo-Imagery Bridging Continents) önálló fejezetként is szerepel. Ebben leírják, miként nyerte el Törökország az ISPRS XX. konferenciájának a rendezési jogát. Erre a törökök büszkék, elismerésként tartják számon, fordulópontnak tartják. Sokat is várnak tőle: a szakma tudományos-műszaki fejlődését, a törökországi turizmus fellendülését és az ország nemzetközi tekintélyének növelését. Megjegyzendő, hogy a mai török kartográfia rendkívül fejlett, ezt a nagy tekintélyű hadsereg meghatározó szerepe és jelentős anyagi támogatása révén érte el.

A Földünkéről készített igen nagy felbontású és hihetetlen mennyiségű, többcélú információt tartalmazó felvételek – melyeket egyre korszerűbb berendezésekkel, számtalan hasznos célra dolgoznak fel világszerte – valóban összekötik a földrészeket. A térképészet mai fejlettségi szintje magaslatként is szolgálhat, melyre felérve szétnézhetünk, és visszatekinthetünk, eleink hányféleképpen törekedtek a föld és az ég titkainak, működésének megismerésére, leírására. E visszatekintésnek ékes, kézzel fogható példája ez a részletes, illusztrált kartográfiatörténet, mely a térképész szakma törökországi fejlődését tartalmazza a kezdetektől napjainkig. A hazafiasság, a nemzeti büszkeség érzése irigylésre méltó módon áthatja a könyv egészét. A szerkesztő előszavában megemlíti a jelszót, melynek jegyében hatalmas munkájukat elvégezték: „Tiszteljük a múltat, bizunk a jövőben.”

A kötet fejezetei: A történelem legrégebbi térképe – *Kaşgarlı Mahmut* és az első török térkép – A törökök és műveik a világtérképészetben – A török térképészet a nyomda megalapítása után – A térképészeti oktatás kezdeményezése a fegyveres erőknél – A török térképészet a második alkotmányos monarchia kikiáltása

után és a háború alatt (1908–1923) – Az első lépések a török térképészet köztársasági időszakában – Klasszikus térképészeti tevékenység a köztársaság időszakában – Az 1:25 000 méretarányú nemzeti alap-térképsorozat – Korszerű térképészeti tanulmányok – Az ISPRS XX. kongresszusa – Atatürk és a térkép.

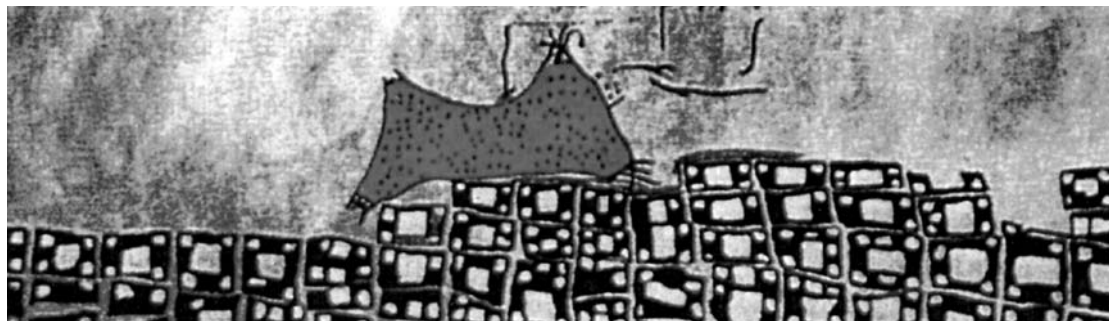
Kézbe véve a vastag könyvet, biztosra vehető, hogy a szerzők nem csupán színvonalas szakmatörténeti művet akartak letenni saját ágazatuk és a rokon tudományok képviselőinek asztalára, hanem egyúttal a szélesebb, nemzeti és nemzetközi olvasóközönség számára is vonzó, szép kivitelű, látványos kiadványt is kívántak készíteni. A szöveg rendkívül részletes, kitér a régi korok térképészeinek életrajzára, a korabeli uralkodók, támogatók jellemzésére, az elkészült térképek, atlaszok értékelésére is. Több mint 150 oldalnyi színes fénykép és grafika díszíti a kötetet, ezen felül számtalan ábra, rajz és fekete-fehér fotó, reprodukciók a fényképészet kezdeti időszakában, illetve háborús körülmények között készült felvételekről. (Érdekes módon a legutóbbi évtizedekben készült fényképes anyag megjelenése néhány esetben nem olyan kiváló minőségű, mint a korábbié, ennek az oka nem világos.)

Különleges elismerés illeti a magas szinten elvégzett gyűjtő- és válogatómunkát, amellyel a kötet hatalmas anyagát összeállították. A közreműködők szívós kutatásokat végeztek nemcsak az ismert archívumokban, adattárakban, hanem kiadatlan dokumentumokat is

segítették, hogy Európa megszabaduljon a középkori sötétségtől, visszanyúljon a görög filozófia alapjaihoz, és előmozdítsa az átmenetet a felvilágosodás korába. Hozzájárultak a ma használatos számrendszer kialakításához, az algebra, a csillagászat és más rokontudományok fejlesztéséhez is. Mindezekre nagy szükség volt a térképészésben. A *Musztafa Kemal* pasa, ismert melléknevén *Atatürk* (törökök atyja) által 1923-ban megalapított Török Köztársaságban mélyen átértékeli a történelmi örökség súlyát és felelősségét.

Atatürk, a nagyformátumú reformer, aki a megkövesedett, középkori szultáni birodalmat az élet minden területén radikálisan újjászervezte, mint katonai vezető hangsúlyozta a térképészet jelentőségét az első világháború idején, mivel szerinte hadi sikereiket nem érhetnék volna el a rendkívüli gyorsasággal és pontossággal elkészített, megbízható térképek nélkül. Egyébként a kötet elején és végén több fotó látható *Atatürkről*, mint olyan államféfiről, aki tudatosan támogatta a hadsereg térképészeti tevékenységét.

Jelenleg a világon 57 olyan térképet, illetve térkép-szerű rajzot ismerünk, melyek a történelem előtti korban (őskorban) keletkeztek. Ezek a leletek 5000–10000 évesek. Közülük 37 Franciaországban, 7 Olaszországban, 2 Máltán és 2 Dániában található. Egy-egy darabbal dicsekedhet Algéria, Bulgária, Egyiptom, Grúzia, Irak, Jordánia, Marokkó, Németország és Törökország. Mind között egyedül a törökor-

Çatalhöyük térképe

böngésztek, és felkerestek olyan idős kollégákat is, akik a köztársaság születése idején segítették a térképészeket.

A szerzők büszkén állítják, hogy Anatólia a kultúrák bölcsője, mely látta a hettitákat, a trójaiakat, Frigia, Kária és Lykia civilizációit, a helléneket, a perzsákat és a korai keresztényeket. A bizánci, a szeldzsuk-török és az ottomán birodalom egyaránt a mai Törökország területén feküdt, a törökök járták a tengereket, és a birodalom virágkorában három kontinensen voltak jelen. A ma élő törökök tudják, hogy nagy török tudósok, *Birunî*, *Ibn-Rüşd*, *Ibn-Sina* (Avicenna) és sokan mások

szági Çatalhöyükben (Közép-Anatólia, Konya városától délkeletre) talált, i.e. 6200 körül készült ábrázolást határozták meg térképként.

Az 1961-ben ott megkezdett – és még ma is folyó – ásások és az elvégzett vizsgálatok szerint ezen a helyen i.e. 6800 és 5700 között, az újkorszakban már 8–10000 lakosú városi település volt. (Çatalhöyük szerepel a világ legvédettebb történelmi helyszíneinek harmincas listáján.) Az említett várostérkép-ábrázolás az ankarai Anatóliai Civilizációk Múzeumában látható. Eredeti mérete 3m x 0.9 m volt. A térképen, melyet egy újkori templom vakolatára festve találtak elég rossz

állapotban, a városi házak láthatók alaprajzban, a háttérben pedig egy vulkán ikercsúcsai szórják a látást és a sziklákat. (Ez a beazonosított Hasszán hegy.) Az eredeti rajz krémszínű alapon vörössel készült. A jobb láthatóság kedvéért a róla készült színes rajzot másoltam ide.

A török szerzők remélhetőleg elnézik nekem, ha a mű gazdag ismeretanyagából – melynek kedvem szerinti részletezésére itt nincs hely – önkényesen a magyar vonatkozásokat emelem ki, illetve kiegészítem a kötetet ilyen újabb információval.

A török kartográfia több évszázados fejlődés során *Kaşgârlı Mahmud*tól kezdve a XI. század óta sok tudós kartográfus munkájának eredményeképpen a XVI–XVII. században érkezett el a csúcspontjára *Pirî Reis* világtérképével.

De nemcsak *Pirî Reist* említik itt, hanem egy bizonyos *Ali Macar Reis* (ejtsd Madzsar) nevét is, aki magyar származású volt. (Más feltételezések és az ottomán kor ragadványneveinek keletkezése szerint szerette a magyarokat, illetve hadi érdemeket szerzett a magyarországi hadjáratokban.) Ami biztos, hogy a XVI. században egyike volt ő a Földközi tenger legjobbban tájékozott kalózvezéreinek. Sok térképet látott, és cserélgetett, atlaszát valós és pontos ismeretek alapján alkotta meg. 1566-ban *II. Szelim* szultán önkénteseket kért fel, hogy vegyenek részt Ciprus meghódításának előkészületeiben. Ennek keretében *Ali Macar* is bemutatta térképeit a palotában. A Topkapi Múzeumban, Isztambulban őrzött atlasza 7 oldalból áll, a végén egy világtérképpel, elsősorban a hajósoknak szóló jelölésekkel.

Neve láttán senki nem hinné, hogy *Ibrahim Müteferrika* (1674–1745), aki – bár magyar neve nem maradt fent – szintén magyar, vagyis kolozsvári székely volt. Az első török nyomdát 1727-ben ő alapította Isztambulban *III. Ahmed* szultán engedélyével. (A történeti források szerint török területen egy-egy kisebbségi zsidó, örmény és görög nyomda már a XV–XVII. században is működött, de török nem.)

E kötetben nincs szó *Müteferrika* magyar voltáról, ezért fontosnak tartom, hogy a jelen cikkben emlékezzünk meg róla.

Müteferrika papi pályára készült, emellett tanult könyvnyomtatást is. 18 évesen török fogságba esett. Rabszíjon Isztambulba hurcolták, és eladták. 23 évi rabszolgasága idején kiválóan megtanult törökül. 1711-ben tanulmányt írt a török szokásokról és törvényekről. Ebben közli életrajzi adatait, neve nélkül – talán szégyellte, hogy elhagyta protestáns hitét, talán a családját féltette. Tanulmánya nyomán felfedezte tehetségét *Nevszehirli Damat Ibrahim* pasa, a felvilágosodott tudós nagyvezír, aki a továbbiakban mindenben támogatta. A mohamedán hitre tért székely férfi

Ibrahim Müteferrika, a magyar-török nyomdász

felvett török neve (*müteferrika*) szultáni személyi titkárt, tolmácsot, diplomáciai összekötőt jelent. 1715-től diplomáciai feladatokat látott el, 1718-tól a fejedelem haláláig *II. Rákóczi* Ferencnek tolmácsolt rodstói száműzetésében.

A nyomda eleinte *Müteferrika* házában működött Isztambulban. Bécsből hozatott betűmetszőket, öntőket, nyomdászokat. (A művekben arab betűket használtak, ezeket csak jóval később, *Atatürk* írásreformját követően cserélték latin betűkre Törökországban.) Egy lázadást követően a nyomda áttelepült a nagyvezír házába, akit 1732-ben meggyilkoltak.

Müteferrika a nyomdát tovább működtette 1743-ig, amikor megbetegedett. Első szótárát 1000 példányban nyomta, ekkor megkapta a „Nyomdász” melléknevet. 1729 és 1743 között 17 jelentős mű készült el 22 kötetben, köztük térképes melléklettel ellátottak is, valamint 4 térkép, több szótár és az ottomán tengeri történelem. Ez utóbbi 85 oldalas volt, 3 térképet és egy ábrát is tartalmazott, 25 cm x 15 cm méretben és 1000 példányban adták ki. *Müteferrika* betegen is dolgozott egy nagy kelet-nyugati szótáron, amit már nem fejezhetett be. 1745-ben halt meg. Miután a keirengő dervisek Galip Dede kolostorában is tanított, annak kertjében temették el. Emlékét máig nagy megbecsülés övezi Törökországban. Kós Károly 1918-ban még húsz könyvet talált Isztambulban, melyek nála készültek. Díszes sírköve ma az isztambuli Irodalom-

történeti Múzeum kertjében áll (lásd hátsó belső borítón).

A XVI. századi miniatúrán (lásd hátsó belső borítón) *Takiyüddin* látható tudóstársai között. Elsősorban csillagász volt, ő alapította az első ottomán obszervatóriumot. De két meghatározó fontosságú művet írt a térképkészítésről és a térképhasználatról is.

Nekünk, magyaroknak, akik a XVI–XVII. századot – amikor a török térképészet elérte csúcspontját – elsősorban a török elleni harcok, az országunk három részre szakadása, a 150 éves megszállás és csupa tragikus esemény fényében szemléljük, mégis jól eső tudat, hogy ugyanezen időszakban az ottomán birodalomban dolgoztak békés tudósok is a háttérben. Távol a hódító háborúk zajától a tudományoknak, a sokasodó nyomdák segítségével az emberek tanításának, ismereteik fejlesztésének, terjesztésének szentelték életüket.

A Törökországban utazgató magyarok tapasztalhatják, hogy mennyire szívélyesek velünk a helybeliek, amint megtudják, honnan érkeztünk. Sőt, egyesek tudni vélik, hogy mi egy a Nyugatra vándorolt török testvérnép vagyunk, akik külső politikai nyomásra kereszténnyé lettek...

De ma már nem is a legendák fontosak, hanem országaink mai, élő kapcsolatait, együttműködésünk a szakmai szövetségekben. Mire ez a cikk megjelenhet, valószínűleg már tudhatjuk, hogy az idei isztambuli ISPRS konferencia a vendéglátók és résztvevők megelégedésére szintén sikerrel zárult, és e célok megvalósítását szolgálja.

Tóth Mária

NEMZETKÖZI KARTOGRÁFIATÖRTÉNETI KONFERENCIA BUDAPESTEN 2005. JÚLIUS 17–22.

**INTERNATIONAL CONFERENCE
ON THE HISTORY OF CARTOGRAPHY**

Rendezi az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszéke
az MFTTT és az Imago Mundi Ltd közreműködésével

Témakörei:

Határváltozások

Térképezés a Habsburg-birodalom keretei között

A katonai térképezés története

Ó- és újvilág

A kartográfia történet egyéb vonatkozásai

További információk: <http://lazarus.elte.hu/ichc2005.htm> oldalon

e-mail: ichc2005@lazarus.elte.hu

Angol nyelvű előadás bejelentése fenti e-mailen már most

2004. OKTÓBER 15-ig!

Dr. Török Zsolt főszervezőnél